

МИКОЛА
УСТИЯНОВИЧ

МИКОЛА УСТИЯНОВИЧ

Поезії

Київ
«Радянський письменник»
1987

84Ук1-5
У80

Книжка Миколи Устияновича (1811—1885) — перше найповніше видання творів визначного західноукраїнського поета ХІХ століття, організатора «собору руських вчених» під час революційних подій 1848 року у Львові, автора популярної в народі пісні «Верховино, світку ти паш».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*І. Ф. Драч, В. Р. Коломіць,
Л. В. Костенко, Р. М. Лубківський,
О. В. Лупій, Л. М. Новиченко,
В. І. Олійник, П. М. Перебийніс*

Упорядкування,
вступна стаття та примітки
М. Й. Ш а л а т и

Рецензент
С. А. Крижанівський

У 4702590100
М223(04)-87 БЗ.22.26.87

© Видавництво «Радянський письменник», 1987

С Л Е З Я

на гробѣ

Ѹго Высокопродолѣа и Благочиннаго Господина

Міхана Барона от Neustern

Г Я Р Я С Е В И Ч Я

Архиприскитера Кривоу Митрополитаго Акѣгород-
скаго окр: гр: ка:, Командора Ордина Леополда, До-
ктора и бывшаго Училищ С. Богомоклѣм, К. К. Ко-
мисаря пѣкланчих Пописокъ въ Оуѣйскритѣтѣ Акѣ-
городиком, Консисторм Митрополитаго окр: гр: ка:
Совѣтника. и проч:

въ Памить вѣчною великодѣния Ёго.

Питомцами гинраалнаго Семінаріа Акѣгородскаго

Изданна.

На Глинни нѣтъ
Нека зора згнана.

Нѣ днѣи-а вѣжнѣнѣко
Що ми плачѣи на вѣнѣ.
З вѣнѣи вѣнѣи вѣнѣи
Али вѣнѣи на вѣнѣи нѣ.

Першій
друкованій вѣрш
М. Устияновича
(1836)

*Яків Головацький
(1814—1888)*

*Маркіян
Пашкевич
(1811—1843)*

1.8.8

*Іван
Вагилевич
(1811—1866)*

*Діти М. Устияновича:
Корнило Устиянович
Теодозій Устиянович
Микола Устиянович-молодший*

*Марія Устиянович-Бобикевич
із дочкою Клавдією
та Ольгою Устиянович
(Фото 80—90-х років XIX ст.)*

Видання
«Згадки за Маркіяна Шашкевича»
з польським автоперекладом
(1848)

ЗГІДКА

34

Маркіяна Шашкевича

до квітня 1848 року

CZENIOM

MARCJANA

SZASZKIEWICZA

W WARSZAWIE W DROKARNI

Титульна сторінка
«Русалки Дністрової»
(1837)

РУСАЛКА ДНІСТРОВАЯ.

Mathemische Welt-Bietee.

У БУДИМЪ
Письмом Короля. Всаучилища Понтийского
1837.

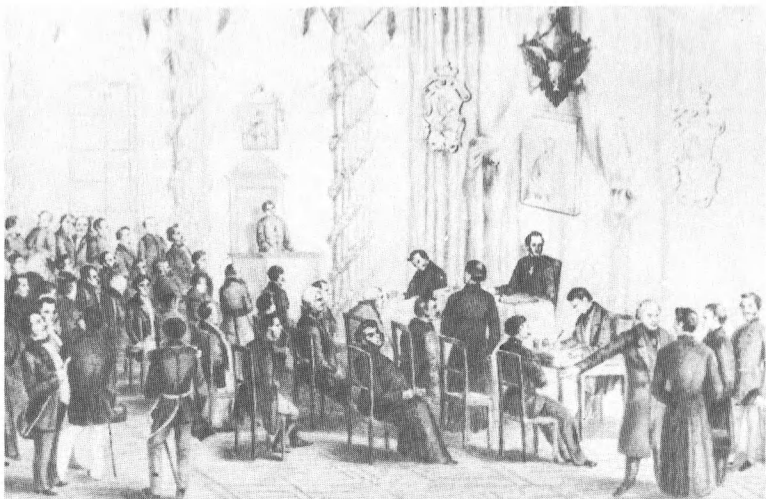
Львів часів діяльності
«Руської трійци».
Ярмарок на площі Юра.
Автолітографія
А. Ланге

*Антін Могильницький
(1811—1873)*

*«Собор руських учених»
у Львові в жовтні 1848 року
Худ. І. Згарський (1856)*

(автограф) 3. 6716
Николай Николаевич Рубин
Меркурий Улановский,
внук и. б. д. ф. в. Милан

Сходившимся друже, краснотинию собою. III: 15.
 М. собоушю з ружького сиреню.

Рассказ о думном дьяке Лаврентии Чернышове,
(1) пущенный в мир по указу царскому и по доводу,

Ма нѣкъ рѣкъ, рѣкъ, гора, докъ,
 Вѣдѣмъ зъ вѣдѣмъ, вѣдѣмъ нѣкъ охотѣ
 Вѣдѣмъ нѣкъ вѣдѣмъ - вѣдѣмъ нѣкъ
 У насъ вѣдѣмъ зъ вѣдѣмъ вѣдѣмъ нѣкъ.

О Маркиано! какъ ты велико.
Брати! здравіе давай поправити,
Тѣмъ вы даже тѣмъ же Modero!

Тогда Миле дошло, что такое счастье.
 В душе пылала другая пылкая радость;
 И о нас с радостью подумал и ясный.

Меморандъ
 о вѣдомствѣхъ
 и дѣлахъ
 1856. г.

Присвята М. Шашкевичу.
Автограф М. Устияновича
з підписами товаришів
(1836)

ЗОРА ГЯЛИЦКА.

Число 1.

Дня 15 Мая 1848.

Починає той часок виходити по тиждині разів до двох разів. — Ціна пікромі до двох разів і більше. 15 гр. Сі: як відрізняється потовіти і більше. 45 гр. срібром.

ОДОЗНА ДО РЪСКОГО НАРОДА.

БРАТА !

Рісело валь, що Меканітійний Ці-
сар, Вістрійний і Король наші на-
дали ласиво вісїти народити своїм
думкам, і наші Гогнамі земан
Галіцан, патитно за діла зі зв-
різніа 1818 Конститутція, то зна-
чит: такім фундаментарнім уста-
ва, котра цілоу народомі ніколи
черіз виєраних і завієрні лашфіка
мощєть нїдїти вь праводатїєх сво-
їх ділзали, і тамтє сподєєтє
своєдони і доєрні єуть наші закони.

Мені тилин свободами надани
наміз той оубовані і вилкон елгы пра-
во, що можімо сепаратіа на наряды
надз сполнять доромъ нашинь,
розпознають потрыкы народа і крам
нашого і таяков Наявнїишомъ Пя-
нови прикладати.

ВЪ ТАКОМЪ НАМѢРЕНИИ ЗАКАЗАЛО СЯ
ТУ ВЪ СТОЛЪННОМЪ МѢСТѢ ДВѢ СЕДѢЛО.

КАНИ, СКОРО ІА ЗАГТАНОБИМО, ЧИНА
НАШІ НАРОДІ КОЛИ БУЛА, ЇЗ МІКОЛА
СТАНЕ ДОИ ЗОИТАВАЛА, І МІКМА ПРН
НАДАНОІ ТІПІЗ КОНІТІДЦІН БУТИ МО-
ЖЕ І ПОБІННІА.

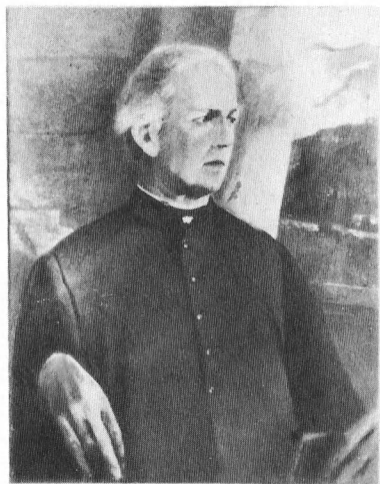
Мы Гвини Гамичи нажали до
вильного народа, котрым
сказали говорить азиномъ и 15
миле вымолотъ, за котораго по
тратили златомъ Гамичи злати
ны. Тотъ народъ съелъ само
дѣланы, раздала ея колѣе нѣмолотъ
нѣмолотъ на-дѣла Верони, малъ
скаго пылинныи азимъ, зомъ вланин
пѣтати; зомъ вланинъ князѣзъ;
одинакъ словоизъ: емъ въ добротѣ
слова, заодинакъ и смилать. Чи
ризу нѣмолотъ съдемъ и рѣзи по
дѣтими широта раздала поков
тотъ вланинъ народа, стрѣтилъ само
дѣланы, зомъ князѣзъ и
вѣршало подъ чѣми попованъ.

Перша
українська газета
«Зоря галицька»
(1848)

Пожежа ратуші
та барикади
в революційному
Львові 1848 р.

Акварель
невідомого художника
середини XIX ст.

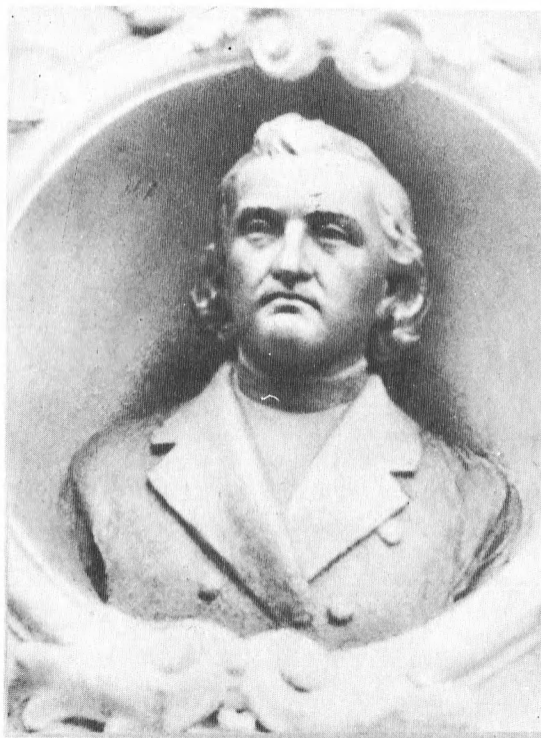

Портрет
М. Устиановича
Худ. Л. Медведь
(1985)

М. Гарасевич
(1763—1836)

*Погруддя М. Устияновича
на фасаді Народного дому
в Стрию,
відкритого на початку
XX століття.
Скульптор Г. Кузневич*

*Портрет М. Устияновича.
Художник — син поета,
К. Устиянович*

Путь на полонину.

Вставай, Дани,
~~Встань, Данилюшко,~~ вставай, мила!

Ще поїдемо мисля,
и зорницка з'явилася,
Котра розпалася.

и лавчароко з'явилася
Полонина, що спала,
и кочуєко об'їздили
Кудисом д'їла хата.

Вставай, мила, спори р'їзко,
Данко слухався година;
и в'їзко, и не в'їзко
Наша полонина. -

Початок
поєми М. Устияновича
«Путь на полонину»

Вулиця
імені М. Устияновича
в його рідному Миколаєві
на Львівщині

БУДИТЕЛЬ НАРОДНОГО ДУХУ

Пригадується, з яким зацікавленням зустріла літературна громадськість вихід у світ двох антологій: «Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.» (1965) та «Українські поеми-романтики 20—40-х років XIX ст.» (1968). Після двотомника А. Шамрая «Харківська школа романтиків» (1929—1930) подібних видаць не було, а тепер найближча подія на «романтичний» том у серії «Бібліотека української літератури», що її видає «Наукова думка».

За останні десятиріччя неабияк підвищився інтерес до такого складного літературного й загальнодуховного явища, як романтизм. Дослідників та й багатьох читачів цікавлять філософсько-світоглядні позиції авторів, принципи типізації тощо.

Є певні досягнення в пізнанні соціальної природи, ідейно-естетичних основ українського романтизму, все ж тут потрібно ще багато попрацювати історикам і теоретикам літератури. Насамперед треба задовго критично переглянути творчий доробок кожного з письменників.

До львівської романтичної школи, ядром якої була прославлена «Руська трійця» — Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький, — належить Микола Устиянович.

То дуже цікава творча індивідуальність, заслуги якої значно більші, а помилки набагато менші, як досі вважалося. Людина світлих задумів і поривань, М. Устиянович щиро бажав добра своєму народові. «Николай Устиянович,— писав І. Франко,— був пад-то чесний, надто благородний чоловік... Нещасними впливами віддертий від груді питомої матері, на котрій виспівав стільки солодковзвучних пісень, він замовк...»¹

Окремо була видана тільки перша невелика збірка М. Устияновича (1860). У 1913 році вийшло здвоєне зібрання — «Твори Николи Устияновича і Антопа Могильницького», після того письменника представляля дібірками в антологіях.

Докладних автобіографій Микола Устиянович не залишив. Коли попросили подати відомості до першої збірки його поезій, він, за свідченням Б. Дідицького, відмовився, побажавши, щоб замість того була вміщена передмова видавця². Правда, в 1881 році пост так написав Б. Дідицькому дещо про свої юні роки, і той вмістив прислане в «Литературном сборнике». Це було продовження меншої автобіографічної статті М. Устияновича в чернівецькому виданні «Родимый листок» (1881, №№ 14—15). За рік до смерті пост написав віршовані «Вспомини». Ще маємо кілька біографічних штрихів у листах і в окремих поезіях.

Тривалий час матеріали про життя і творчість Миколи Устияновича збирав культурний діяч «народовського» напрямку Тит Ревакович (1846—1919), але книжки про нього не написав. На сьогодні маємо хіба низку статей про поета.

Микола Устиянович був однолітком М. Шашківси-

¹ Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. К., 1980, т. 26, с. 380—381.

² Поезії Николая Устияновича. Львів, 1860, с. 7.

ча, І. Вагилевича, А. Могильницького. Народився 7 грудня 1811 року в містечку Миколаєві на Львівщині.

Батько письменника Леонтій Іванович успішно закінчив латинську школу в Дрогобичі і мав намір продовжити освіту у Львівському університеті, але осиротів і змушений був вступити до шевського цеху. Мати, Євдокія Дем'янівна (з роду — Сенько), — селянка. Наприкінці життя Микола Устиянович згадував про матір як про надзвичайно піжну і добру людину, що народила і виховала одинадцятьох дітей, прищепила їм любов до праці і знаць.

Грамотний і розважний Леонтій Устиянович 1796 року був обраний міським радником, а незабаром бурмістром Миколаєва. Начальству не потакав, «постійно і твердо тримався пароду» (М. Устиянович). Це за його урядування латинський напис на печатці міста було змінено на руський.

Микола, вроджений лірик, за власним визнанням, перебрав лагідний материн характер і не завжди вмів постояти на своєму. Про родинне місце Устияновичів у Миколаєві знаємо зі «Вспоминів» поета:

...бачу під стріхов хатину,
Садок і обійстя, що звуть «На пісках»,
І всю, так молодшу, як старшу родину,
І мудрого діда в садку при пчолах...

Пізніше на тім обійсті, але у вже перебудованій хаті народиться відома українська поетеса Уляна Кравченко (1860—1947).

Початкову, сказати б, дяківську науку М. Устиянович опановував у Миколаєві, далі вчився у Львові: з 1820 року — в «нормальній школі», з 1824 — в гімназії, з 1830 — на філософському факультеті університету, а з 1832 — в духовній семінарії.

Жив у старшого брата Михайла (1794 року народження), скромного львівського службовця.

У 1830—1831 роках Микола Устиянович так симпатизував польським повстанцям, що навіть на університетські лекції приходив у «рогатівці» — чотирикутному кашкеті з червоним околишем. Тоді мало не подався «під прапори Хлопського» — польського геперала, який, командуючи повстанською армією, насправді був проти демократичного руху і шукав вигідної згоди з російським царем. Розчарований антинародними, буржуазними цілями керівників повстання, М. Устиянович, за його словами, «приліг душою до тихої, смиренної Галицької Русі і став одним із перших на терепі, куди замапював душевний пастрій».

Невідомо, чому 1834 року його виключено з Львівської семінарії — чи таки не за зв'язки з польським революційно-конспіративним рухом? Тільки через рік після родинних клопотань його прийняли на третій курс.

У 1836 році помер відомий у Галичині освітній діяч, архіпресвітер Михайло Гарасевич, який замолоду був «ревнителем» польської мови, а в старші роки зазнав немилості польського папства за «руський патріотизм». Микола Устиянович написав елегію «Слеза на гробі... Гарасевича...». Заголовок був по-старокпняжному довгий — з перерахунком титулів покійного. Вірш відзначався папротуд живою пародною мовою, якої, на жаль, не бачимо в пізніших творах поета. Яким убогим було поле нової культури в Галичині, коли поет пешідробно щиро тужив над Гарасевичем, заслуги якого на тім полі більше апіж скромні!

Хто ж нас тепер за ручепьки
В давні світи поведе?
Хто руської дитиноньки
Славу, ім'я віднайде?

Ти то з могил, з городища
Дивне письмо нам складав,
Лічив пащі побоїща,
З прадідами розмовляв...¹

Цей вірш М. Устияновича з'явився 1836 року у Львові окремим виданням. Незабаром у пімецькому перекладі його надрукувала «Відецька газета».

Треба згадати, що на рік раніше оду «Голос галичан» українською мовою видрукував М. Шашкевич. То був вимушений виступ з нагоди ювілею австрійського цісаря (в семінарії за чергою мусили вітати високих достойників). Твір дійсно написано «з приводу» — у ньому йдеться переважно про красу природи, а не про цісарську особу. Та головне — в часи, коли не було в Галичині жодної української установи, школи, книги чи газети, коли проводилась політика пасивної германізації та полонізації краю, Шашкевич тим твором сміливо заявив, що тут — Русь і вона жива, і показав русинам добрий приклад, якою мовою треба писати.

«Слеза на гробі... Гарасевича...», таким чином, написана за прикладом «Голосу галичан». Цей твір, як згадував письменник, наблизив його до Маркіяна Шашкевича, вони відчували себе на одному терені і полюбилися. Так, то була справді сердечна, самовіддана дружба. Характерно, що навіть між Шашкевичем та Вагилевичем і Головацьким невідомі нам взаємоприсвяти чи хоча б листування. А Микола Устиянович уже в 1836 році, коли ще «Руська трійця» не заявила про себе знаменитою книгою «Русалка Дністровая», створив присвяту «Прелюбезному другу папшому Руслану-Маркіяну Шашкевичу в день імені его»,

¹ Цит. за автографом: відділ рукописів Львівської бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР, фонд А. Петрушевича, папка 118, од. зб. 1002. У публікації є деякі відмінності.

під якою, крім автора, підписалися ще близькі Маркіянові приятелі. Звертаючись до керівника «трійці» від імені товаришів, поет так окреслює його роль як «будителя пародного духу» (І. Франко):

Ти гаї папі, ріки, гори, доли
Будиш з пемочі — даєш їм оченька,
Даєш їм голос, гарцеє личенько —
І пас думати з ними вчині поволи.

М. . Шашкевич теж залишив поетичну присвяту М. Устияновичу — думу «Побратимові, посилаючи ему пісні українські» (збірка Амвросія Могили /А. Мстлишського/ «Думки і пісні та ще де що», видана в Харкові 1839 року). Перед тим, як відомо, він познайомив свого побратима з альманахом Є. Гребінки «Ластівка» (Петербург, 1841). Це були чи не перші українські книги, які прочитав М. Устиянович.

Знаючи про тяжку хворобу М. Шашкевича, М. Устиянович запрошував його в гори на «жептицю» (сироватку з овечого молока), яка пібито помічна при туберкульозі. Час не зберіг цього листа.

Дослідники нерідко дивуються: чому творів М. Устияновича немає в «Русалці Дністровій» (1837) — першій книзі пової, пародної літератури на західноукраїнських землях? Річ, як нам здається, в тім, що «Русалка...» значною мірою постала на основі попередньої, непадрукованої збірки «трійці» — «Зоря», в якій Устиянович не міг взяти участі — і не тільки тому, що був тоді виключений із семінарії, а й тому, що до «Слези на гробі... Гарасевича...», як сам зізнається, по-українськи не писав. «Русалку...» «трійця» формувала дуже швидко, як тільки отримала повідомлення з Угорщини про можливість друку.

Саме тоді Устиянович переживав душевну травму. Автор першої в Галичині друкованої граматики української мови (вийшла німецькою мовою 1834 року), відомий «старосвітський» літератор Йосиф Левицький

написав на його елегію про Гарасевича гостру пародію «Слеза пад слезою». (Левицькому, який претепдував на роль мовного диктатора Галичини, не сподобалася й «Русалка Дністровая» — він ратував не за пародію, а за книжну мову в літературі, уперто, аж до курйозів, відстоював літеру «йор»).

М. Устияпович був глибоко вражений пародією, до того ж злорадні семінаристи — очерствілі в латині й пімчизно-польщизні «русини» — прозвали його «соловейком Грицем». Ближче зацікавилася Устияповичем поліцейська управа: у нього зроблено обшук, встановлено за ним таємний пагляд. І ось, зізнавався поет, боязка, необстріляна птаха злякалася. Після тієї першої спроби молодий поет замовк, аж «поки смерть друга, пезабвенного... Маркіяна, не відкрила приливом жалю смиренні вуста». Шапкевича це стало 7 червня 1843 року. М. Устияпович жив тоді «в голодних ущелинах Карпатських гір». Закінчивши 1837 року семінарію, він у січні наступного року одружився з Гапною Плешкевич, сестрою семінарського приятеля, і після короткочасної підмінної служби у Вовкові, біля Львова, отримав священицьку посаду в гірському селищі Славськ. Що зробити, коли син русина в тодішній австрійській Галичині іншої освіти, крім попівської, не міг здобути, — про це з сумом писав І. Вагилевич на Наддніпрянщину М. Максимовичу.

У семінарський період, скоріше всього, до пародії Й. Левицького на «Слезу на гробі... Гарасевича...», М. Устияпович написав одні з кращих своїх поезій «Наддністрянка», «Згадка — до Мелані», «Осінь». Разом із присвятою «Прелюбезному другу нашому Руслапу-Маркіяну Шапкевичу в день імені его» вони побачили світ 1847 року в альманаху «Вінок русинам на обжипки». Це був другий друкований виступ поета. Згадана присвята, правда, тут називалася «Побратимові в день імені его», а поезія «Згадка — до

Мелопі» — за першим рядком: «Гей, гей, милий боже!» Поряд із поезіями М. Шашкевича ці твори були живою водою для земляків, спраглих рідної словесності, як називали тоді літературу і взагалі філологію. Не випадково у вірші «Николаєві Устияновичу, до Львова прибувшому», яким відкривалася «Зоря галицька» 8 червня 1855 року, невідомий автор (чи то Ксенофонт Климкович, чи то Платон Костецький) згадував:

Вже пас вітри упопали
З рідних воріт в чужу хлань —
Коб не проста піснь Руслаца.
.
.
.
.
.
.

Стапули-сьмо і позріли
На ті хати і могили,
В гори, доли, в світ наш рідний,
Так прекрасний, так премилый,
І широкий, а так бідний.
.
.
.
.
.
.

...З схиленою головою,
Ми співали за тобою
Тоді: «Гей, гей, милий боже!..»

М. Шашкевич, відкриваючи літературний розділ «Русалки Дністрової», після констатації «Як весело колись було, як-то сумно пипі в пас!», романтично змальовував давню величність Слов'янщини і найперше Русі: гай розлягався піснями «дівичь» на честь «гарной Лади» — богині злагоди, любові й достатку, «пад Дніпром-Славутицею... Ярослав ся вславляв» — князь, пазваний Мудрим, «Новгорода сила й слава цілим світом зголосла, Києва золота глава під небеса ся звела», а відтак знову наголошував: «Нині думка йде сумненько...» (вірш «Згадка»). Чи не видно Шашкевичевого впливу в поезії М. Устияновича «Наддністрянка» — про «дитину красну Галичину»?

Шумів колись-то Дністер-Славотиця,
Славою наші гримотли гори,
Любо співали Лада краснолиця
І дівичь гарних ясенської збори.
А нині сумно, глухо, як в темниці...

«Наддністрянка», де поет просив Галичину «заспівати світу» рідним долом — показати, що ніякі враги-татари не умертвили руську душу, була б найкраще із ранніх його поезій підійшла для «Русалки Дністрової».

Микола Устияпович у «Руській трійці», сказати б, був найближчий до Дністра, бо народився на дністровському березі. Тому часто оспівував ту ріку, обирав її місцем дії своїх персонажів. Понад Дністром ходять-плаче героїня поезії «Осінь» — горює за весною, що «так борзо перецвіла». Твір має виразку фольклорну основу. На слова поезії композитор І. Лаврівський написав однойменний хор.

Після написаних попередніх «Русалки Дністрової» творів у Миколи Устияповича дійсно не можемо нічого назвати літературного аж до «Згадки за Маркіяна Шашкевича во вічну його пам'ять»; створеної, як можна судити із твердження в першому рядку, через «три яри» («три весни») по смерті керівника «Руської трійці». Українських друкованих органів у Галичині не було, тож поет написав свою «Згадку...» по-польськи, розраховуючи на видання «Gazeta Lwowska». Однак присвята з'явилася лиш у революційному 1848 році — вийшла окремою брошурою, де паралельно з польським текстом був український автопереклад.

М. Устияпович не міг знести тієї несправедливості, що про Маркіяна — це ще було до «Вінка русинам на обжинки» — усі забули, ніби й не існувало «Руської трійці» з її «молод соловієм, пророком честі, слави предитечею». Не боячись нападок «з товпи свавольной», вірний побратим склав глибоку заслужену

шапу Шашкевичеві, що першим став на прохання за вільний культурний розвиток Галичини — «красной діви Дністрянки».

Мабуть-таки, М. Устияповичу належить безпідписна стаття «Молодая Русь» у «Зорі галицькій» за 1850 рік, а в цій статті — вірш-цитата про М. Шашкевича:

Розвив-есь нам веспу, соловію красний,
Верг-есь цвітом пезнапим на дикі пустари —
Заграла природа, зазорів депь ясний,
Щезла мряка студена, понуміли мари.
Як предтеча, стелив-есь путь спасенія,
Но як віп, не бачив слави воскресенія...

«Воскресенієм» автор вірша вважав європейську революцію 1848—1849 років, яку називали «весною народів». Буде справедливим сказати, що музу Устияповича окрилили М. Шашкевич і назва революція.

В революційній добі М. Устияпович розгорнув бурхливу громадсько-культурну діяльність — це був літературно й суспільно найактивніший період його життя. З його ініціативи в жовтні 1848 року у Львові був скликаний так званий «собор (з'їзд. — М.Ш.) руських учених», який попри неозначеність і лібералізм багатьох рішень відіграв позитивну роль в історії культури. Одна за одною народжуються патріотичні поезії М. Устияповича «Дума матері руської», «До перемишлян», «До «Зорі галицької». Вітаючи першу українську газету («Зоря галицька»), поет накреслив цілу художню програму, якою їй бути:

Аби ожила руськая дитина,
Аби зацвіла руськая родина.

Виступаючи на відкритті «собору руських учених», М. Устияпович говорив: «Родимці! Європа подала світу нову бубальщини карту, а на ній золотими

буквами стоїть виписано: «В о с к р е с е н і є!» Кожний парід потряс підвалинами естества свого, зачав нову життя свободу і долі: а ми ж на тоє переболіли пайтяжчу в Європі неволю, аби і падали віддихати тяжким віддихом скопу, мов під тягарем могили?

...Родимці! Велика гадка промкнулася в моїй душі: язик руський — тая стобарвна цвітка, возникшая з м'ягескої груді пайчувствепної дочки Слави... Хто ж бо в Слов'ящині не знає мови святої Русі!? ...На слов'япським виросла вопа серцю і всякими цвітами приоздобила її красивая мати... Аж хочем налюбуватися її припадами милості — підім до Основ'япепка «Марусі»... аж хочем узброїтися в кріпость — послухаймо громкого Шевченка; аж розвесселитися і попустувати — возьмім Котляревського; аж, напоследок, статочного образа хочем — прочитаймо — одип тільки короткий уступ з «Перскипчика»...», під пазвою «Бандурист», через пезабвешного пашого Шашкевича написали; а сли би-сьмо не пожалували потрудитися до пісней парода... знайшли би-сьмо не єдиную зіззду, которая би славу пайкращому письменникові кожного парода принесла»¹.

Досі не до кіпця з'ясовано, що стояло за словами «послухаймо громкого Шевченка». Але що М. Устияпович знав більше від багатьох «руських учених» про Кобзаря, тоді засланого царизмом в оренбургські піски, це факт. Старший брат, купець Василь Устияпович (1803 року народження), жив у Києві, інколи приїжджав торгувати в Галичину. Знаючи літературні інтереси Миколи, а то й маючи від нього копкретні замовлення, він, безумовно, привозив із

¹ Исторический очерк основания Галицко-русской математики и справоздаче первого собора ученых русских и любителей народного просвещения.— Составлено Яковом Головацким.— Львов, 1850, с. 4, 8—9.

Наддніпрянщини якісь книги, припаймпі — важливі культурні вісті.

Між іншим, у справі Кирило-Мефодіївського братства, за яке був арештований Т. Шевченко (фактично — за сатиричні твори про царське самодержавство), фігурувала й поезія М. Устияповича «Наддністрянка» (з пазвою у копії — «Подністрянка») ¹. Її ще в 1843 році Я. Головацький вислав О. Бодяпському, а відтак вона потрапила до одного із засновників братства — М. Костомарова. Можливо, цю поезію читав і Т. Шевченко.

Шевченківським духом пронизана й друга, так звана «прощальна», промова М. Устияповича на «соборі руських учених». Поет знову наголошував на потребі скористатися революційною ситуацією і рішуче виступити за права рідної мови, культури.

У цьому зв'язку стає зрозумілішою тогочасна поема М. Устияповича «Путь на полопину» — один із побачень в українській літературі прямих відгуків на революцію 1848—1849 років.

Виразних специфічних ознак поеми твор не має — це піби цикл медитацій, де внутрішній сюжет превалює над зовнішнім, фбульним. І все-таки то зразок поетичної епіки, цікавий жанровий різновид. Більше того, це перша закінчена поема нової української літератури на Наддністрянщині, адже відомо, що М. Шашкевич свого «Перекинчика бісурманського» не завершив, а перша частина «Скиту Манявського» А. Могильницького щойно починала друкуватися.

Назву «Путь на полопину» треба розуміти як стремління до світла, до волі. Услід за Маркіяном Шашкевичем, який ще в 1833 році закликав «гопити

¹ Див.: Стеблій Феодосій. Цінне надбання історіографії.— Жовтень, 1984, № 3, с. 121.

з Русі мраки тьмаві», М. Устиянович додавав рішучості землякам-галичанам піднятися позад «мраками». Пізніше на західпоукраїнських землях владно залунає голос Івана Франка: «Ходіть, люди, порану, вибивайтесь з туману!» — а тоді, в 1830—1840-х роках, революційні настрої в літературі лиш зароджувалися.

Ще Як Коллар ¹¹¹утвердив у слов'янському романтизмі образ «дочки Слави» (однойменна його поема повністю вийшла в 1832 році). Так поет «уособив» вільну Слов'янщину. «Доля» відповідно у творах М. Шашкевича і М. Устияновича — це уярмлена цісарською Австрією Галичина.

Між іншим, співзвучність Шашкевичевої «Згадки» та Устияновичевої «Наддністрянки» значною мірою зв'язана з поемою «Дочка Слави».

М. Шашкевич у 30-х роках, радіючи культурному пробудженню Галичини, для якого доклав так багато зусиль, іще побоювався, чи не вдарить знов зима її «цвітку дрібну» — її мову. «Неспька, весна ранилька» ще не гарантувала тепла квітці-веспівці (вірш «Веспівка»).

М. Устияновичу, як зазначалося, під час «весни пародів» здалося, що лихоліття вже минає, і він починав поему «Путь на полонину» оптимістичним закликом до Галичини:

Вставай, долю, вставай, мила:
Уж північ минає —
І зірничка засвітила,
Коси розплітає.

Вставай, мила, спори різко,
Док' служить година.
І високо, і не близько
Наша полонина...

Твір виразно романтичний. Тут багато символіки, умовностей, надмірної ліризації тощо. Відповідно до законів романтичної поезії, а може, ще й з уваги на цензуру, реальна дійсність тут піби завуальована. І все ж в одній із частин-медитацій мотив революції 1848—1849 років звучить досить відкрито. Автор поеми звертається до Вітчизни, до земляків:

Преславна паша сім'я дорога!
Доколя ти будеш в тих туманах жити,
Доколя ся будеш в тих мраках любити
На твою пужду, на горе, бідная!?

Глянь поза себе
На запад і юг —
Як сильно там грєбе,
Возпоситься дух;
Як красю з темниці
Розвиваєсь світ,
Як буйно з землиці
Прозиває цвіт!

.

Як сильно ся зерно
Крїпить свободі
І в'яжеться мирно
В сльози любви!
А з пашой країни
Коли ж щєзне мрак?
У пашой родици
Коли ж буде так!?

Звичайно, революційного пафосу М. Устияповича не слід перебільшувати. Поет-романтик був сином своєї доби. Він виступав передусім за культурно-національні свободи, вважаючи, що все інше мимоволі додасться. Його алегоричні гасла часів революції стосуються переважно інтелігенції. «Родимці! — звертався він до учасників «собору руських учених». — Аж занадто знаєте ви нужденний стан руського народа, занадто в'яже вас до него любовь, гартованая

довгими віки чорної неволі, і западто вгризліа нам ся тая пеголя в серце, аби-сьмо не могли достойно розпізнати красних лучей свободи сонця. Занадто довго розложила була тоска мешкає в нашій груді, аби-сьмо не оцінили всерем'я доби... Нащо ж довгим розговором марпувати час, так дорогий? Руськое серце чувствує заще правое, а чеспий син Слави знає свое діло! За діло ж, братця, за діло! А тим ділом єсть: розсвіт на галичій землі, розсвіт на тім темнім участку Русі; воскресєніє пародной жиизні!»¹

Діяльність М. Устияновича революційного періоду пайкраще назвати активним культурним просвітництвом. Та якщо зважити, що такими просвітителями тоді не були навіть Шашкевичеві друзі І. Вагилевич та Я. Головацький, які так славно, так демократично починали, і якщо пам'ятати, що Котляревського та Квітки-Основ'яненка в живих уже не було, а «громкий» Шевченко перебував на засланні — далеко від України, то Устияновича в історії літературного процесу маємо бачити краще, ніж бачили.

Посма «Путь на полонину», звісно, в свій час не могла бути надрукованою. При всій завуальованості сюжету поета в добі романтичного мислення розуміли з півслова.

Від 14 липня 1849-го до 21 лютого 1850 року М. Устиянович редагував у Львові урядову газету «Галичо-руський вісник», де 1850 року з'явився уривок «Чари» з позначкою: «Уступ з рукописі «Путь на полонину».

Пізніше, в 1859 році, у віденському видапні «Сборник» М. Устиянович опублікував ще два уривки, за його визначенням, із «поемату» — «Дорога жиизні» і «Всход сонця в горах». Більше про твір нічого не

¹ Исторический очерк основания Галицко-русской матицы... с. 5—6.

було відомо — вважалося, що поет його недокіпчив. Недавно поему вдалося знайти у паперах журналіста Франкових часів І. Белся. †

Досі не опублікований драматичний переклад М. Устияновича з 1848 року «Верховинці Бескидів». Це вільна інтерпретація п'єси польського драматурга Ю. Коженьовського з життя опришків «Карпатські горці». Оскільки «гражданка» ще й тоді в Галичині була позвичною, а переклад планувався для аматорсько-театрального вжитку, М. Устиянович виготовив рукопис латинкою.

Із цього перекладу друкувалися лише дві пісні — оригінальна, «Верховино, світку ти наш...» (під назвою «Верховинець»), якою М. Устиянович замінив у п'єсі Коженьовського «співанку» «Червоний плащ...», і перекладна — «Гей, браття опришки! Долийте горівки...» (під назвою «Піснь опришків»). Обидві стали улюбленими народними піснями і найбільше зпоміж творів поета спричинилися до його популярності. До першої народ додав жартівливі приспівки-коломийки. Мелодію цієї пісні почув, будучи в Карпатах, М. Лисенко і здійснив майстерпу її обробку.

Опришківський рух у часі перекладацького інтересу М. Устияновича до «Карпатських горців» ще був живий і досить активний. На Буковині, зокрема, в 1848 році діяв прославлений Довбушів послідовник Лук'ян Кобилиця.

Першим в українській літературі порушив опришківську тему М. Шашкевич. Мається на увазі єдине його оповідання (за автором — «казка») «Олепа», опубліковане в «Русалці Дністровій». М. Устиянович художньо продовжив і розвинув традиції Шашкевича-прозаїка, але, хоч у повісті «Страшний четвер» (1851—1852) змалював самого Довбуша, в соціальному відношенні кроку вперед у цій темі не зробив.

Із пісень «Верховино, світку ти наш...» та «Гей,

браття опришки!..» (друга хай і перекладна, але міцно увійшла в українську культурно-громадську свідомість) опришківство постає як відчайдушне безтурботне товариство, якому — аби пині день, завтра якось буде. З окремих деталей першої, авторської пісні видно загалом благородні цілі того товариства («Не вабить нас баришів лєсть; коби лиш... у людей честь»), зрозуміло, чому воно забралось в гірську глухомань («Там пал не клав лапцюгом меж, ворог не станув стопою»).

У названих піснях топальність, сказати б, задана (Ю. Кожешовським), та в такому ключі характеризуються опришки і в повісті «Страшний четвер». М. Шашкевич показав опришків (хай цього слова він не вживає) в соціально типовій дії — вони спільно з селянами розправляються з папом, «грабителем, вражим сином», який у своїй буйності зайшов так далеко, що викрадає із своїми посіпаками молоду із селянського весілля, посягнувши на її честь. М. Устияпович-прозаїк таких класово гострих конфліктів упикав. Надто ще сильною була офіційна думка про опришків як звичайних розбійників — її не так легко було переломлювати, та ще й при тому розраховувати на легальний друк.

З ентузіазмом зустрів М. Устияпович у 1848 році звістку про відміну панщини в Галичині. Тоді ще не всі могли розпізнати, що селяни без землі все одно потрапляли у панську залежність, щоправда, уже не в приватну власність. Раділи всі: по галицьких селах ставили і обсаджували липами хрести на честь скасування кріпацтва. Такий хрест викував, зосібна, пагуєвичівський коваль Яць Франко, батько в майбутньому національного письменника. М. Устияпович 1849 року написав поезії з певним реверансом у бік цісарського престолу «Третій май» і «Соединенними силами». Поет написав і «Зри, Європо» — з пагоди

випчання цісаря Франца-Йосифа з баварською принцесою Єлизаветою. В історичній конкретності доби М. Устиянович, як бачимо, десь і оступався. Та головне, що в більшості творів поетові боліли соціальні біди народу. В поезіях кінця 40-х — початку 50-х років він із глибоким співчуттям змалював тяжку жebraцьку, чумацьку, сирітську педолу («Жебрак», «Туга», «Сирота», «Поворот чумака»).

Образ сироти в поезії «Туга» має символічне значення. То втілення народного настрою в Галичині після придушення революції 1848—1849 років — після втрати ілюзій у «весну народів».

Шумить буря студена,
Гудить ворог і кряче,
А на полі дитина
Глядить веспи і плаче.
Ходить сквапно, питає —
В віпчик жовтий лист в'язе:
«Як: яр згубла?» — Не знає.
«Чи поверне?» — Не скаже.
Ой поверне, дитино,
Але довго чекати...

Вірив поет, що справжня яр-весна для людей таки мусить настати, хоч на свій вік, видно, її вже не сподівався. Загальне, викликало революцією; його творче піднесення новолі опадає, а в останні два десятиліття майже зовсім гасне.

50-ті роки М. Устияновича — це період душевних борінь, розчарувань, пошуків берега, до якого пристати. Сорокарічний поет відчув себе немічним і розбитим, що поспішає скласти «Лебедеву пісню»:

Де-сь, моя гусле, ти моя другине?..

.

Ходи до мене, завержена в плісню,
І звуком жалю, гробового дзвону,
Гомоном суму, посліднього стону
Життя послідню видзвони ми пісню.

Останнім проблеском падії для М. Устияновича було відкриття в 1851 році у Львові так званого Народного дому. Пост пошкодував, що «так скоро і поповолі остиг во груді вдохновення жар», що «о дикі скали... розбились райські сны», а то б він приїхав до «Льва столиці» і на Бояповій гуслі загравав-заспівав би пісню «про десь і вчора в руській Галичі» («Народний дім»).

Скоро у Народному домі занепадала реакційна інтелігенція — «москвофіли», що зрікалися національних традицій, цуралися пародної мови. Будучи, як правило, тайною агентурою російського царизму, вони нерідко загравали з австрійським цісаризмом — погребували пічим, аби лиш більше платили за те, що павчилися, як писав син Маркіяна, Володимир Шашкевич, «матір катувати та в чуже шкamatтя на смерть прибирати»¹.

Галицькі видання усе більше заповнюються «язичієм» — штучною «москвофільською» мовою, яку, зокрема, гостро критикував М. Чернишевський у статті «Національна безтактність» (1861). Щоби надрукуватися, М. Устиянович інколи змушений дещо «омішувати» мову своїх творів, часто несуть її «москвофільські» редактори. Характерно, що коли в 1853—1854 роках, за редагування Б. Дідицького, улюблепа постова «Зоря галицька» опустилася до найбільшої мовної мертвечини, він не подав туди жодного твору, а перенісся з друком до віденського «Отечественного сборника» (пізніше — «Сборник отечественный», «Сборник»), де, передусім завдяки Ю. Вислобоцькому, пародну мову не так «обчимували». Аж у 1855 році, коли «Зоря галицьку» відчутно оживив Г. Савчинський і вона вмістила згадувану присвяту «Николаю Устияновичу, до Львова прибув-

¹ Шашкевич В. До мого батька. — Вечерниці (Львів), 1862, № 19, с. 145.

шому», поет виступив тут із байкою «Рій і Трутень». (Як байкар М. Устиянович відомий ще ранішим твором «Плуг і Борона» та пізнішим — «Кінь і Пес»).

Прикладом того, як калічили мову М. Устияновича, може служити його вірш «До давніх содругів», який з'явився у віденському «Вестнике для русинов Австрийской державы» 1852 року (очевидно, з правками І. Головацького) і більше не передруковувався («Нам жизнь слезами оуклепена», «...всегда мы выглядаетъ въ тоскливой хвили лучшій часъ, падеждой горе заслаждаемъ» і т. п.).

М. Устиянович усе частіше тужить за давніми — з часів «Руської трійці» — друзями, в його творах (чого не було раніше) забряжчали холодні поти смерті. «Спущено трупа, згашено походжі» — так починається не тільки слегія М. Устияновича з промовистою назвою «Життя послідня тоска», але й вірш, якому б палескало бути святковим, — «Новий рік, 1854». В елегії пайкраще відбився тодішній пастрій поста:

Послідній з другів!.. Всі мя полишали,
Всі піпли спати
До вічної кімпати —
Я еше-сь скитаю!

В друку поет виступав все рідше, та й то під по-
вими псевдопімами й криптопімами. Коли почулися
докори прихильників, де дівся його давній спів, опуб-
лікував у «Сборнике отечественном» (1854) «Одвіт
мпогим»:

І ви спросите нас: чому замовкли ми?
Що утихла піснь тепла святої яри?
І ви спросите нас!.. Чи не видите ви,
Як коплять сквапно гріб, роздають браттям свічі,
З ереями чужих муз заводять похороп...
...Іль-ли не звісно вам,
В яке-то сіре плаття строять святу невісту,

Галича матір?

Глумляться їй в лице, соромлять родиму красу?..

Друзі! Оставьте нас, оставте зріти в гріб,
В опий широкий гріб, викопаі їх руками,
Сліди з грустію там за датком скорих діб:
Чи ляжем в нім самі, чи ляжуть вони з нами.

Із середини 50-х років утомлений поет піби відвертається від суспільних проблем. Подібно своєму герою «старому Ефрему» він знаходить себе в моралізаторських повчаннях про людські чесноти, праведність виховання, про добро і зло взагалі. Таким дидактизмом пронизані його поезії «Старість — юність», «Невинність», «Пещера дитина», «Казка», «І старому придасться школа».

Насторожено вдивляється М. Устиянович у кожен новий рік, «якими букви в небеснім совіті начертан... падій гаразд — чи тільки сльози желаній ввіки?..» («До Нового року, 1857»), памагається втішати безпадійних («Новий рік»). Щоби самому не впасти у зпсвіру, час від часу, як не дивно, пише жартівливі поезії про любов: «А. Б.», «Хора», «Бідпа». Вірні такого характеру є і в його перекладацькому — рашішому й тогочасному — доробку: «Ізвістіє», «Взріст» — із чеського романтика Ф. Челаковського, «Вопрос» — із польського невідомого автора.

Мабуть, здавалося тоді М. Устияновичу, що легша, ніж у чесного інтелігента, доля звичайного трудівника, хлібороба — той припаймні не відав, які гострі ідейні баталії точаться в «освіченому» світі. Подібна думка напрошується після знайомства з ідиліями поета «Хлібороб», «Земський рай». Безумовно, знав М. Устиянович тяжку селянську працю, та й сам займався сільським господарством. Цікаво у цьому відношенні було б прочитати його повість «Миріві

лапи», написав, за свідченням дочки Марії, на стику 40—50-х років, але досі не виявлено.

Де вже було заздрити селянинові, та ще й цісарської Австрії! Злидні, голод, епідемії мов заповзалися на нього, тяжіли над ним непосильні податки, жорстока рекрутчина. Доцем падали на села похорошки під час загарбницьких цісарських воєн. Тільки біля італійського міста Маджепта під час австро-італо-французької війни 1859 року Австрія втратила двадцять тисяч жовпірів. (До речі, тоді в Італії «на кровавій баталії» судилося бути псевдовзі видатному постові Юрію Федьковичу, який написав там свій перший український вірш). М. Устияпович відгукнувся на цю війну баладою «Рекрутка». Сюжетно твір дуже нагадує ранішу баладу «Поворот чумака», але розв'язка в ньому трагічніша. Селянка-рекрутка очі видивила, чекаючи з походу чоловіка. «По горах ходила, дитятко посила», тіпила мале, що батько припесе калач і нагодує. Коли ж довідалася, що її «друг упав в бою... під Меджепти мурами», кинулася з дитиною зі скелі. Такої гостроти соціального протесту проти рекрутчини українська література ще не знала. То був піби пролог до глибоко трагедійних творів Ю. Федьковича про австрійське жовпірство.

«Рекрутка» — останній твір М. Устияповича із живої сучасності. Загалом вже в кінці 50-х — на початку 60-х років поет спрямував свої творчі інтереси до історичного минулого. Бодай думкою про давню славу Русі він хоче утішити зболіле серце.

Гей, Русе, Русе, лебедице біла!

Скажи нам казку за ону пору,
Коли тя мати на світ ізронила,—

Таку нам милу, таку нам любу.

Скажи нам казку: чому-сь така красна,

Як сред Бескидів повноцвітий сад,
Чому-сь так бодря, а така нещасна? —

бідкається М. Устиянович у вірші «Колибель Русі». Залишилося, за визнанням поета, хіба припадати «тоскою» до слідів давньої слави.

Наприкінці 1858 року М. Устиянович передав якісь свої твори до Львова Я. Головацькому. При тому написав: «...Прошу і молю сердечно: суди безпощадно, да не розвішає Галицьська Русь по світу лахмани. При кінці знайдемо там одну історичеську думу. Вглянь в цю всіма очима пропихательності і скажи мені щиро, чи достоїн я куситись до такого предмета. Маю я під рукою ще дві думи, по моїй гадці малецько удатніші, по тими думав би я розпочати колись перервапий писемник дум з пашей бувальщини і іздати особпо»¹.

Я. Головацький, який уже був у таборі «москвофілів», звичайно, нічого з отриманого не надрукував. Згадапі М. Устияновичем «історичеські думи» — це, папевно, опубліковані пезабаром Б. Дідицьким твори «Смерть князя Ромапа під Завихостом в літо 1205», «Ужас на Русі при зближенні монголів в л. 1224» («Зоря галицкая яко альбум на год 1860») і «Княгипя Ромапова» («Слово», 1862).

Підвищений інтерес до історії — одна з пайхарактерніших рис світового романтизму. З українських романтиків ця риса чи не пайбільш притамапна саме М. Устияновичу. Це особливо видно тепер, із виявленням нових творів поета. М. Устиянович ніби поставив собі за мету переспівати давні літописи — «Повість минулих літ» і «Галицько-Волинський літопис», — принаймні важливіші, на його думку, події з-перед татаро-монгольської павали та з її початку.

За життя із цього циклу, крім названих, пост надрукував ще такі «думи», як «Похід на Царгород (907)», «Вечерпиці» 1863), «Могила Святослава» і

¹ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850—1862. Львів, 1905, с. 423.

«Чорная Галича злоба» (Наука. зборник, 1865). Пізша певідомих Устияповичевих «дум» знайшлася педавно у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР: «Хрещеніє великої княгині Ольги», «Святоубийство князей Ігоревичей в Галичі» (варіант твору «Чорная Галича злоба»), «Віче в Києві», «Здвиг», «Стичка на Половецькім полі», «Битва над Калкою». До цього циклу якоюсь мірою належить і паявца там же поезія «Київ», перша частина якої теж написана на основі літопису.

Вірші М. Устияповича на історичні теми сильні передусім патріотичним пафосом. Автор з таким болем і з такою тривогою говорить про безглузді чвари й міжусобиці руських князів, піби все те діялося на його очах, піби ще можна щось змінити й не допустити татаро-монголів, на руську землю.

Зауважимо, що в часі написання історичного циклу М. Устияповича згадувати про Київ, Дніпро означало паражатися на небезпеку. Цісарській Австрії такі згадки були кісткою в горлі, бо з ними був зв'язаний протест проти австрійської колонізації Галичини. А М. Устияпович у своїй творчості паголошував на нерозривному зв'язку галицької історії, галицьких традицій із матір'ю всіх руських земель — Києвом.

Разом із певідомими «думами» поста знайдемо й фрагмент його перекладу з Вергілієвої «Енеїди». Першим українським перекладачем цієї знаменитої давньоримської поеми (після блискучого бурлескного «перелицювання» І. Котляревським) був, очевидно, Григорій Боднар. Інтерпретований ним уривок з'явився у «Зорі галицькій» 1850 року. Цікаво, що і Г. Боднар, і М. Устияпович перекладали одне і те ж місце твору, — початок другої книги: один переклав 66 рядків, другий — 23 рядки. Мабуть, є тут якась залежність. Чи переклав котрий із них більше, ніж названі

уривки — певідомо. Третім на Україні перекладачем «Енеїди» Вергілія був, паскільки простяжується, С. Рудапський (1865).

М. Устияповичу-перекладачеві; крім уже згадуваних (із польської, чеської, латинської мов), належать друковані в 50—60-х роках переклади з російського поета М. Щербини («Дзеркало душі»), хорватського П. Прерадовича («Смерть»), німецького Х.-Ф. Геллєрта («Праведний»; в автографі — «Ретельність»), із певідомого турецького автора («Молитва дяура»).

У 1860 році Б. Дідицький, який мав за мету перетягувати на «москвофільський» бік кращі таланти, видав у Львові збірку «Поезії Николая Устияповича. Часть первая».

Впадає в око, що Б. Дідицький не включив до збірки таких патріотичних віршів М. Устияновича, як «Наддністрянка», «До перемиплян», «До «Зорі галицької», творів соціально актуального звучання «Жебрак», «Сирота», «Рекрутка», хоча, за випятком чотирьох поезій, збірка складаєна з уже друкованого, а балада «Рекрутка» була якраз у руках Дідицького, бо він публікував її у виданні «Зоря галицкая. Яко альбум на год 1860». Натомість не попшкодував місця для написаних після революції 1848—1849 років віршів-медитацій із християнською мораллю («Трудись і молись», «Сотворитель»), притч на біблійні теми («Св. Іоанн-євангеліст», «Провидісіє»).

Характерно, що в 1862 році Б. Дідицький видав збірку «Поезії Іосифа Федьковича. Часть первая» (Федькович підписувався й ім'ям Осип), і теж дозволив собі самоволію. В баладі про Довбуша, зокрема в характеристиці героя — «Гей, ци чули, люди добрі, перед ким то ляхи стинуть?..», він змінив слово «ляхи» на «звіри», зробив інші правки.

Незважаючи на те, що на обох названих збірках видавець зобов'язально зазначив «Часть первая», а

в передмові до першої взагалі обіцяв «печатанис
полного собрания поэзий Николая Устияновича особ-
ными книжками», ні один, ні другий поет більше ви-
даватися в нього не захотіли.

Ю. Федьковичу з-під «опіки» Б. Дідицького допо-
могли вирватися чернівецькі приятелі А. Кобилян-
ський і К. Горбаль. В М. Устияновича таких прия-
телів не було, і він, зпесилений тривалим борінням, та-
ки потрапив у хитро розставлені «московфільські» сіті.

Головна причина, що М. Устиянович став «той і не
той», — тяжке його матеріальне становище. Він дав-
но намагався вибратися з пуждепної гірської пара-
фії, але консисторія, де позасідало «московфільсь-
ке» попівство, павмисне не давала йому кращого
місця. У 1859 році М. Устиянович домагався вакант-
ної парафії в Роздолі, в маєтностях польського гра-
фа Ланцкоронського. З тією метою їздив до Відня, а
в тогочасній «азбучній війні» на догоду шляхетським
асиміляторам навіть висловився (мабуть, аби допек-
ти «московфілам») за польський алфавіт для «русь-
кого» письма. Не отримавши, однак, місця в Роздо-
лі, поет повернув до «московфілів».

У 1867 році М. Устиянович овдовів. Наймолодша
із десятих дітей Оля мала два роки. Найстарший,
28-річний, син Корпило — пезабаром відомий худож-
ник і поет — був тоді без роботи. Допомагати дово-
дилося не тільки дітям, що вчилися, але й синові
Миколі, який починав своє вчителювання. Довгі ро-
ки Микола-молодший працював у гімназії в Радів-
цях, на Буковиці. Він теж пробував перо в літера-
турі: в альмапасі «Зоря галицкая яко альбум на год
1860» вміщено його баладу «Безіменний». Літератур-
ні твори писали дочки Марія та Оля — особливо пер-
ша, по чоловікові Бобикевич. Близьким до культури
був син Теодозій, у кінці минулого — на початку
нашого століть мировий суддя в Сухумі.

«Москвофіли» постаралися, щоб М. Устиянович у 1867 році одержав допомогу з Петербурга, з «Товариства сприяння бідним літераторам і вчепим» (пізніше — «Слов'янське благодійне товариство»), і цією єдиною певеликою (75 крб.) допомогою поставили поста в цілковиту залежність.

Із повим місцем¹ служби для М. Устияповича «москвофільсько»-попівська верхівка не спішила: їй краще було його тримати в гірській глушині. Аж 1870 року постові трапилася пагода перебратися зі Славська па Буковину, в Сучаву (нині па території Румунії). Тут і помер 3 грудня 1885 року.

«Не послідню силу покрила буковинська земля,— писав І. Франко у некролозі,— солодкозвучна струна пукла на вбогій лірі руської музи; умер один з перших будителів нашого пародного духу, друг Маркіяпа, «соловейко», як звали його молоді товариші, умер, залетівши па старості літ па чуже поле, забажавши співати «по нотах»¹.

Франкова думка стала визначальною в подальших оцінках М. Устияповича. Тим часом, маючи, па жаль, мало матеріалів під руками, видатний Каменяр не міг бачити творчу індивідуальність Шашкевичевого друга цілпо — у всіх її життєвих перипетіях, з усіма злетами і падіннями. Зрештою, це некролог, не дослідження; Франко просто висловив, сказати б, історично етапну оцінку з позицій прогресивної естетики своєї доби.

Ні, не з доброї волі залетів М. Устиянович па чуже, «москвофільське» поле, щоб співати «по нотах»! У болісній історії цього поета відбився весь трагізм долі галицької інтелігенції середини минулого століття, яка справді щиро хотіла прислужитися і, в міру сил, прислужилася народові.

¹ Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах, т. 26, с. 380.

На «чужому» полі, природно, не зміг «соловейко» співати — і замовк. У «Вспоминах» поет зауважить:

Таких-то «порядків» не хотів я терпіти,
І смирно коритись також не гадав.
Однак, мні ходило, щоби мої діти
Вреду не понесли...

«Москвофіли» не придбали в особі М. Устияновича свого «трубадура», але вони добилися пейтралізації українського голосу авторитетного поста — і це була їх перемога. Подібно замовк і другий поважний співець — Липіт Могильницький.

Опиившись у «москвофільському» таборі, М. Устиянович лише вряди-годи виступав зі статтями переважно етнографічного і практично-господарського характеру.

Оскільки реакційне «москвофільство» було серед попівства всесильним, М. Устиянович боявся бути на людях самим собою, через те й листувався чужим «язичієм», що так обурювало, зосібна, його біографа Т. Реваковича. До дітей же своїх до самої смерті писав рідною мовою. Синові Івану, що жив із сім'єю в Києві, де утримував на Хрещатику крампицю самоварів, вислав на схилі віку таку поштівку: «А що би ви сказали на тоє, якби я подався тепер на Болехів, а Шихові (зять поста.— М.Ш.) радив перенестися до Сучави? Може, би то не зле було. Но если вам возможесь, то довідайтеся ближче, чи стоїть труда такое паміреніє, щоб не прийти з дощу під ринву»¹.

Ту атмосферу, яка папувала в хаті Миколи Устияновича в роки його причетності до «москвофільства», чи не найкраще передала Ольга Кобилянська в одному з листів автобіографічних: «Я родилася року

¹ ІЛ, фонд 84, од. зб. 48.

1863, 27 падолиста, в малім містечку Гура-Гумора в буковинських горах. Звідти був батько перепоселений службово до Сучави... Там познайомилися родичі з парохом-постом — Николаєм Устияповичем, що прибув пізніше, по батькові, до Сучави, і його родиною, з чого вийшла пайциріша приязнь так межи старшими, як і між дітьми, котра триває і по сьогоднішню днину між живими з одної і другої родини. Це був перший правдивий руський дім, в який увійшли ми, діти, й почули, крім у рідній хаті, і деінде руську (так звали тоді українську мову) мову й руські пісні... Сама тоді я мала 5—6 років. Не буду я розказувати про той гарний час, котрий пережили ми, діти, між собою. Між мною й наймолодшою донькою достойного білоголового поста, Ольгою, зав'язалася щира, перозривпа приязнь, котра триває по сьогоднішній день» (лист із 1921 року)¹.

В останні свої роки «білоголовий пост» відчував особливу постальгію за ідеалами молодості, за творчістю рідною мовою. Чи ж випадково на звороті автографу присвяти І. Наумовичу він зазначив: «Измешникам-поддєсам» і написав український вірш «Руськая мати, поглянь на сина...»? Чи ж це був той вірш протестом проти реакції?

За рік до смерті М. Устияпович створив українською мовою поезію «Сон внучки» і згадувані віршовані «Вспомини». І тут поет висловив віру, що «Русь-Україна» таки дочекається кращої долі.

Микола Устияпович відзначався щирим пародолюбством, гуманізмом. Він глибоко шанував мови й культури усіх народів. Захоплювався творами О. Пушкіна. Листувався з чеським постом К. Гавлічком-Боровським (1849). «Коли мене павчено читати,— згадува-

¹ Кобилянська Ольга. Твори в п'яти томах. К., 1963, т. 5, с. 229.

ла О. Кобилянська в цитованому вище листі,— були моєю першою лектурою чеські казки. Їх дав мені в руки, з наказом читати їх, саме той достойний білоголовий поет Николай... Ніколи я не бачила в своєму дальшому житті нічого кращого, такого, що подобало майже на святого, поважнішого, достойнішого, як того чоловіка, що й досі стоїть у моїй душі як ідеал...» Коли в 1883 році М. Устиянович видавав заміж дочку Марію, запросив на весілля румунського і молдавського поета М. Емінеску. Прагнув братерського єднання, добра усім народам.

Таким він був, Микола Устиянович,— поет, прозаїк, громадський діяч — оригінальна особистість складного періоду української дожовтисевої літератури.

Михайло ШАЛАТА

ЛІРИКА

ПРЕЛЮБЕЗНОМУ ДРУГУ НАШОМУ
РУСЛАНУ-МАРКІЯНУ ПАШКЕВИЧУ
В ДЕНЬ ІМЕНІ ЄГО

Сладчайший друже, красенький соколе!
Ти соловієм з руського серденька,
Як о дитині люб'ящая пенька,
О руськім щастю плачеш і недоли.

Ти гаї паші, ріки, гори, доли
Будиш з немочі — даєш їм оченька,
Даєш їм голос, гарнее личенько —
І нас думати з ними вчиш поволи.

О Маркіяне! Коби Ти весною
В силі, здоров'ю зацвів побратимам,
Коби ми довго тішились Тобою!

Коби Ти довго, соловію красний,
З душі руської співав руським синам
І о нас згадков подумав си, щасний!

1836

НАДДНІСТРЯНКА

Дитино красна, голубко тихенька,
Котору мати в нещасній годині
На світ родила! Промов, що-с живенька!
Промов до світа і к милій родині!

Глянь оченьками на твої сестриці:
Кожпа ся власнов пісеньков радує!
А о твоїй долі хіба на грапиці
Ворон закриче, зозуля закує...

Не так-то в тебе колись-то бувало!
І твій-то голос колись небесами
На буйних крилах вносився немало...
Не так і в тебе бувало літами!...

Шумів колись-то Дністер-Славотиця,
Славою наші гримотіли гори,
Любо співали Лада красполиця
І дівиць гарних яспенькії збори.

А нині сумно, глухо, як в темпиці...
Скажи, рідненька: що ти стисло груди?
Хто оніміти казав красавиці?
Хто велів роду зрікатись з облуди?

Скажи, небого: чом твої річеньки
Так сумно, глухо поміж гір дрімать?
Чом, рідна, плачеш жалібно з тугеньки?
Скажи сусідам — най тя раз пізнають!

Заспівай світу тими голосами,
Що-с переймила від красной природи:
Збуди від віку лісами, горами
Гомін загиблой слави і охоти!

Покажи світу, що ти ні татари
З білого личка красоньки не здерли,
Ні бісурмани поганської пари,
Ні враги чорної душіці не вперли!..

А колись, може, дитина вірнепька
Згане о тобі. Згане, подумає,
Слізопьку вронить, як люб'яща ненька,—
І вікам дальше порозповідає...

ЗГАДКА — ДО МЕЛАНІ

Гей, гей, милий боже!
Де ся наші літа діли, літа молоденькі —
Як-мо разом долинами
Над дністровими водами
Як соколоцьки літали сивепькі!
Гей, літа молоденькі!

Гей, гей, милий боже!
Де ся наші гадки діли, гадки красолиці —
Коли-смо з місяцем в гаю
При дрімаючім ручаю
Буяли в небо крилами вірлиці!
Гей, гадки красолиці!

Гей, гей, милий боже!
Де слобідка наша мила, слобідка тихенька —
Коли-м з тобов, голубонько,
Із квітоньки на квітоньку
Літав друг вірний вірного серденька!
Гей, слобідко тихенька!

Гей, гей, милий боже!
Де ся паші пісні діли, пісні жалібненькі,
Що-смо пічкою поспали,
О козаках, і о долі,
І о дівчині співали вірненькій!
Гей, пісні жалібненькі!

Гей, гей, милий боже!
Де ся наше щастя діло, щастя злотоцвіте,
Що, як соненько весноньці,
Дрібний дощик муравоньці,
Сіяло красу — рум'япенькі квіти!
Гей, щастя злотоцвіте!..

Все загибло, Меланю, як межі горами
Голос гине в сумнім гробі!
А коли ж пам'ять о тобі
Загине в серці, загине віками,
Гей, як голос між горами!?

ОСІНЬ

Сумно, марно по долині,
Почорніли білі цвіти,
Пожовк лист на деревині,
- Птах полетів в інші світи.

Від запада сиві хмари
Цілу землю заливають,
Чагарами нічні мари
З вітрами ся розмовляють.

А на горі калинонька
Головоньку нахиляє,
А над Дністром дівчинонька
Сльозами ся заливає.

«Чого тужиш, калинонько,
Головоньку нахиляєш?
Чого плачеш, дівчинонько,
Сльозами ся заливаєш?

Ци тя доля покинула?
Ци не маєш матусеньки?
Ци ти краса загинула?
Ци говорять воріженьки?»

«Ні мя доля покинула,
Ні не маю матусеньки,
Ні ми краса загинула,
Ні говорять воріженьки.

Йно ми туга за веспою,
Що так борзо перецвіла:
Куди гляну мисленькою —
Нема того, що-м любила!»

* * *

Komu gwiazdka świeciła w powiciu,
Komu sprzyjał złotowroźny los,
Kto raz tylko był szczęśliwy w życiu,
Ten radosny niech podnosi głos.

Lecz kto w chmurnej zaczął świat godzinie,
Kogo zimna prowadziła dłoń,
Kto naprózno zaklął się dziewczynie,—
Bracie miłe,— temu łezke zroń.

Jak wśród fali ślad za łodzią ginie,
Jak przed światłem znika marna cień,
Jak bez śladu, bez pamiątki minie
Nieszczęsnego złotych chwilek dzień.

Ty nie poznasz, żeś był kiedyś młodym,
Ze i tobie kwitnął wiosny maj.
Masz jesienią gałązki swobody
W upominku na młodości raj.

Kiedy druh twój, jak latowiec, gonił
Orlim skrszydłem w złotych marzeń świat,
Albo lico przy kochance płonił,
Czucie duszy rozwijając w kwiat.

Ty się w życiu bił z troskami życia,
W świat rzucony na burzliwy los,
Zapoznany, wzgardzony z powicia,
Stłumił w piersi w tęskny serca głos.

Darmo chwytasz nadziei kotwice,
Łez przyćmionych wzrok,
Darmo wlepiasz w obłoki zrenice,—
Tym nie zwrócisz przyznaczenia tok.

Ach, i darmo twoja pierś kołacze:
Tylko lubej, lubej serce tknie —
Jeśli czuła, to, może, zapłacze,
Ale twoją być nie może, nie.

.
.

Czem ci świat ten za śmierć się wypłaci?
Czem odżywicz w sercu życia tło?

Jeszcze jeden promyk widzę zdala —
Rajską zorzę świeci wiara, bóg.
Niechaj silny słabiego obala,
Niech obali cnoty męstwo wróg.

* * *

Той, кому з маленства зоряниця
Освіщає добровісно шлях,
Тому годі вже було б журитися
І життя не славити в піснях.

Хто ж прийшов на світ в лиху годищу
І ніяк не діждеться весни,
Хто падармо вимріяв єдину,
Брате, співчуття сльозу зропи.

Як у хвилях слід човна зникає,
Як зникає перед світлом тінь,
Так безслідно у цепам'ять капуть
Нещасливця миті золоті.

Не збагнеш — і молодість минула,
І одквітнув твій весняний май.
Гілка волі тільки й промигнула
В спогаді про той минущий рай.

І коли твій друг, неначе сокіл,
В царство марев золотих літав,
Як при любці рожевіли щокі
І коли душею розцвітав,—

Ти тоді зі злиднями змагався,
Світ тебе жорстокий не щадив,
Ти ніким не визнаний остався,
Серця голос тугою стлумив.

Та дарма надій хапаєш квіти,
Сліз стьмянілих зір,
Очі вверх звертаєш до молитви,—
Не спастися тим тобі, повір.

Ах, дарма у грудях серце скаче!
Тільки любій лунко серце б'є —
Може, чула, то тоді заплаче,
Лиш рукою вже не обів'є.

.
.

Чим за смерть¹ тобі той світ оплатить?
Чим поверне серце до життя?

Ще один проміпчик мерехкоче —
Все ще віра бачиться здаля.
Хай сильпіший слабшого потоппче,
Цноти мужність ворог не здола.

ЗГАДКА ЗА МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА ВО ВІЧНУЮ ЇГО ПАМ'ЯТЬ

Кому язик свій, своя земля мила,
Тот жалям папім не подивує.

Три яри *-м глядав, ожидав три яри,
Ци яка цвітка пораночком мая,
Хотя й маленька, смирепна, дрібная,
Блідного личка, независтной твари,
Не взійде на Твоїм гробі;
Або звук струни сумраком вечернім,
Ударен скромно братньою рукою,
З-пад Дністра, Сяну родимцям сіверним
Гомоном жалю, журною думою
Не подасть вісті о Тобі.

Но дармо-м глядав і ожидав дармо...
А в серці гадка, лице паленіє:

* Яр — воспа. (Тут і далі під текстами — примітки авторські.— Упорядник).

«Де ж руські діти?» — Надармо, падармо...
І третьою ярі сонце вечеріє,
А за Тя ніхто не скаже!
Ніхто сусідам вісті не дасть знати,
Якое серце земля привалила,
За яким сином плаче руська мати,
І на хрест святий, де Твоя могила,
Віночка ніхто не зв'яже.

А Ти почесі, пам'яті і згадки,
О Маркіяне, так достоїн всюди!
Один з-меж тільки руських чад громадки
Припав-єсь серцем матері до груди,
До руської землі-коханки;
І, залишивши сусідські ниви,
На власній, дикій, відвічній пустарі
Цвіту і воці глядав-єсь сквапливо
На благовісник безнадійної ярі
Для красної діви Дністрянки.

Як рапця зізвірка на неба восточі,
Що яспій днинці досвіт розвиває,
Як воздух мая, що по земнім стоці
Радість, довольство, життя вигріває,
Очарування світ милий,—
Так Ти жаркою чувств Твоїх весною
Дихнув утіху в наші оболоні,
Так Ти лучею зізвездочки ранньою
Розсвітом шибнув попід небосклони
Дністровій днинці тоскливій.

Єдина гадка була в серці Твоім —
Гадка, якую меж мира товпами
Ангел завіта ясним крилом своїм
В груди молодця заледве віками
Возбудить і в жизнь, і в силу;

Гадка блаженна, небесная, свята:
Зірочки світа, честі, долі, миру
На руськім небі, де темна затрата
І чад останки, і прадідну віру,
І мову губила милу.

В тій гадці жив^есь, віддихав-єсь нею,
В ній Твоє щастя, печалі, надії,
Спів паповиди, і радощі з нею,
І тая тоска, в которій боліє
Піснь Твоєї груді, мила:
Як ова птиця, що так без устатку
То раз сумує, то знову співає,
І знов весела, і знову думає
То вечорами, то в просонні ранку,—
Якobi в пісні умерти хотіла...

Тямлю ще добре,— бо якими ж літи
Хвильочки тії мож запам'ятати? —
Коли-сь яв думи нашії нам піти
І руської мови красу розвивати
В ясненьких барвах і силі,
Що ще донині тяжкими судьбами
Слезною плаче свої немовлята,
Якби від бога і людей заклята
Думати глухо літами, віками
На німій чорній могилі.

Тоді — о боже! — як же то жаріла
Блідність уст Твоїх, палало личенько!
Жалем, думою душа розгоріла
В небесні двори, даліко, бистренько
Несла гадочки печали;
І мольби несла за Галича неньку,
За єй тоскаво задумчиві доні,
За сини милі, цвіт-красу давненьку,

Що днесь в «сестричній» яліє короні,
Відломок народної хвали.

А нам як любо, як солодко було
Тот родим голос руським серцем пити,
В яким дитятко дні щастя проснило
І в яким нині так солодко снити —

Мов медом віє діброва, —
І де так мило душу колисати,
Азбуку гадок, чувства і подоби,
Грудьми поєну матірпою утроби,
З безодні серця на світ розвивати
В цвіточках лісні і слова!

А дпесь... О браття, розбилися стіци
Красного серця, душі величавой!
Замовкли груди, чувства оніміли,
Загасло сонце зріпички тоскавой,
На устах печать холодца.
Ніт Маркіяпа, молод-соловія,
Пророка честі, слави предитечі!
Розбилися стіни, загибла надія.
З вихром, що в полі сухим листом мече,
Яр пошуміла пародна...

Судьбо небесна! Ци ж руській дитині,
Тій нещасливій сироті на світі,
Що в глухій сонце узріла години,
Німій і темній зістатись навіки?

І, мов за тяжкую злобу,
По трудах тільки і тільки недолі
На цур ся своїм сестрицям лишити?
І, залюбившись в духовній неволі,
Сором жебрачий на чолі носити,
Прочупяти * свою добу?..

* Чуняти — дрімати півсонням у слабості.

Ото могила!.. Хто ж днесь так доволньо
Гадочки наші волшебними руки
Роздзвонить любо, красиво, удольно,
В м'ягепькі, гладкі, плекалії звуки?

Хто сором зірве нам з груди?
А его мати руськая родила,
З думочок руських колиску звивала,
Руськое серце під головку клала,
Руськими гадки, душею поїла,
Кормила руськими груди!..

О Маркіяпе, небесний звістуне!
Будь куда-сь пині на воздухах хмари,
Ци в лучах сонця, ци в полисках луни,
Ци в зорі ранпій, ци в вечірній згарі,
Ци в звіздах світа границі,—
Я нипі смутно на Твій гріб ставаю
І па хрест божий мира уповання,
Печальну думу, жаль мій возвіщаю,
Братнії сльози, матірне ридання
І згадку руської землиці.

О, прийми радо, прийми, друже милий,
Тот первісночок моего думання!
Твое то зерно, труд Твій печаливий,—
І в дар печальний вірночувствования
Тобі 'го назад складаю.
І тим не дбаю, аж ся хто поглумить
З товпи свавольной над тими сльозами,—
Знайдеться серце, що мя порозумить,
І над Лабою, і над Порогàми,
І там, на стінах Дунаю.

ДУМА МАТЕРІ РУСЬКОЇ

Ото дитинка! Як день божий, красна,
Як лебідь, біла, як зірничка, ясна;
В синім ей очку небо вечоріє,
В рум'янім личку цвітка паленіє,
На чолі гладкім ум ся розвиває,
В маленькім серці світ, утіха грає.
Над дитинкою сидить руська мати,
По сумнім личку, по журбі спізнати.
Сидить склонившись, як берізка біла,
Над ягідкою, руки опустила
Та й руську думку стихенька, злегенька,
З щиренької груді, з вірного серденька
До сну дитинці так любо співає,
Мов то веспою злегка повіває.
Невісто мила, печальная мати!
Ой лиши з-руська дитинці співати!
Бо руська думка — сумний хрест па гробі,
А руська мова — сором на подобі,
А руське серце — тута степовая,
А руська доля — сирота німая.
Колись — хто знає — оскине добою
Син твій спросоння, занудить собою,
Занудить світом, заллється сльозами
І гадку пустить лісами, вітрами:
«Бодай-то руської думочки не знати,
Серця не чути, долю переспати!..»

ДО ПЕРЕМИШЛЯН

Перемишляни, Володаря діти!
Краснії щепи винниці Івана!
Для вас збирає золотії квіти
Мати Галича, столиця Романа.

На вас глядіють Трембовлі розломи,
Земля Василька — героя сліпого;
На вас Льва кротка гордії хороми,
Чудуясь, з тина позирають свого.
О чесні діти, праві сини Руси,
Святої Руси, Руси возлюбленної!
Пред лицем вашим враждебні союзи
Щезнуть, як пільма в згарі полудешной.
А як не згине насильність толпава,
Як розіллється терпливості мірка,
Знайдеться скоро козацькая слава,
Знайдем Богдана, знайдем Владимирка
І поспитаєм: «Чи я тут землиця?
Чи я тут мати? Чи я тут столиця?»

ДО «ЗОРІ ГАЛИЦЬКОЇ»

Від керпиць Сяпу до берегів Доцу,
На землі красній, багатій, широкій,
Де Дністр, красуюсь з Даниїла тропу,
Тихо, велично спусь пурт глибокий,
Де сині води Дніпра-Славутиці
Честь Ярославлю гримлять порогами,
Там живе нарід всеславной столиці*,
Нарід, що древле тряс підвалинами
Царегорода**, що грудьми своїми
Розбивав кріпко тучу татарина,
Спасав Європу від вражого сина
Кервою серця — сини дорогими.

Прикован твердо гіркими судьбами
Ланцем залізним до чорної неволі

* Київ — славная столица святої Руси.

** Днешній Константинополь називали древні слов'яни Царгородом.

І на хрест вбитий вражими руками *,
Не знав той нарід свободнішої долі
Над плач самотпій безсонними ночі,
Над святою віри падію на гробі;
А здертий злобно з цвіту на подобі,
Удареп тяжко сліпотою в очі,
Як Уголіно в гадючій темниці
Голодом душі і мором серденька,
Загибав сумно на власній землиці,
Мов биль без роси гине зелененька.

Но честь молодцям славной Віпдобоци,
Чість ракузанів високій державі!
Пирсли заліза, розверлись опони —
А на галицькій землиці тоскавій,
На овій Русі святої частині
Загримів голос в небесній годині,
Пам'ятний голос вічового дзвона **,
І блисла радість в паші оболоня;
Славний лев—борець Ростиславів тропа ***—
Крепкими сили здвигнувся спросоння,
А пад Львівградом, як путник з-за моря,
Возпикла Зо́р я, блаженная Зо́р я.

* По упадку кийівської і галицької столиць робота Русь під татарською, литовською і польською державою; днесь Росія і Австрія держать тот великий нарід під властію своєю — решта того народу жиє в царстві угорським.

** Великий дзвін, котрим перед віки свободні слов'яни до общих скликувалися нарад, називався вічовим.

*** Ростислав бур отнем перших самодільних князів землі нашої, а лев є гербом королівства Галицького.

Незнаний гостію на руській землиці,
Звістунко мила райського зарання,
Дитино пеба, сонця красавице,
Цвітко падії, первіспко світання,
Гадочок щасних зіпице дівича,—
Витай же, зіздо, на землі Галича!
Витай па нивах, де кожда сѣба
Кривдами зрита, кервою зброчена,
Гіркими слези зіллята, сплавлена,
Де чорпа доля, сумпая загиба
Сумраком гробу душу привалила.
Витай пам, гостю,

витай, Зоре мила!

Ти-сь — перше серця надійпое тливо,
Першеє слово з гробовой могили,
Перше братнього союзу огниво,
Першеє зерпо свідущества сили,
І перша цвітка до віночка честі,
І перша струпа піспь щастя завести.
На твоім личку, як в роси перлині,
Блистає яспа благодатність світу,
По лучах твоїх на слов'ян картині
Новая буква святого завіту
Для руської житні по літах неволі
Чертує-сь злотом свободи і долі.

Здрастуй же, мила, межи сиротяти,
Де праведное чотирма століти
Мачуха злая красному дитяти
Яросним серцем завистила зріти!
І срібну косу лісами, горами.
Понад руськими розплети водами,
Нехай засвітить, як краснее сонце,
В кожду хатинку, в кождое віконце,
Розіб'є хмари, розжене тумани,

Огріє груди і в серденько гляне,
А би о жила руськая дитина,
А би зацвіла руськая родина!

Засвіти, зізідко, Народові тому
Блаженним світлом динки воскресення
Від стіп Галича до степів залому,
Крізь пітьму темну душного забвення,
Крізь муть сліз гірких і печалей хмари,
Крізь сум розпуки і нещастя зойки,
Крізь твердь неволі і чувствій пустари,
Крізь вдовиць тоску, горе сиротоцьки:
Де тільки зв'яло руськое личенько,
Де стоїть тільки руськая хатица,
Та де боліє руськое серденько,
Та де пуждує руськая дитица.

Всягде, о всягде розсвіти лучами
Народной жизни щастя і свободу,
Загляни яспо лісами, горами
До каждой річки, до каждого броду.
А п'ясть молодця в шабельку задзвонить,
В білії руки заплеще дівиця,
Старець сивенький слізку долі зронить,
Роз'яснить око журлива вдовиця;
А вколо сонця дитятко малое
Зачне при піснях о Дніпрі, Полтаві*,
Як соколятко в гнізді молодое,
Снити о щастю і козацькій славі.

* Ріка Дніпр і місто Полтава на Україні були пай-
частішими свідками храбрості дітей руських.

ВЕРХОВИНЕЦЬ

Верховино, світку ти паш,
Гей, як у тебе так мило!
Як ігри вод, плине тут час,
Свобідно, шумно, весело.

З верха на верх, а з бору в бір
З легкою в серці думкою,
В чересі кріс, в руках топір,
Буяє легінь тобою.

Гей, що ми там Поділля край!
Нам полонина — Поділля,
А бори — степ, ялиця — май,
А звіра голос — весілля!

Не вабить нас баришів лєсть;
Коби лиш порох та цівка,
У бога світ, у людей честь,
Та овець турма, сопівка.

Та коби пирс хребет із від
І ведмідь шибнув лісами,
Завіяв юг, заграв Бескид,
Черемош гукнув скалами,—

То ми-то час, то ми-то піснь!
Молодче, ну же в розтвори:
Овечці сплав з кучерей пліснь —
І далі, далі на гори!

Літом цілим — би ніч, би день —
Хлопці гуляють там наші;
Свобідна там вода, огонь,
Довольно ліса і паші.

Там пан не клав ланцюгом мѣж,
Ворог не станув стопою;
Буйная там землі одеж,
Плекана пісней, рососою.

Там-то бринить трембіти звук,
Щебече любо сопівка.
А як звіря завис гук —
В челюсті плює му цівка.

ЖЕБРАК

Господи боже! Що жебрак має
На тій широкій, багатій землиці?
Ні му весноньки надія світає,
Ні колос літом в золотій пшениці;
Ні єму свята, пі єму неділі,
Ні великодня, пі рождества в ділі.
Триста шістдесят ночей гірких, темних,
Журних, голодних має в кождім року,
І тисячі ран болящих, нужденних,
І слізок тільки в заумерлім оку.
А дшипки ясної — ніколи, ніколи!
То єго частка, то єго держава,
То ціле жниво єго щастя-долі!

Но богу хвала, богу честь і слава!
Колись тихенько схилився добою,
Трупє животний, до німої ями.
О, тоді ж в серці не спудить покою
Ні блідий голод, ні дворак у брами,
Ані собака. А коли світами
Затрубить ангел з високого неба —
Встанеш багатий, як цар над царями,
Жебрати більше не буде ти треба.

ВІСТКА З ЧУЖИНИ

Земле нещасна! Де суть твої діти?
Ци джума стяла? Ци їх лють пожерла?
Ци страшна повідь край моря завергла?
Де сини твої, де суть твої цвіти?..

Летів орел з чужиньки
Та й став повідати
За кєрєє долипоєки,
За спалєні хати;

Та за кості біленькії,
Виєрані дощами,
За моєили високії,
Єипані руками;

Та за думи єумнеєкії,
Вєржені в облоєи,
Та за жалі єіреєкії,
Єльєзаві потоєи;

Та за єаблі єєрєавії,
Єоламану зєрою,
Та за душі блуєавії,
Бєз єиру, єоєою.

Летів орел вєздухами
Та й став повідати...
Зашуєів Днієтр бєрегами
Та й єє єє питати:

«А єиї ж то єровєї єлили
Єими долинами?
Та єиї ж то кості єили
Вієроньєи дощами?»

«Ой плила там кровця тепла
Не з єдного краю,
Лиш найбільше зіклась, скрепла
З-над Дністра, Дунаю.

Бо там серце, як сталь в гарті,
За боязнь не знає —
Як па учті, як при кварти,
З ворогом гуляє».

«А чиї ж то руки звели
Могили широкі?
Та чиї то сльози сплили
В потоки глибокі?»

«Не єдна там жмепя вергла
На очі зємлиці,
І не єдна щира перла
Упала з зріниці.

Але сльози тоді в світи
Лицули, мов ріки,
Як Дністра, Дунаю діти
Прощались навіки.

Єдна мати їх плекала,
Єдна судьба била,
Єдна любов їх в'язала,
Єдна смерть злучила».

«А чиї ж то щербавії
Шабельки та зброя?
Чому душі блукавії
Шукають покоя?»

«Не з єдного там Дупаю
Поламана зброя;
Лиш душечки з Дністра краю
Шукають покоя.

Бо там хлопці, там молодці
За свободу впали,
А дівчата, чорнобровці,
Дома полипали...»

Плаче дівча, плаче мати,
З жалю не втихає,
Що їй свободи не видати,
Її милий не вертає.

КРАСЯ *

Витай, дівице, витай, сонця доню,
На мрачнім нашім сльозавім підсонню!
Тебе бог вислав в оній добі щасній,
Як старий Ной у радості прекрасній
Наново землю поцілував мило,
Бо ся з неї неба прокляття вступило.

Звістунко райська і світла, і плоду!
В твоїм я личку правдиву свободу
Світонька бачу — і враз величаю,
Син правий Русі, по галичім краю.

Твоє-то личко, як ангел завіту
Христових вісім блаженностей світу,
Вісьмома барви на світ розливає
І радощами серця наповняє.

* [Рай]дуга.

Як в сині п р а в д и — спасеніє мира,
І життя щастя, і правая віра,
Так твій істочник — ясне неба сонце,
Так в твоїй з'яві земних дітей доля,
І світ, і краса, і роса Подолля
Яріють разом в кождове віконце.

В твоїм-то личку надобно спізнати,
Як гадок мноґо і свобода має:
А всі красиві, а всім єдна мати —
Любов святая — життя ужитаче.

В твоїх-то барвах — о с ь м о г л а с н і й
з г о д і —
Сіяє любо правдивой свободи
Розличних бажань благодарна згода,
Як небес тихих личенько погоди.

І як свобода з розсвітом зоріє
І пазад в розсвіт в'яже свої цвіти,
Так твоя барва з лучей красов мріє
І пазад в лучу в'яже лучей діти.

Прекрасний вінче небесного цвіту!
Тебе бог вислав в знак свого завіту
На світ гіренький: що земляця тая
Вовік від клятьби небес свободная.

Ми другой клятьби пам'ять пережили —
Клятьби, що братня рука на нас вергла,—
І судьбу давно до гробу зложили,
Що нас і з краси, і з цвіту обдерла.

О будь нам, красю, і тут знаком долі,
Свободи личком, завітом на світі,
Що мир не верне до давньої неволі,
Давня неволя не верне навіки!

[БДЖІЛКА]

Коби-сь ми лише знали
Коло бджілки ходити,
Теплу хатку їй дали,
Щоби могла в ній жити.
Бо бджілочка — дар бога,
О, дар бога великий!
Глянь, як сквапно, небога,
Чи городній, чи дикий,
Чи па вербі, калині,
Чи на горі, долині.
Цвіток знайде, почує,—
Як она 'го цілує!
Як охоче, як пильно
З билки на биль літає,
Як часами насильно
В осередок ся тиспе,
І знов скоро-сь зриває,
І в воздухах лиш свиспе,
І вп'ять на цвіт сідає,
І, то ротом медочок
З чарок вонних п'є в себе,
То ніжками пилочок
На обніжжя враз гребе,
То за хвилю до броду
Летить знову по воду.
І так все без устанку
Од божого поранку —
Цілу днину, до змроку;
Майже більшу часть року
Одпочинку не знає:
Іль по цвітах труждає,
Іли воду доносить,
Іль черв гріє, годує,

Іль на очку чатує,
Іль померших випосить.
А все рядно і мирно,
І так щиро, охоче...

ТУГА

Шумить вітер долами,
Сухим листом іграє,
А пад Дністра водами
Дитя цвіту пукає.

Шумить буря студена,
Гудить вороп і кряче,
А на полі дитина
Глядить веспи і плаче.

Ходить сквапно, питає,
В вінчик жовтий лист в'яже:
«Як: яр згбля?» — Не знає.
«Чи поверне?» — Не скаже.

Ой поверне, дитино,
Але довго чекати;
Ой поверне, калино,
Но ще тяжко пуждати.

Як ся сонце оберне,
Від востока розтліє,
Теплий воздух поверне,
Западовець огріє;

Бусьок сяде на хати,
Медвідь гавру розмече,
Пчілка почне гуляти,
І соловії зщебече

І злопотить крильцями,
І заведе піснь маю,
І розвине думками
Нове життя по гаю.

Тогди ж шибнуть загони,
Цвіт землію звінчає,
А природа в всі дзвони
Піснь воскреспу заграє.

Тогди ж, дитя милоє,
Знайдеш цвіту наволю!
Кидай листя сухое
Та не блукай по полю...

Шумить буря студена,
Сухим листом іграє,
А пад Дністром дитина
Такой весни питає;

Такой цвіту шукає —
В вінчик жовтий лист в'яже:
«Як: яр згибла?» — Не знає.
«Чи поверне?» — Не скаже.

ЛЕБЕДЕВА ПІСНЬ

Де-сь, моя гусле, ти моя другине,
Де-сь, воздиханій вірниче єдина?
Єще раз, єще, нім серце застине,
Нім грудь розтисне смертельна пухлина,
Ходи до мене, запержена в пліснь,
І звуком жалю, гробового дзвону,
Гомоном суму, посліднього стону
Життя послідню видзвони ми піснь.

Ходи до мене — я з тебе сльозою,
Що ми остала, нім виплачу душу,
Ржу довголітню і порох обмию,
Волосом білим з голови обсушу;
Затягну струни з горя моїх літ,
Приложу к серцю, жизнь ogrію в тобі,
Воткну в тя болізнъ, що кипить в утробі,
Ударю — і враз попрощаю світ.

Повій же, мила, тихенько-тихенько
Медом солодким, що яр життя віє,
Розсій, любая, щедренько-тепленько
Райську росу, що зірничка сіє,
На мою чорну і зболілу грудь,
Щоби раз еще серце затужило,
Згадок солодкої роси ся напило,
Заким ізлишнюю висуу муть...

НАРОДНИЙ ДІМ

Були времена, де син Галича,
Мов блідолиця тоска дівича,
По розвалинах отців могил
За тіньми прошлих днів ходив.
Із поникнутов в землю головою,
З мутнов сльозою в ясній зріниці,
Чужий на власній своїй землиці,
Мов з-під порога знайда-хлоп'я,
Що в світ повергла мати блудна;
Без батьківщини, своячини,
Без прадідів вірної бувальщини,
Без материнських грудей;
В лиці грамота чорной недолі,
На чолі ціха глухой неволі.

Звідував гробів сумно, унило:
«Скажи, могило, тиха могило,
Чия-м дитина? Як ми ім'я?»

Були времена, де з нив Галича
Щезла, пропала краса дівича.
Цвіти студений поварив мрак,
Пісня убігла в безвісний шлях,
Між гори, бори, з сумом дрімати,
І не лишила, лиш самі зойки
І придавлений серденька стон,
І ову думку, що руська мати
Уколисала свої дітоньки
В тяженький, довгий, осінній соп.

Були времена, де отці краю
Зрікались віри, предків звичаю,
Богатирове народних дум
Повергли нарід світу на глум.
І щезли звізди нам з небосклоння,
Північ обняла руські болопі,
Сором ударив в чисте лице,
Упор зломила нам горде плече.
Дармо владика глядить в столиці
Одної перли з вірних му душ:
На красній, світлій Дністра землиці
Темна прощави осталась глуш.
А ти-сь тужила, церкво святая,—
Сумно у Юра вив старий дзвон;
А ти-сь боліла, земле любая,
Ридая тяжко синів урон.

Були времена темні, гробові —
Прескорбні недавні времена.
Сум заляг красні діти Дністрові,
Духа і серце обняла ржа;

Буря рознесла лютії крила
І загуділа смерті позов,
Галицької нави друкється вітрила,
З щита послідній рветься покров;
Повінь обняла слабу хижину,
Судьба зачала бити годину,
Тиспуться волни до всіх щілин —
І вже пад гробом Галича сип...

Було, що було... А днесь?.. О, зріте,
Як в Льва городі руськії діти
Плещуть в долопі, заводять хори,
Сором зривають з лиця, укори
І окружають падії тин.

.

Камінь угольний кладуть в заспову,
В будущей руської слави будову,
В будучий руський пародний храм!
Слиште, о, слиште! Як дзвонять пісні,
Руськії пісні ко небесам,
Ропотять віків скрижалі з плісні,
Руські скрижалі — народу слава,
Горя і долі плахта кривава;
Як святоюрський днесь гуде дзвін,
Як гримить в церквах руський поклін;
Як руське слово руськая мати
Кладе на серце свому дитяти;
Як од Вислоки по край степ'я
Геройна, вірна і величава,
Злотоколоса, цвітомурава,
В співах ликує руська земля!..

Було, що було. А днесь... О доле!
Чому ж не верне літ моїх яр?
Зачим так скоро і поневолі
Остиг во груді вдохновення жар?

Зачим о дикі скали Бескида
Розбились райські сні моїх днів?
Чому терп'я життя і судьб обиди
На радість тисне лиш муть з очей?!
А сів би-м нині во Льва столиці,
На ступнях твоїх, руська святине,
І, гусли Бояна прижав к грудиці,
Запів би-м пісню під небо синє:
По землі руській, по руським краю,
Леготом в полі, птичков по гаю,
Громом по горах, по морю шумом,
Вихром по степах, в безвістях сумом,
А соловієм в серце дівиче —
Про днес і вчора в руським Галичі.

ДО ДАВНІХ СОДРУГІВ

Нам життя сльозами окиплена,
І серед плачу ми вросли,
Но в бідах сладоць таїнственна
Кротить нам гіркі життя дні.
Всігда, всігда ми виглядаєм
В тоскливій хвилі лучший час,
Надеждой горе заслаждаєм —
І от те щастя все у нас!

Де ж світ наш сей, так чародійний,
Що нам тоді сів, друзя,
Коли, невинних паслаждень
В природі ми собі іща,
Безжурно зі собою іграли,
Скача, плача, щасливі все?
Де ж літа наші пощезали,
Друзя? Та й ви сьогодні де?

Із вас уже многих покрила
В різних країнах різних літ
Сира печальна могила —
Із першим утром зв'яв ваш цвіт.
А ми, що ще ся остали,
Різничної знову всі судьбой
По світі в спадщині забрали
Достаток, радість — труд і зной!
І предо мною путь твердая —
Путь родолюбця русина.
Но ціль велика, ціль святая —
І в тім єсть сладость вся моя,
І в тім всі думки і всі сили —
І в тім охотно постражду!
Дасть бог в нагороду — до могили
Руськую сльозу получу!

ЖИТТЯ ПОСЛІДНЯ ТОСКА

Спущено трупа, згашено походні,
Запечатано ворота безодні,
Відітхнув гробар, пішли домів милі,
Один лиш старець остав при могилі.
І все замовкло, молитва і зойки,
На гробах сіла вкруг тишина мирна.
Лиш з очей старця, як роса вечірня,
Дрібні, тоскаві капали слізоньки.

«Послідній з друзів!.. Всі мя полишали,
Всі пішли спати
До вічної кімнати —
Я ще-сь скитаю!
Стружден, ослаблений серед бур навали,
Я ще волочусь по недолі краю
І плачу...

О, як же тихо в тих хижках спокою!
По земних трудах і зною
Як же то милий такий супочинок!
Як буйно росте рута і барвінок
Під хрестом па свіжій могилі!

Святий спокою!
Коли ж в свої крилі
Ти мене приймеш, осіниш ми кості,
Усмириш м'якою рукою
Чувств моїх вражду,
Душі жажду?

Мені так сумно, так грусно па світі!
Посеред ликів утіхи, радості
З порожнім серцем влекусь, одинокий.
Цвітка надії чужа, мні навіки,
Земля мені — гріб широкий.
Для мене сонце не світить, не гріє,
Яр холодочком миленьким не віє.
Одна лиш болізнє ходить вслід за мною —
Стелить ми ложе, кладесь біля мене,
Зо мною всипав, будиться зо мною,
Вдень коло мене, впочі коло мене.

Я пустий череп, розбитий, згорілий,
Сам собі не рад, нікому не милий.
Здревніли ноги, руки сціпеніли,
Скорчилиось груди, очі спонеліли,
Пам'ять загинула, висух'ум поволи.
Я тягар, знуда питомій родині,
Вітри мною гонять, мов билинков в полі,
Діти глумляться старцеві-дитині.
Всі тіла сустваи
І душі прави
Дякують за дружбу,

Виповівши службу,—
Жебрають спочинку.

Боже! Коли ж ти пришлеш ми ту днинку?
Я плавець на морі:
Од життя поранку
Б'юся без устанку,
Оскільки сил стане,
Ко тихій пристані.
Але все дармо, але все бездільно:
Скоро ся добору
До мирной затоки —
Нова мя оп'ять буря пре па море
І мече сильно
В облаки високі —
І зпов в безодні розтвори,
Щоби наново боротись, скитати,
Наново дармо пристані шукати.
Бо світ пристані не має;
Син Євин спочинку не знає,
Хіба як зложить руки па собі
І ляже в гробі.

Боже! Коли ж ти пришлеш ми ту днинку?
Глянь: лодя моя розбита, зогнила,
Платем закладаю шпари,
Керма зломлена, роздерті вітрила,
Воколо мене зівають мари...
Отче! Прийми в пристань свою дитинку:
Спочинку, боже, спочинку!»

Спущено трупа, згашено походні,
Росте могила над дверми безодні.
А на могилі помершого брата
Новий рік тайні відчипяє врата.

Судьба засіла на поранній зорі
Роздавати дари.
Блиснуло світло в піднебесні зводи,
Їз лицю востока тиспуться народи,
Щастя благають Адама сини...
«Мати Галича! Чи щастя... і ти?..»

«О ні, царице! То меч двоюсичний.
Блиск його — язва для серця і ока,
А пад ним хмара темнієсь широка
І грім укори нехибний, відвічний.
Горе країні, де сему божищу
Приносять жертву, зажигають свічу!
За ей столами сидить порожнь щаспа,
Ей жизнь — лелітка, кончипа — ужаспа.
О, істукап сей не есть пам в потребі —
Ми служим богу одному на небі».

Судьба усіла на поранній зорі
Роздавати дари.
Радощів просять Адама сини...
«Мати Галича! Радощів... і ти?..»

«І радощів ні! Всі, ах, всі тії,
Що в моє серце колись заблудили,
О, як же скоро вони ся розплили,
І не лишили, лиш кольці острії,
І грудь порожну, і язви на груди,
І пам'ять більну за безплатні труди.
Ясно сверкають лучі сонця літа,

Но враз за ними сунесь молнія скрита
І рве всі вінці печайним ударом.
О, не дари нас, судьбо, таким даром!
Ми зросли в жалю, ми утіх не зпали,
Про то і звука па радість не мали».

Судьба усіла на порапній зорі
Роздавати дари.

Другів благають Адама сини...

«Мати Галича! Може, другів... ти?..»

«Другів? І тих пі, судьбо мовчалива!
Многі, ах, многі в моім серці били,
Що ся друзами колись-то творили,
Но, горе, горе: всі тії огнива
Кувала користь, зрада їх зривала,
А нова користь паново зливала,
Доки не висхли животнії струї.
Лиши сей дар твій, нехай льстяться другі!
Мені дость болю, що-м льщена дощипі,
Отець дружицу заступить дитипі».

Минає хвиля, минає благая...

«О що же просиш, невісто блідая?»

«Царице світа! Небо засвітало,
А попід небо вражда вихри гонить.
Рідний брат брату піснь гробову дзвонить,
Яр ниви гріє, а плугів так мало,
Жмінка при скибі — і тих двоять спори,
Храм мій в заснові, ізсихають нори:
Дай любов братню, дай мир для дітей,
Притни, царице, вражді число дней!
Дай огонь охоти, дай до трудів сили,
Даруй дитя м'ні з орлиними крили
І гуслів Бояна злож при його боку —
О се, небесна, прошу тя в тім року!»

ОДВІТ МНОГИМ

І ви спросите нас: чому замовкли ми?
Прощо утихла піснь тепла святої яри?
І ви спросите нас!.. Чи не видите ви,
Як коплять сквапно гріб, роздають браттям свічі,
З єреями чужих мѣз заводять похорон,
Ліплять послідній зазов, розносять гласи віщі —
І се в очі ж и в ц ю, щоб прискорити скоп?

І ви спросите нас!.. Іль-ли не звісно вам,
В яке-то сіре плаття строять святу певісту,
Галича матір, і провадять в рідний храм
Прискорбну, як Марія, як Марія, чисту,
До широкої колоди, на жертву ідолам?
Як серед святих стін ведуть безладний спор,
Глумляться їй в лице, соромлять родиму крәсу,
В святині мирних сердець творять лихий роздор,
Вредний «в л а д и к а м» — їм», зловіщій
«с к о т о п а с у»?

І ви спросите нас!.. Іль не слішав ваш слух
За болізн̄ і всю грязь, зроджепу гідрою злуди,
Що ісушає мозг, язвою убиває дух,
Любов стинає в лід, гадом залягає в груди?
Друзі! Оставьте нас, оставте зріти в гріб,
В оний широкий гріб, викопан їх руками,
Слідя з грустію там за датком скорих діб:
Чи ляжем в пім самі, чи ляжуть вопи з нами.

* * *

По гробах гробів ходім ми,
І з ілу костей наших братій
Возносим храм для отчини,
Величественний, пребагатий.
Но хто вість, чи на місці тім,
Де дпесь vznikae Русі дім,
Не взнесуть колись судьб укори.
Розвалили, а па них бори!..

ХОРА

1

Як сонце западе, і вечір заміє,
І птичка вколишеться цвітним лугом,
І зірки засвітять, і луна розтіє,
І все до спочинку складеться кругом,—
Я, бідпа, думаю і нуджу собою,
До зірки вздыхаю, говорю з луною —
Чогось ми так тоскпо, щось ми не стає...
Скажіть мені, люди: щό мені є?

2

Ожила земляця, яр блисла докола,
Диваном цвіточки окрили луги —
Посестри по полях, як крильми сокола,
Гуляють весело, без смутку, туги.
Я сиджу самотня, головку звішаю,
Що сплету віночок, то знову зриваю,
І слівка чомусь ми в зіниці стає.
Скажіть ми, посестри: щό мені є?

3

Отворю віконце: соловій щебече,
Піспями колише в гніздечку любу;
А во мні серденько, як рибка, ся мече,
І вічка надармо складаю до спу,
І б'юся з гадками, як з вітром билипа,
І сплачу часами, як мала дитица,
Бо щось ми так жалко, щось душу ми пре...
О мамко, о мамко! Що мені є?

4

В неділю з полудня стояла-м в окопці,
Співала-м весело: ля-ля, ля-ля-ля,—
Ночайно хлопчина, прекрасний, як сонце,
Верг ко мні очима і зник, як піпа.
Мене щось кольнуло тут, 'отут, в серденько...
Ах боже! Ах боже! Так дуже дивненько,
Що ми до днесь вколо головка ся в'є.
Я хора, ой хора — по що мені є?

5

Чогось мя в окопце, мов гачком, так тягне,
А з рук ми все ковзце, що в руки візьму,
І кров ми б'є в личко, як хто щось прибагне,
Як огня запросять — я воду несу.
Ні їсти не можу, ні спу я не маю,
Щохвилі трусливо на двері ззираю,
А двері як скрипнуть, то ляк мя бере...
О, бійтеся бога! Що мені є?

ЧИМ ПРОВИНИЛИ МИ?

Чим провинила ти, що в твоїм оку
Узрів я мій волшебний світ?

Чим провинила ти, що рік по року
Мені спокою більше ніт?

Що за тобою я скучаю,
Як тінь блудна в лучах луни,
Що болізнено я вдихаю,—
Скажи, чим провинила ти?

Що без падії я — чия ж причина?
Ти ли зірвала ей листок?
Чи ж твоя злоба, твоя провинна,
Що моїх днів загиб восток?

Що перед мною запад темний,
Студений, як могили дно,
Що моя пісня — стоґн підземний,—
Чи се твоєї руки діло?

Ні! Ти певинна, без порока,
Ти незлобива, як мольба,
Як луч твоїх зіниць урочий...
Но чим же випуват і я?

СТАРІСТЬ — НЕ РАДІСТЬ

За тобов ся оглядаю,
О тобі всігда думаю;
І вечором, і раненько
За тобов тужить серденько,
О юносте солоденька!
В тобі краса, в тобі сила,

В тобі життя яр миленька
В цвіт маєвий ся розцвила.
За тобов ся оглядаю
З сльозов в очах, з тосков в груди,
Де цвіточки
І віночки,
Любов щира
Всього мира,
Де минулись життя злуди.
А де тепér я остаю!?

Там спочили всі сні милі,
В які любов вколисала,
Там минулись щастя хвилі,
І вся доля там остала.
Нині згадка пересунесь,
Як восени красна днинка:
Ледве засвітить, загірє —
Зпов студений вітр повіє.

І сумпенько-сь оглядаю
По минувшім життя маю,
Де мисль сміла
В світ летіла,
Де думання,
Уповання
В пламень були розгоріли.
Нині... згасли, спопеліли,

Уже ж тя піде не взріти,
Літ молодих красний світе!
Бо вже ослаб віщий голос,
І сніг припав чорний волос,
І світ очей вже темпіє,
І грудь серце вже не гріє,
І вся кріпость, і вся сила
Вже мя нині опустила.

Дармо вже ся оглядаю,
Дармо юності шукаю —

Вже відцвіла
І ув'яла,
Вже по красі
В зимнім часі...
Минулося, що бувало,
І павіки вже пропало!

СТАРІСТЬ — ЮНІСТЬ

Ти, що юністю цвітеш,
Коло сідої голови
Коли тільки мимо ідеши,
То без думки не іди.
Поклонися їй смиренно.
Вічним блиском уже
Лице твоє убілено —
Честь, о, честь му все!

НЕВИННІСТЬ

Невинносте, душі красний рає!
О, ти небесний ангеле спокою!
Як же щасливий чоловік з тобою,
А як нещасний, хто тя пострадає!
До нього боязінь, до нього сромота,
До нього грижа в'яжеться і злоба
І не лишає до самого гроба,
Як ржа на ризах, як гниль із болота.

Но як крихка ти, перло дорога!
Язик покуси як легко тя зотре,
Як па тя чають безстиднії лотри...

Уходи, красна, уходи, милая,
Біжи під знам'я спасенія мира!
Твій щит — молитва, твоя пристаць—віра.

А. — Б.

А. Нараю ти, друже,
Жіночку хорошу.

Б. Дякую ти дуже —
О жінку не прошу.

А. Красна і здорова...

Б. Ет, нездала мова!

А. Як ангел, миленька,
Добра і смиренна,
Щира і чемненька,
І багатоучена.

Б. Чом не одчепишся?
Чом сам не женишся?

А. Старі — добрі люди,
Та й грошей чвертинка...

Б. Вже якось-то буде...
Такой здасться жіпка.

НОВИЙ РІК

Добрий день! Щасть ти, боже! Ти плачеш? О
диво:
Днесь Новий рік — чи знаєш? На лучах зорі
Плинуть в бряску рожеві хмарки задумчиво,
А в них райська колибель — падія і спи.

А ти плачеш? Днесь плачеш? Всяк, бодай
злудливо,
Несе світ свій малепький в медові сади
І колише-сь. А тобі ж послідне огниво
Пирсло? Само ли пекло родить твої дни?..

О, то плач же, бідная, ридай, нещаслива!
Єсли еше для тебе єсть душа жичлива,
Одна тільки на світі,— припадь до ей груди
І там вилий весь жаль твій, все горе твоє;
Наридайся доволі, чей ти легше буде...
А ти прощай, кому днесь і сліз не стає!

Добрий вечір! Ти плачеш, плачеш без устанку —
Ніт на землі листочка для твоїх зіниць?
Ніт на світі для тебе нових днів поранку?
Ніт ли навіть і злуди обильних керниць?

І друга ніт? О боже! Як плішепа бранка,
Сама одна посеред мільонів лиць;
Прикована навіки до судьби кайданка,
Глядиш в ніч степовую без дня і границь?..

О, стій, бідна! Глянй в себе: глибоко, глибоко,
В душу устреми, в серце безнадійне око —
А там знайдеш хрест святий, а під ним котвицю,
А пад ним — світ веселий, біліший від дня,
Яспіший над всі звізди, над сонць лискавицю...
О, щасливий, хто з серця не стратив хреста!

Чи-сь утихла? Добраніч, цвіточко блідпа!
Добраніч! Спи солодко, спи, о, спи
мирненько.

Восток ярі погибшой да сяде тихенько
На вічка ти і розхилить раю ворота.

А свят ангел да стане при тобі близенько
І положить долоню, де рана твоя,
І нашепче ти в ухо, і в душу, в серденько,
І холодком повіє з ясного крила;

І покаже здалека овії хорони,
Де сквар сонця не жгає, не б'ють тучі громи
І вихор більше долі з коренем не рве.
О, добраніч, добраніч! Спи, спи, дорога.
Життя наше спливає серед бур, іграя,—
Ангел божий невинних за руку веде.

ДО НОВОГО РОКУ 1857

Здрастуй нам, гостю з тайнствених світів!
Здрастуй нам, сине матері времен!
Якую судьбу небесних совітів,
Скажи, владико, — грозу іль Едеп, —
Несеш ти пам?

Селгяпъ: ми пародний возносим храм.
Камінь на камінь дрібною рукою
Складаєм вірпо в орлине гніздо
І в мольбах тихих падії росю
Скропляєм землю стіп святих його.
Но земля тая — ах, сама могила,
Чорпа могила без дна,
Де міліони сердець закотила
Времен залізна судьба;
Сердець, що в сльозах желапій,
В обманах мечтаній,
В неплатних трудах і зної,
В болізні темної остої
Розпались до судного дня.

На тих могилах ставаєм днесь ми
І вносим руки, як перед віками
Взносили отці наші над предків гробами,
До тебе, гостю-владико. Скажи,
Якими букви в небеснім совіті
Начертан наших надій гаразд?
Чи тільки сльози желапій ввіки —
Земних участь!?

ХЛІБОРОБ

Гей, хто на світі кращу долю має,
Як той, що плугом святу землю оре,
Золоте зерно на ній засіває,
З пустарів творить царинное море?

Гей, хто пожитки чесніше односить,
Як той, що літом сквапливо на полі
Серпом, косою буйні ниви косить
І божий даток звозить до стодоли?

Гей, хто прислугу більшу для світа
Несе для братій, як той, що віками
Голодним хліба подає досита,
Кормить держави своїми руками?

Іль котра біржа, як святая скиба,
Відсотки кращі в пожадах сплачає,
Як з чола поту приложим до хліба?
Бо так — чи правда? — і закоп віщає.

Іль чия праця, чиї мильші труди
Від тих, що сонце мов-то серцем гріє,
Роса зливає, благословлять люди?
Бо пад них легіт холодочком віє.

Десять талаптів дав бог на світі —
То десять пальців. Кождий з ними-сь родить.
Верж їх до скиби, трудись в ярі, в літі —
А вдячна осінь щедро пагородить.

Нехай там витязь добиваєсь слави,
Промисльник в безднах шукає заплати —
Я ся не лишу землиці, мурави:
Піснь одспіваю — а буду орати!

В ДЕНЬ НОВОГО РОКУ — ДО НЕЇ

Чи ти ще, другинечко моя,
Ведеш к востоку слізную зріпицю?
Чи ти ще, болізенная,
Не запалила твоїм сном гробницю?
Ще ли стог'н мечтаній блідих
З чорної рветься твого серця згарі?
А долі сум чувств твоїх святих
Чи світ ще тобі не склав па мари?

Бідна, остав! Ах, твоя зоря
Давно вже щезла із небес востока;
Тобі давно надій поря
Висхла сред молній розсвіту урока.
Тобі пести в вечірню затінь взрок,
Що осіп'яє хрест. Там сяде колись милий —
Весна твоя, азбўка твоих гадок,—
Вірний судбі, судьбою онімилій.

При цім знайдеш незв'язлий цвіт любви,
Чист, як душа, яка его садила,
Цвіт, пад котрим мечтала слізно ти
І земний рай, і наповіді всі проспала.
Воколо нього мирна тишина
І роса мила вечірньої охолоди,
А пад ним та ж сама взійде звізда,
Що на востоці золотить неба зводи.

Там же, о, там,— до западної звізди
Стреми душею, стреми твоїм зором.
І враз, коли она заблисне ти,
Сідай при милім над могили ровом.

І подумай хвилинку з ним одну
Думку про щастя, що судьба стоптала,
І вірно в груди его ізлий сльозу
Послідню, що-сь ще не виплакала.

БРАТКИ

На чистім полі
Поросли билинки,
Їх живі очі
Покрасили синьки,
А густі брови
Присіли жовтила,
Такий їх запах,
Мов в церкві з кадила.

Їх барви кр́асні
Мають бути копче,
Сли само небо,
Сли місяць і сонце,
Сли й на́рід руський
Їх цвіт почитає
І дуже радо
Ним ся украшає.

Во́пи всі рівні,
Всі вони однакі —
Всі мають спі́льпі
Природні признаки.
Отця одного,
Одної сущі матки —
Про то однако
Всі зовуться: братки.

Коб, як їх барви,
Русинам премилі,
Також їх назви
Русинів красили;
І коб тим свойством
Зістали правдивим —
Вони би наро́дом
Сталися щасливим!

«БІДНА»

Коли-с ся прощала,
То-с мені казала:
«Мій милий, як сонце спічне
І взійдуть зірочки,
Позвідай зірочку,
Чом личко поблідло мое.

Вона ти розв'яже,
Вона тобі скаже,
Яка я бідненька сама!
Як цілії очі
Виплакую очі,
Схну в тосках, в думанні за тя».

Я до зізди чаю,
Зірочку питаю:
«Скажи ми, зірочко, скажи,
Що діє милая,
Голубка вірная —
Десь, бідна, пожовкла з туги?»

А зірочка-псота
В сміх з цілого рота,
Аж її ся носик задер:
«Ай, ай, твоя любка,
Вірная голубка,
Іншого цілує тепер».

ЗЕМСЬКИЙ РАЙ

Чи знаєш, брате, де вічні рожі
І безустанний цвіте май?
Де з небес сходять ангели божі
І насаджаять земський рай?

Ходи за мною, глянь: там кімната —
В кімнаті мати-голубка
Стоїть в віконці і жде на тата,
Біля неї діточок купка.

В ей очах сине небо зорів,
З личка ясніє урода,
На устах тепле зарання тліє,
А з очей дише погода.

В кімнаті стіни, як спіг, біленькі,
На стінах святі образи,
При стінах ложка, мов гусь, чистецькі,
А в головах лож — тихі сні.

Серед кімнати накриті стóли,
На столі хлібець пасущий,
Збанок водиці і чарка соли,
Край стола — стілець дворучний.

Вкрут по окопцях рута, барвінок,
І біждеревка тройгілля,
І любимене, і розмаринок,
А по уголлю — мирзілля.

Надійшов татко — вибігла мати,
Вибігла дітей копичка,
Сплесли в долоні, стали вітати,
В руки цілують і в личка.

Стислись, зв'язали в м'який клубочок,
Кожде по-свому любить,
Сплели воколо цвітний віночок —
Отець їх взаєм цілує.

І бач, проводять в віпочку няня,
Мов царя в злоті престоли,
У одних ліска, в других крисаня,
Найменше тягне за поли.

І засадили до столу тата,
Самі усіли смиренсько.
Ясніє воздух, пахне кімната,
Леготи дишуть тепленько.

Бо кругом столів гості докола —
Щирої любові друзя все:
Ангели божі, святий Никола
І сам богонько з небесе.

Радість в кімнаті. Но бач — хтось плаче.
«Чого ти плачеш, мій любко?» —
Звідує мати. А татко каже:
«Бо-м в моїм раю, голубко!»

СУДЬБА

І передше сльози пили,
І передше лялалась кров;
І передше стоси тліли,
А на стоси йшла любов.

І передше лють стинала
В лід грудей гарячий стон;
І передше тернь вінчала
Найсвятіших чувств урон.

Так про що же уніваю?
Так про що клянусь судьбов?
Чим я лучший, чим страдаю
Більше тих, що перед мною?

О, для мня одно лиш горе,
Лиш один лютіший жаль:
Що не сам страданій море,
Не сам п'ю мою печаль!

КОЛИБЕЛЬ РУСИ

Гей, Русе, Русе, лебедице біла!
Скажи нам казку за ону пору,
Коли тя мати на світ ізронила —
Таку пам милу, таку пам люблю.
Скажи нам казку: чому-сь така красна,
Як сред Бескидів повноцвітний сад,
Чому-сь так бодра, а така нещасна,
Що в твоїм серці двосічний булат!?

Чи тя над морем мати повивала,
Що еще груди сум не розсадив?
Чи з хмар льодових колиску звивала,
Що грім не ломить ясних твоїх крил?
Чи в лучах сонця она тебе мила,
Що твоя досі не жовкне краса?
Чи лист завітний в скалі чеканила,
Що еще думно несесь голова?

Гей, Русе, Русе! Де світ твій старинний,
Що вітав перший життя твого стон?
Де земля тая, де рай твій дитинний,
Що-сь в нім проснула утіх первий сон?

Де твої старці, що тя научали
Честі і правди, світ-бога любви?
Де оті барди, що в душѣ ти вляли
Огень і миро з небес отчили?

Гей, Русе, Русе! Де твої мечтання,
Де гнізда твоїх високих орлов?
Де суть могили твого страдання,
І борб, і горя жертвенная кров?
Чи всю азбѣку діл твоїх затерла
Времени безвісних тяжкая стопа?
Чи лик і зойки — все слишком повергла
В вир катакомбів заглади рука?

Мовчиш, святая... Мрак темний скриває
Твою колибель, життя твого май.
Лиш тоска — вірпа голубка — взлітає
Ген-ген за гори, над тихий Дунай.
І, мов на гробі безпадійна мила
Могилу тиспе до вірних грудей,
Так слід цілує, куда ти ходила,
Цілує порошок з костей твоїх дітей.

ЖЕСТОКАЯ ЛАСКАВИСТЬ

Не одувайсь бурливими хмарами,
Як в кращий світ ти облечен;
Не укоряй жестокими словами,
Як вище-сь щастям вознесен;
Не уносиш неліпим гніву жаром,
Як грізний меч держиш в руках;
І не іграй громовим стрілом ударом,
Як більше пари в воздухах.

Если гарячі сред страждання
На твою милість, твій покров
Суть благодарних уповання,
Надія к тобі і любов,—
Не морози сердець в благанні
Студеним ледом висоти,
Не укоряй в помилуванні,
Отравов пектар не муди.

Глянь: з поникпують головою,
Вознося руки, внося взір,
Стоїть страдалець пред тобою,
Благая ласки. З серця пір
Плине сльоза, мов сукровиця,
А в болізни душевних рап
Дрожать уста, дрожать 'му лиця,
Він в твої руки весь оддан.

А бог лиш вість: да як і сила!?
Мов-то о бабку молотом,
Судьба в житті його-сь пабила,
І груди порив гарячий гром.
А може, язву не одпую
І ти йому в серце насік;
Не рви ж, не рви за більну струю —
Чи ж і ти сам не чоловік!?

О, лучше будь, як лід, студений,
А не двусіч, як зрадна яр,
Що сонцем манить, а вітр шалений
Жене в блідую цвітки твар.
Гіркий сей кусень жебракові,
Що лайка верже йому в рот.
Він 'го зростив краплями крові —
І лишить гордо у ворот.

[СИН РУСЬКОЇ МАТЕРІ]

Руськая мати, поглянь на сина!
Яка ж хороша твоя дитина!
Сипії очі, личко козаче,
Стап, мов ялиця, аж серце скаче;
Уста червоні — лиш цілувати,
Чоло і брови — лиш малювати;
А стукпи в серце — який м'ягенький;
Зазвідай груди — як одважпелый!
О, нема в світі, нема довкола
В красі і честі рівного сокола!
Радуйся, мати! О, ти щаслива,
Що-с виплекала такого сина!

* * *

Вапда з Вапьком не прожйє
Без вражди і без плачу,
Доки мужа не зарис —
Як не в гріб, то під п'яту.
І не диво. Польща вся —
То справдежня женщина,
Що готова присягатись
І на хопог заклинатись,
Що жіночий сарафан —
Найліпший для Русі пан...
Тож не див, що Гриць з Іваном
Б'ють чолом пред сарафаном.

СОН ВПУЧКИ

Під місяць рогатий,
Під яснеє сонце
Взніс копик крилатий —
Під божє вікопце
Самс — ~~дай~~ почі мене.

Я, з кошика зсівши,
Коліна склонила
І, руки зложивши,
Так бога-м просила
О все, що в небі цвіте:

«Дай, отче наш, волі
Всій руській країпі;
Даруй ліпшой долі
Всій руській родипі,
Що рве окови з себе,
Що ломить кайдани
Рабства і певолі,
Стрясає лахмани
Мужицької педолі
З себе — до волі ся пне;
Що рада б прозріти
В тій тьмі, що морочить,
І іскров просвіти
Черва, що Русь точить,
Гризе, здушити-сь бере...»

Молила-м: «Всевишній,
Не дай нам пропасти —
Весь нарід не грішний!
Між грішним почасти
Все є — і праве життє.
Не дай, милостивий,
Нам, боже, упасти,
І всяк блуд вредливий

Поможи отрясти,
Бо жре, давить, гнете...»

А господь спогляне
На мене сердито
І каже: «Не в'япе
Пшениця, пі жито,
Лиш пне колосся своє
Горі, хоть, вихрами
Долі придавлене,
Поклалось місцями,
В ярі не спасене,
І жде, аж жніва дійде.
І Русь, колись буйпу,
Сваволя убила
І пиїплю сумпу
Долю зготовила,
Проте в рабстві жив.
Но скоро дозріє
По Русі всій воля,
Просвіта наспіє,
Правда, згода, доля —
Зійде їй сонце світле!
Вертай же в долину —
Розказуй повсюди,
Що Русь-Україну
Небо не забуде:
В час ще месію пішле».

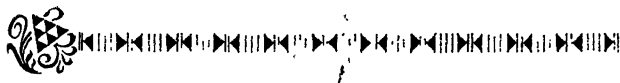
Дідусеві мому
Все я, пробудившись,
Сказала-м потому.
А дід, прослезившись,
Рече: «Мене лиш
Смерть жде...»

Сучава, 1884

ΕΠΙΚΑ

ПУТЬ НА ПОЛОНИПУ

Вставай, дощю, вставай, мила:
Уж північ минає —
І зірничка засвітила,
Коси розплітас.

І місячок задрімалий
Покотився спати,
І коничок осідлапий
Нудить біля хати.

Вставай, мила, спори різко,
Док' служить годипа.
І високо, і не близько
Наша полонипа.

Хто ся на світі в путь вибирає,
Кому далека дорога своя,
Нехай зарання не засипляє,
Добре сідлає вірного коня.
Бо життя наше — то путь Сахари,
Де од «Да будет!..» Адама сини
З востока, моря, сівера, юга,
Вздовж і поперек дикой пустарі
Неся на плечах хрест своєї судьби,
Навперемоги минають друг друга

Й безперестанку голять пісками,
Слідя очима, висхлими устами;
Чей де потічок, тіп'я листу обачать
І плачуть.

Над їх головою
Луч правди
Праведно вже,
Земля під стопою
Тліє, пече.

Спека кровцю варить,
Воздух тисне за груди,
Оддих давить.

А бідний путник па світі
Подвоєє труди.

Б'є ся з жаждушим серцем в віки —
В лиці надія, в очах сльоза —
До мети, що 'му заткнула судьба.
І серед бідствій і зною,
Глядя для душі покою,
Їкладе-сь при костях предка-сусіди.
І не лишає — лиш криваві сліди,
Що гпойні поги втисли на шлях,
І воздиханій студений мрак.

О щаслив, хто ся од ранньої зорі
Бере до путі в желаній восток!
Коль страсті-сь збудять, небо замріє,
Закипить серце, кров ся розтіє,—
Знайде оази солод-холодок,
Знайде тін'я листу, набере сили,
І піде далі в путь — до могили.

Заржав коник — сідай, мила,
Гуляй по долині,
Як гуляє вірна Дзюба
Там, на Україні.

Доки світ нам еше грає,
Доки ярна дшина,—
І жебрачок раз гуляє,
Як царська дитина.

Тільки бачно, бачпо, доню,
Води оком всюди,
Бо пайчастше на розсонні
Зводять нас полуди.

Глянь: там скрито водомия,
А тут сліп на звірку,
А там зрадна повзе змія,
Тут пропасть па взгірку.

І в цвіточку їдъ ся знайде,
Хоть красна подоба.
А па серце як біль зайде,
То болить до гроба.

О, щаслива тая доня,
Котру ненька збоку
Через весни оболоня
Проводить за руку!

Цвітная тій доріжечка,
Прирівняні строми:
Не поткнеться ей ніжечка
О присіч і зломи.

Невісто, мати, питателько мира,
О, скільки в тобі криється доброт!
В тобі надія, і любов, і віра,
В тобі вся тройця небесних чеснот.
Наколь притулиш к груді немовлятко,

Що-с болізнено родила на світ,
Леготом раю дуне в тебе татко —
І райський в серці прозябає цвіт.

О, як же-сь красна, як же-сь тоді мила,
Як в пеленочку
В'єш дитиночку!
Плачеш, любиш,
Пестиш, цілуєш,
Пісню складаєш,
До сну співаєш.
Коль цілу днинку
Без одпочинку
Трудишся, губиш,
За цілі ночі
Не замкнеш очі.
І, мов з пеба врач,
Тулиш, голубиш
Дитинки плач.

А як дитинка в виростка-сь розвила —
Коль безустанно
Вірпо, стараю
Пасеш очима,
Куда дитина
Лиш піжков стане;
Зараз погляпе,
Мов блискавиця,
Твоя зіниця:
Слідом за нею
Умом, душею.
І в серці тихо
Дрижиш ціла,
Щоб яке лихо
Не найшло дитя.

О, як же-сь краспа, як же-сь тоді мила,
Коль рученята
Реб'ятку складаєш,
Перві заснови
Віри, любові
В груди поміщаєш.
І всі літа
Свого віка
З ранку до ночі,
З ночі до ранку,
Безперестанку...
Кладеш охоче
Світ твоїх очей
Лиш для дітей.

Невісто, мати, ти — ангел землиці!

Но бач, який мрак сідає,
Спуються тумани,
Гори, бори пристроює
В дивнії обмани:

Там велети первовіку
Зійшлися на думу,
Тут, знать, опир, відьма дика
Складає піснь суму.

Там знов, відав, русалиці
По зворах ся снують,
А тут ніби чарівниці
На коцюбах дують.

Ай, а там що, на убочі,
З-під корча зазірно
Витріщило на нас очі?
То біс, то біс, вірно!

А все ніби істиннийця
Молохом создала.
А все мара пустилиця,
Все — лише обманя.

От тобі образ, цеп обман, любя,
Що серце тисне, ум залягає
І руки в'яже, ноги спинає.
От тобі мрак певіжества!

Преславна наша сім'я дорогая!
Доколь ти будеш в тих туманах жити,
Доколь ся будеш в тих мраках любити
На твою нужду, на горе, бідная!?

Глянь поза себе
На запад і юг —
Як сильно там гребе,
Возпоситься дух;
Як краспо з темниці
Розвиваєсь світ,
Як буйно з землиці
Прозябає цвіт!
Достатки до хатки
Спливають щорік,
Недолі остатки
Щезають вовік.
Як сильно ся зерно
Кріпить свободи
І в'яжеться мирно
В слъози любви!
А з нашої країни
Коли ж щезне мрак?
У нашої родини
Коли ж буде так?

Уже днів, дишуть звори —
Полошина близько.

Долі з копя — і на гори!
Ну же, скоро, різко!

А охоче, бо охота —
То нові вітрила.
При охоті вся робота
Горить в дух щосила.

Хто спорить по труда пивах
В життя свого рапку,
Той розв'яже в світа дивах
Не одну заганку.

Чудно не раз перобові:
Звідкіль ум, достатки?
Як ся взпосять десь панове
І з низьенької хатки?

[Як і стоги, і комори
Десь кудись заможні,
І стаєнки, і обори
Повні, не порожні?

Десь у других і корова
Щось краща, дойніша,
І челядка десь домова
Ліпша, послушніша.

Такий див не один бачить —
За чари гадкує,
За ворожбу щось маячить,
І собі ж пробує].

А знаєш, що дивом водить,
Хто ворожбу знає?
Той, хто ранком споро ходить
І росу щибав.

[А знаєш, хто чуда діє,
Де ворожбі мати?
В краплі, що на чолі мріє,—
Там її шукати].

Тому ж спори, красавице,
Не пожалуй труда:
Поки роса по землиці —
Щибай перли чуда!

Єще хвильку, ще малую,—
Бач, рідше ялина;
Єще взгірку, ще одную —
От і полониша!

Га, що за світ, о милий боже!
Ах, як пречудесно тут!
Нічим, нічим все Запороже!
Люба — не рониш ти сльозу!?

О глянь, о глянь в сесі розтвори:
Над нами чиста пеба твар,
Долі — бездонне мряки море,
Пред нами — степ, на степі — яр.

На небі єще зірка мріє,
До сну кладеться в хмарки цух.
Кругом востока зоря тліє,
Мов золотий горящ раштух.

З безодні моря сірої мряки
Гамор гуде, мов з Єтні дна.
Крізь гамор рветься глас собаки
І піснь унила когута.

А бач, а бач, в безмежнім морі —
О наповидна красото! —

Велетів тисяч пнуться к горі:
В землі стопа, в небі чоло.

А всі в вінцях, як відданиця,
Коль русу косу розплете,
Отре сльозу, уміє лиця.
Головку в цвіти убере.

І задумаєсь на часочок,
Вліпивши в неба очка дві,
Виспує з серця чувств клубочок
І усміхнеться, мов во сні.

Га, що за світ, о милий боже!
Се — глянь на полопини май:
Нічим, пічим все Запороже!
Тут вірно, вірно Русі рай!

І вірно, вірно перед нами
Світ всіх красот явиться так,
Коль дух ся взніс [над] облаками,
Понад землі студений мрак.

Низом, пизом, попад болота,
Снує-сь громада бурих птиць.
В болоті чорнім їх охота
І світа п'ядь для їх границь.
За узбереж тісної долини
Они не важуться крилом.
Мгла — їм принада для гостини,
Черв і падлина — їх столом.

А орел мече тісну ю кліть,
Крилом б'є в небо, в воздушний світ.
Рветься в кузницю громових стріл,
Звідую звізди за світа преділ

І мірить захід, мірить восток,
Свідрує в сонці одважний взрок.
А облічивши границі висот,
Мече мірило в безодні рот.
І, наситивши величчєм око
Понад країну градових хмар,
На піднебесній скалі високо,
Де вічна сонця сіяє яр,
Мов-то владика воздухів, стає
І гніздо в'є.

Так ся возпосить орлиними крили
Дух благородний понад хмар преділи,
Сл'го не зв'яжуть прелесті суєти.
Бодро над землею і над ей болота
Движить він к горі, в небесній світи,
І одчиняє золоті ворота
Чистих, цескверних, високих утіх,
Тіспому серцю вівіки чужих.
А враз, внутивши взрок в правди світила,
Голосить світу, мов ангел з престола,
Мудрості божой одвічні правила,
І світ розпосить круг себе довкола;
А на нетліннім камені сидя,
Чертає на нім своє ім'я.

Но слиш? — подуло
Здроем з востока,
Зашелеснуло
В борах з широка.

А круг востока чимраз шире, шире
Попал ся суне. Чи горить Підгір'я?
Іль луко мече страшна борів смаль?
Іль Боян пісні пле на захід в даль?
Ні, то природа золотими шати
Путь вистеляє для гостя, цариці,

Паволоками в'є свої кімнати,
Сипле кадило на ватру землиці,
Небеса строїть в світозарні вінці,
В хори збирає воздушнії півці,
Цвіточкам лица свіжов росов мие,
В зеленъ листочків перелочки сіє
І створи в здвиг зо всіх стороп
В срібное зарання
На привітання
Кличе в поклон.

Уже гір щити в золоті сяють —
Рек би-сь: шишаки героїв в стрію;
Вершки ялипи огнем сверкають,
Мов Січ козацька щеттю стальпою;
Уж ціле небо паліє в згарі,
Уж життям дишуть світа обшари,
Уж бричить воздух, шум ся.взмагає,
Уж жайворонок пісьь свою грає,
Уж живин здвиги шпетять із землі,
Мов-то з купини мурав'ї.
Хвилюку утихло — веь пісню складають
І чають.

Аж тут в діамантних шатах,
В пенаглядних очесам шкарматах
Надсуває гість з-за гір, з-за моря,
Світа цар, госпожа всего ствоя,
І ступає звільна, тихим кроком,
І цілує землю своїм оком,
І зливає радість, щастя в дар,
Жизні огнь на всяку світа твар.
А птиць громади,
Створ міріади
Скачуть, співають,
Щебечуть, гуляють;

Трепещить в руху
Травичка з шовку,
Цвіточки з пуху
Вносять головку.
Воздух вошь дише,
Вітр лист колише,
Гори і бори
Заводять хори.

Вся презрима світова пава
Дзвонить, ликус: слава! слава! слава!

Ах, так ся тіпнить народ в окола
Свому владиці, коли з престола

В круг его стає
І оком гляне
Низько, високо,
Зблизька, глибоко,
Узи розпує,
Пута розкує,
Кривду розвіє,
Правду засіє
І злобу здушить,
Сльозу обсушить.

Так дзвечить «Слава!» сему владиці,
Мов восходящій світа цариці.

Взійшло сонце, тліють гори —
Радість в полонинах.
Но під нами еще море —
Туман по долинах.
Криє доли, села криє,
А в селах клекоче...
Ах, нім сонце там затліє, —
Мряка виїсть очі!

ПОВОРОТ ЧУМАКА

Скоро ся сонце за гори ховає,
А в степу стане смеркати,—
Вийде за село й на горбку сідає
З дитинков печальная мати;
І співа ему: «Цить, моє дитятю!
Небавом вернесь із Криму твій тато».

І тужним оком глядить к западові,
Нічог' пе вздрівши, та й плаче.
Липи як заскриплять мажі чумакові,
То їй серце з радощів скаче;
І приспівує: «Цить, ах, цить, дитятю!
Ой вже вертає із Криму твій тато».

І як ся пічню поклали сумраки —
Вона чекає, чекає...
Аж припутіли к горбочку чумаки,
А один так їй віщає:
«Плач, плач, вдовонько, плач і ти, дитятю,—
Та вже не верне із Криму ваш тато!

Коли ми в буйнім степу постояли,
Ваш тато педужен стався,
А ніж ми вранці богу честь давали,
Він з світом вовік прощався.
Тому плач, нене, плач і ти, дитятю,
Бо вже не вернесь із Криму ваш тато!..»

І коли сонце за гори-сь ховає,
А в степу стане смеркати —
Вийде за село й на горбку сідає
З дитинков печальная мати;
І співа ему: «Цить, ах цить, дитятю!
Небавом ми там будем, де наш тато...»

СИРОТА

Край Бескида доріжка,
При дорозі єсть хижка * —
А там клепле сирота:
«Відчиніте ворота!
Тут мій хатко, тут не́нька,
Тут родина миленька.
Ах, відчиніть ворота,
Най не плаче сирота!»

А з хижчини з порога
Гуде душа сторога:
«Стій, не стукай так много —
Заблудила-сь, небого!
Давно-давно могила
Твого вітця покрила,
І матінка вже в гробі
Склала руки на собі,
А родина ще з літа
Розійшлася край світа.
Заблудила-сь, небого,—
Ніт тут з твоїх нікого».

Край Бескида доріжка,
При дорозі єсть хижка —
А там клепле сирота:
«Відчиніте ворота!
Тут ми зоря сходила,
Тут ми душа розцвила,
Тут щастячко, тут доля,
Тут невинна сваволя,
Тут перші сни, думання,
Перші сльози-ридання...

* Хижка — хатка, вираз в Верховинах общий.

Ах, відчиніть ворота,
Най не плаче сирота!»

А з хижчини з порога
Гуде душа сторога:
«Стій, не стукай так много —
Заблудила-сь, небого!
Твоя доля — там, в мраках,
В густих, темних байраках,
А щастячко і волю
Розпіс вітер по полю,
І твої сні розвіяв;
Твої сльози розсіяв.
Заблудила-сь, небого,—
Ой нема тут пич твого».

Іграй Бескида доріжка,
При дорозі єсть хижка —
А там клепле сирота:
«Відчиніте ворота!
Тут чувств моїх всі фалі,
Тут радощі і жалі,
Тут надія, розрада,
Тут вся серця принада.
Ах, відчиніть ворота,
Най не плаче сирота!»

А з хижчини з порога
Гуде душа сторога:
«Стій, не стукай так много —
Заблудила-сь, небого!
Твою радість і горе
Ворон заніс край море,
І надію розмісив
І по хрестах розвісив.
Блукай далі, небого,—
Не знайдеш тут нічого».

Но ще просить сирота:
«Відчиніте ворота!
Тут весь мій світ і сонце:
Тут мій милий в оконці,
В нім мій татко і пенька,
В нім родина миленька;
В нім ми зоря сходила,
В нім ся душа розцвила,
В нім все щастя і доля,
І молода сваволя,
І перші сні, думання,
Мої сльози-ридапня,
І радощі, і жалі,
І чувств серця всі фалі,
В нім надія, розрада
І вся життя припада;
В нім все моє, що маю,
Захвачене із раю.
Ах, відчиніть ворота,
Най 'го бачить сирота!»

А душиця сторога
Такой гуде з порога:
«Стій, не стукай так много —
Заблудила-сь, небого!
Ніт милого на світі —
Уже в землі навіки».

Но ще плаче сирота:
«Відчиніте ворота
І покажіть гробницю —
Я відгребу землицю!»

А душа сторога
Загуділа з порога:

«Ніхто їй не згребе:
Умер милий для тебе.
Хотя й ходить по світі —
Однак умер навіки!
Блукай далі, небого,
І не питай милого».

Такой плаче сирота:
«Відчиніте ворота!
Я не хочу милого
І не жадаю млого:
Чей, ся знайде в тій хатці
На чотири в гріб платці.
Відчиніте ворота,
Най тут умре сирота!»

Но ще душа сторога
Загуділа з порога:
«Не тут тобі умерти!
Блукай далі — до смерті.
Збивай собі із смутку
Деревище * в закутку,
Гріб вимивай сльозою
І лягай в пім живою.
Ой нема тут нич твого —
Заблудила-сь, небого».

* Трумна; вираз верховинський.

ПРОКЛЯТСТВО МАТЕРІ

(Балада)

«Не ходи, сину, на глибоку воду,
Купайся, сину, у мілкому броду;
Глибокі води — то згубна принада,
Там смерті зіва, там нечаяна зрада!» —

Просила мати, благала рідная, —
А була мати вдовиця журная.
Орест не слухав, не повинувався —
В пайглибших пуртах дністрових купався.

«Ой, брате, брате, братчику милешкий,
Не роби жалю матері блаженській!
Послухай сестриці:
Не надь топелиці!
Топелиці зрадно
Приближуться к тобі
І в глибину на дно
Стягнуть тебе к собі».

Просила сестриця, благала щиренька,
Но дармо просять і сестра, і ненька.
Орест не слухав, не повинувався —
В найглибших нуртах дністрових купався.

Заледве милість божя в яри дуне,
Небо завісу зимову розсуне,
Засміє-сь сонце теплими устами,
І сніг прищезне Бескида горами,
Заледве перша цвітка розів'ється, —
Орест одважно по глибинах б'ється!
І чим Дністр волни грізніше спинає,
Тим мильше Орест по водах гуляє.
Мати горозить, бідна сестра плаче, —
Орест не дбає: з зарвов в ріку скаче.

Но лихо дитині,
Що в ранній годині
Згубнії принади —
Тії серця гади —
Не дбає здушити
І поскоромити!
Бо прийде полудне —
Гад взросте доволі;
Єго жало злудне
Вилле їдь недолі
В серце молодому —
І горе такому!

Минуло літо, і зима минула,
І знов власть божя па землю подула.
І знов наш Орест по водах гуляє,
Хоть мати просить, хоть сестра благає...

Раз заgrimіло — мати задрижала,
Ачей же лихо в сердешку віщала,
І перед сином став розпачлива:
«Ах, не йди, сину! Днесь горозить злива —
Бач, як Бескиди насувають хмари,
Як смола, чорні, ужасні, як мари!
Линуть потоки, загуде Бистриця,
Розложить сіті бліда топелиця —
Згинеш в навалах, в нечаяннім гробі,
А серце з жалю розпукнешь по тобі».

Просила мати, благала щиренька,
Но дармо просять і сестра, і ненька.
Син непослушний з рук ся вириває,
На Дністр принадний чимскорше взлітає.
А мати кличе: «Вернися, небоже!
Ах, непослушний, — бог ти не допоможе!
Вернися, сину, вернися, дитино!»

Їно дармо, дармо... Їнщасна годишо!
В серці невісти рвуться всі огнива,
За груди хапле болізнь розпачлива,
А з уст ся тиснуть страшні слова грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Но хоть ма́ти лає,
Хотя й сестра плаче,—
Орест не дбає.
Їму серце скаче
На Дністр, на Дністр свобідно гуляти,
З буйними водами хвильку поіграти!

Но бог чи правда дитину карає,
Котору мати за непослух лає...

І глянь — небачний уже над водами!
Уже па ф'ялях бує гадками;
Вже на побережу
Складає одежу;
Уже в розходи
Мечесь па води...
Аж тут з безодні голосом могили,
Мов з гортань тисяч, волни згомопили
Глухо, ужасно, страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Страшні татари,
Страшні пекла мари;
Але ж страшніший над всякий див
Бєть божий гнів.

Задрожав Орест, серце зледепіло,
Брем'я скалою на грудь 'му усіло.
Скаче на берег і вже свої ноги
Звертає спішно в батьківські пороги.

Аж тут і звідтам — страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не верпув додому!»

І стовпом станув, утопив зріпицю,
Як чорна злоба, в сирую землицю,
Но земля к нему страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не верпув додому!»

В тім заблистіло здаля Бескидами,
Встрясло землею, рушило скалами!
Наш окаянник підніс очі к горі,
Зложив долоні к небесам в покорі,
Но небо к нему страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Як тур ражений, ударив собою
Молодець лячно в бори над рікою!
Но за ним слідьма,
Мов чорпа відьма,
Жене тривога
Лиховорога;
За стопи хапає,
І в траві грає,
І листом кличе,
І гадом сиче —
Глухо, ужасно, страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

А чорна хмара чим ближче надходить,
Свої посестри до себе приводить;
І в страшну темінь всі к собі зібрала,
І недвижимо в однім місці стала.

Змовкла природа, вітер ані дуне.
На тайних крилах тривога ся суне!
Під лист ся криють порхливії птиці,

Цвітка головку схиляє к землі,
З піль худобина спішиться до хати,
Дітей скликає троскливая мати.
Все, що живе, притулку питає,
Лиш один Орест притулку не має.
Єму, де верже-сь, — страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

І розпочалась борба стихійная,
Борба жестока, ужасна, лютая;
Заклекотіло, як в кузниці Гекла,
Завили вихри, мов фурії встеклі.

З кореня ліс
Зриває біс;
Мов з пекла безодні,
Сверкають походні;
Бори ревуть,
Перуни б'ють.

Лиш Орест того не знає, не чує.
В пім одиш голос до серця свідрує —
Лютий, ужасний, страшніший од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Хвильку притихло. Відав, то гадає,
Куди полк смерті розпіслати має.

Втім, напрасно знова
Заколисалась землі заснова:
Грянув страшний гром...
А за ним враз —
Ужас! ужас! —
Хмари пролом!!
І бухло — о горе! —
З небес ціле море!
Шумлять діброви,
Гримлять ярове,

Повінь землю дре,
Скали рве;
Всюди гук, рев, спір,
Всюди розор!

А па долиах — чи кончина світа,
Чи рука тайна божого совіта?
Слиш, який там шум,
Які там стогни, зойки!
Глянь, які там розпач, сум,
Які криваві сльозоньки!
Океан гуде,
Погибель несе,
Тисне зломи,
Валить доми.
Столітні труди
Лишають люди —
Щоб пуждно хоть живот
Спасти од лютих вод.

Але наш Орест того не знає, не чує.
В нім один голос до серця свідрує —
Лютий, страшніший од хмари пролому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Уже волн грози довершають повню,
Зрівняли берег, зайняли всю ровню;
Валяться в доми, до стріх досягають,
В селі худобу, діти затопляють.
По хатах старці руки возносять,
Милості божой очима просять,
Бо зомкло мову, слів їм не стало —
Ужас, тривога, горе їх залляли.
Лиш церковний дзвон
Веде страшний стон.

А за ним враз
Бори ревуть,
Громи б'ють:
Ужас, ужас!
Згибає світ —
Рятунку піт!!

Но хто ж там в волни мечеться із скали,
Як буйна птиця, серед бур павали?
Без човна, керми розпачливо б'ється!
Хто сей необачний? Як він пам зоветься?
Волос му білий, очі — мов сокола.
Чи то не ангел, чи святий Никола?
Чи, може, блажен Остап?
Ні, то Орест наш!

«Стій, нещасливий! Проклятство на тобі —
Ти грудьми пореш по власнім твоім гробі!
Ах, згинеш, небоже,—
Бог ти не допоможе!..»

Даремні слова — він не слухить звука!
Ним горе посить, ним жене розпука,
Гадь в серці в'ється, камінь заліг груди...
Но ще божі не достигли суди.

Бач, там на хаті, де лютих волн грози
Б'ють найстрашніше, садять зломів стоси,
Там єго мати висить розпачлива,
Бліда, як хуста, ледве трохи жива.
Уже хатини взрушена заснова,
Уже колише-сь, уже їй — полова:
Рветься в уголі... уже решту хати
Валять напори... і вже в волнах мати!

Не здрижав Орест, но, рек би-сь, стрілою
Мечесь на місце — сильною рукою
Хапле невісту, верху волн возносить
І тягар милий к берегам уносить!

Видів-есь львицю, що в ліса пожарі,
З дитинов в пащі, б'ється в жгучій хмарі?
Так боресь Орест в волнах хмаролому!
І вже продерся чрез напори лому,
Уже у мети, уже туй-туй, близько...
Но втім завили всі фурії різко,
Грянули плавцем ко бережній скалі —
Й щезли Орест, мати в безднах лютої фалі...

Берегом тлуми впали на коліна,
Вознесли руки до божого сипа —
І хвиля довга, ужасна, як тьма:
Нема... пема... пема...

Аж тут раптово дві руки заблисли!
Води, мов чудом, в боки ся розтисли —
А нова фалія
Прилітає здаля,
На берег мече невісти тіло...

А за Орестом лиш заклекотіло
Сумно, страшніше од хмар пролому:
«Уже ся більше не вернеш додому!»

ПЕЩЕНА ДИТИНА

«Ей, мати, мати, не пости так сина!
Бідна на світі пещена дитина,
Бо світ не батько, а судьба не ненька —
Не здержить бурі билина м'ягенька», —
Казали люди, говорили сваті.
Бездільні слова — не слухала мати.
Пестила сина, вмагала сваволю,
Хоть люди з того віщали недолю.
Хоть отець просить, хотя й суровіє —
Неплатна гроза, мати своє діє.
«Шибку з оконця дитинці дати,
Щоб їй солодко було вспоминати
За дім, за мамку; дость буде мозоли, —
Каже мамуня, — як піде до школи!»

І пішов Дозьо до школи до міста...
Хоть недалеко — плакала невіста;
Но іще тяжче дитина ридає
Над азбукою — аж ся серце крає.
І щодень більше, бо щодень укори
За самоволю, за дитинні спори
Зносить хлопчина; і щодень, біднятко,
Біжить за місто, чи не їде татко,
І щодень личко зливає слъозами:
Не їде татко, не видати мами!

Надійшли свята — рождество Христово,
Донесла мати нещасное слово:
«Поїдеш, сину, додому на свята,
До своєї мамки, до рідного тата».

...Завили вихри, потисли морози —
Взрок в вікні Дозя, в очах дрібні слъози:

«Ой, не приїде мій татко по мене!
Ой боже, боже! Нене моя, непе!»
«Ай, не приїде,— озвався хтось стиха.—
На таку метіль доїздив би-сь лиха».
Слово реклося — щось шибло в дитину:
Обтерла вічка, вхопила шалчину
І десь побігла — нібито до школи...
Плинуть години, накривають столи,
Бо святий вечір. Глядають хлопчини,
Звідують в місті, у сусід, родини —
Розступись, земле! Духу святий, амінь!
Щезла дитина, як на воді камінь...

Минули свята, пастиг день Стефана —
Мати до міста поспішає зрана.
Утихла буря, сонце засвітило,
Куди поглянеш — весело і мило.
Але жепщипа чомусь в неспокою,
Чогось вздыхає і пудить собою.
«Поганяй!» — каже і враз д' убочі
При роздоріжжі устремила очі:
«Іванку, глянь-но, за чим там ворони
Попад сніжнії шибають загони?
Щось там чорнієсь... — додала тихенько
І побіліла.— Ану, скоч скоренько.
Відь, чиясь згуба, а може... а може,
Замерз п'япиця... Лиш спіши, небоже,
Бо мя щось тягне ланцем до дитини,
І калач теплий біднятку застигне...»

Побіг Іванко, станув па загоні,
Станув, заглянув — лиш сплеснув в долоні!..
А понад матір ворон заскрегоче:
«Ми уже дитині видовбали очі!»

КАЗКА

Раз всі члени в людськiм тiлi,
Утрудженi в своїм дiлi,
Стали spolu парикати,
Однi другим доганяти.

«Черевинце, ти, нiбоже!
Вже пiщо ти не допоможе.
Сли ся хочеш радувати,
Мусини си сам працювати.

Ми працюєм безпрестанку
До вечора вiд поранку —
Ти си все вiдпочиваєш,
Що заробим, ти з'їдаєш!»

Так ся руки розгадали,
Животовi доганяли.
Працювати перестали —
За пазухи-сь поховали.

Ноги теж ся збунтували
I ходити перестали:
«Тiло сли хоче ходити,
Можє си ноги зробити.

Ми ся досить находили,
Всього тiла наносили.
Най-но си без нас спробує,
Чи далеко завандрує!»

Губа їсти не хотiла
I жити вiдсього тiла.

Зуби також нарікали,
Що на пні ся поз'їдали.

Очі, страж що одправляли,
Дивитися перестали:
«Най ся тіло зробить очі,
Єсли дивитися хоче!»

Так всі члени всього тіла,
Накучившись свого діла,
Повинності опускали
І ліпивству ся віддали.

Тіло впало, як мертвове,
І лежало безчипове.
Члени зразу ся сміяли,
Чого потім жалували.

Бо ще доба не минула —
Кожна жила враз почула,
Як на силах упадала,
Хоть безчинно спочивала.

Руки, як дриглі, тряслися,
Ноги ледве волоклися,
Око хоть ся отворило —
Чорно все 'му ся зробило.

Це пізнавши, члени тіла
Навернулися до діла:
Стали знову працювати,
Одні других рятувати.

Руки стали працювати,
Устам їдла достарчати.
Ноги краще вже ходили,
Тіло ціле носили.

Очі краще прозирали,
Коли хліба ся діждали.
І все тіло, і всі жили
Якби папово ожили!

Вчіться з тої казки, діти,
Як ся маємо рядити.
Всі — общества єсьмо члени,
До діл різних призначені.

Трудім же ся безпрестанку
До вечора від поранку.
А що тільки запрацюєм,
То солодко спожиткуєм.

І СТАРОМУ ПРИДАСТЬСЯ ШКОЛА
(Народная казка)

На славнім Поділлях,
Там, де хліб по кілю,
Деся педалеко Чорткова,
Жив кметик заможний,
Статочний, побожний,
Софрон Крутиголова.

Були в нього статки
І всякі достатки,
Корови, коні і воли.
Хоть робив тридцівку —
Не знав передцівку,
Не бракло хліба ці солі.

Чи будень, чи свято —
Завше там багато
Накриті стояли столи;
І бідним щось пало,
І па свічку стало
Перед святого Николи.

А були у Софрона
П'ять синів і доня,
Й тішився ними, мов дніпці.
І в своїй любові
Не важив би крові
Дати з-під серця дитині.

І думав, бувало,
Промишляв немало,
Щоби їм доля готова, —
Так, що люди з того
Прозвали старого
Ніби в глум: Крутиголова.

І пройшов всі хати,
Та й розпіслав свати.
До найбагатших в обзори.
І розділив у часті
Синонькам і Насті
Послідні роги з обори.

А всіх роздав з дому,
Лише Гпату своєму
Батьківську землю дав в віні,
Щоб собі спочити
І кості зложити
При наймолодшій дитині.

Ой, та і жив красно,
Весело і щасно,
Як в Квочці середня зіздка.
Син шанував тата,
Любили внучата,
Вигоди несла невістка.

Була мила днина;
Була і гостина,
Як прийшли другії діти;
Був час і спічнути,
В полудне заснути,
На печі кості нагріти.

Но треба нам знати,
Що Софрон лежати
Не привик в будень ніколи.
Нім ще сонце зійде,
Старий перший вийде
Робить, як наймит, на поле.

І всім ще до того
В користь сина свого
Давав до праці принуку.
А як ніч настала,
То невістка спала,
А дідко колисав внуку.

І робив щосили;
А достатки плили
До хати Гната росою —
Так, що другі діти
Стали завидіти,
Що все іде брату рукою.

А все лиш за тата —
Бо ж то мало Гната
Видів хто з плугом па роллі,
З косою па пиві,
А з серпом при жниві,
З ціном, віячків в стодолі.

«Ай, тату миленький!
Чому ти, бідненький,
Силу так теряєш в зною? —
Казали раз діти. —
Час би ти спочити,
А ти не маєш спокою.

Лиши братню хату,
Ходи до нас, тату, —
Побачиш, як добре ти буде!
Хіба царства з неба
Буде тобі треба,
А нам позавидять люди».

«Не піду, діточки,
Не піду, квіточки,—
Мені тут добре, у Гната...»
Даремні розради;
Прийшло і до звади...
І діти витягли тата.

І ходить дідина
Від сипа до сина —
Щороку до іной стріхи.
І плаче на старість,
Що 'му бог дав радість
З дітей. Ой, плаче з утіхи!

Ай, бо ж то щирепькі
Діточки миленькі,
А жопи їх, жопи, о боже!
Ще рік не минає —
Уже прибагає
Кожда для татка, що 'може.

«До мене, татуню!»
«Ні, до нас, дідуню!»
Ходила-м до міста зрана:
Єсть з медом горілка
І пива барилка,
Пиріжки, калач, сметана».

Дідом радість носить:
А родина просить —
Кожде до своєї рве хати;
Бо де дід в кімнаті —
Там бузьок на хаті,
Слуги наймати не треба.

По і сила тата
Не з криці зіллята —
А в плузі й кридя ся злиже.
На голові сідо,
Корчиться наш дідо,
Щодень і пиже, і пиже.

Порохніють кості
І поги — як трості,
А руки — мов вбиті в кайдапи.
Дід-зробок маячить;
Но ніхто не дячить
Зробка. Чи правда, країни?

Не раз' прийде з поля
Збіджен, як неволя,
Слабий, негоден, каліка.
Най же 'му годишку
Дозволить спочинку
Яспидпа, люта невістка...

«Татуню, по воду!
Татуню, до броду!
Татуню, помийте миси!
Ідіть дров... татуню!
Колишіть Ганнуню!
Діду, взяли би тя біси!!!»

І взявся дідина
Від сина до сина
Ходить — шукає пристани.
І ходить, і плаче,
Но ніхто не дячить
Зробка. Чи правда, країни?

Раз іде з болоня
До доні, а доня:
«Діду, не твоя тут хата!
І я не єдина
У тебе дитина;
Іди си, іди до Гната!»

Крикнула з порога —
Із страху — небога,
Вибігла, сперла ворота.
А дідо знурений,
Мов громом ражений,
Упав, як глиня, у плота.

Упав з горя, болю,
Оплакує долю.
Плаче про діти і внуки —
Що 'му бог на старість
Дав з діточок «радість».
Плаче, ай плаче з розпуки!

Надходить дяк з школи —
Стає поневолі,
Шепче щось дідові в ухо;
Шепче, вопрошає.
Що шепче? Бог знає,
Бо шепче тихо і глухо.

Дід взніс взрок на дяка,
І зітхнув, сарака,
І лізе, весельший, ко Гнату.
А Гнато все в полі.
А старий поволі
Нишком тихенько — в загату.

І щось там ділає,
І щось там складає,
Слідить очима вкоला,
І носить до хати...
Що? Нащо? Не знати! —
Хіба дяк знає та школа.

Минула година —
Готов дідовина.
І бач, два хлопці із школи
Надходять ко хаті —
І в'яжуть в кімнаті
Скриньочку спору на коли.

Помчали, подули,
А коли сь угнули;
А дідо за ними, каліка,
Як може, змагає.
Сусід поздравляє
Низько, велично, здалека...

Як повінь на ярі,
Як вихор в пожарі,
Бухла вість в селі, на полі,
Що Софрона гроші
Два хлопці на ноші
Ледве занесли до школи.

Вість бухла по хатах.
А в братніх кімнатах
Гризня, мов в пеклі, і звади:
«Ти 'то гнала з дому!»
«Ай, ти винен тому!»
Пропаде праця, пропаде!»

По службі в неділю —
Панотець в подвір'ю,
Перед ним людей громада:
П'ять синів і доня
Єднають Софрона,
Виродні дітища тата.

«Лиши чужу хату,
Ходи до нас, тату,—
Побачиш, як добре ти буде!
Хіба царства з неба
Буде тобі треба.
Нехай не сміються люди».

«Лишу, діти, лишу,
Но письмо напишу,—
Озався дідо!— І кажу,
Що тому, хто в себе
Зайде мя, поgreбе,
Все то, що в скрипці, відкажу».

«До мене, татую!»
«До мене, дідуню!» —
Гудьба завилла добрана.
«Єсть з медом горілка
І пива барилка,
Пиріжки, калач, сметана».

Зашуміли свари,
Мов вихор з-під хмари,
Бо діти рвуться за татом.
Треба було в спілку
Завести тижнівку,
Щоб брата згодити з братом.

І ходить дідица.
Від сина до сина —
Щотиждень до іншої стріхи.
Ходить, прибігає,
Що збагне — все має,
І смієсь тишком з утіхи.

Но прийшла година —
Умер дідовина.
Кому ж честь погребу дана?
Панотцю складають,
Всі ся зажичають
І гребуть діда, як пана.

Погребли старого,
Мов князя самого,
І ставлять столи до ладу,
І гості саджають,
Стипи виправляють
І несуть скриньку в громаду.

І, бач, відчинили,
І очі вліпили,
Мов в гніздо яструб пташице!
Втім, раптом назаді
Сміх бухнув в громаді:
В скриньці — череп'я, каміне...

РЕКРУТКА

По горах ходила,
Дитятко носила,
Дитятко — ягідку дрібшчу,
І цвітки збирала,
І в пунжи в'язала,
І клала 'му в ручку малую.

«Цить, ах цить, дитятко!
Поверне наш татко, —
Поверне: говорять, мир буде! —
Принесе дитині
Калачик в гостині
І мамку притисне до груді».

Ходила і ходить...
Нім день ся розплодить —
Садить в полонину високо,
І бистрі соколи
Спускає на доли
По шляхах рекрутка широко.

І тулить дитину,
Голодну пташину,
Бо тоска-журиця корм сшила;
І плаче-ридає,
Себе проkliнає,
Що бідну на світ сей родила.

«Цить, ах цить, голубко!
Поверне наш любко,
Припесе калачик дитині...»
З зарання до ночі
Леліє і очі
Внуряє по шляхах в долині...

Замріло па путі:
Вертають рекрути!
Заблисли рекрутці соколи,
Б'є в груди серденько,
Палає личенько,
Головка ся крутить в роздоли.

«Дитятко, дитятко!
Вертає наш татко!
Вертає нам сонце до хати!
Обмиймо росою
Личенька свіжою,
Щоб стались миліші для тата!»

І личка обмила,
І цвітку заділа
В головку обоїх русую,
І скоро помчала
На стрічу, і стала
При путі на скалу стромую.

І взнесла високо
Дитя, і глибоко
Востхнула, бо в серці щось тиспе:
«Ах, сину мій, сину,
Споглянь на долину
І в ручки на татка заплесни!»

Надходять рекрути...
«Гей, братця! Чи чути,
Де друг мій? Чи, може, він з вами?»
«Жено, бог з тобою!
Твій друг упав в бою
Ай там, під Мадженти мурами...»

Невіста здрожала,
Поблідла, взридала,
Притисла до серця дитину,
І в небо соколи
Вознесла поволі —
І верглась з ягідков в глибину.

ПОХІД НА ЦАРГОРОД
(907)

Чи в Бескидах хмароломи,
Чи пороги крають громи,
Що потрясся небозвід?
Ні в Бескидах хмароломи,
Ні пороги крають громи —
Олег двигнув Русь в похід!

Новгородці, радимичі,
Полочани, дреговичі,
І тиверців темний ліс,
І дуліби, деревляни,
Враз з хорвати і поляни
Сяють щеттю сталєних спис.

Глянь: од Десни до Самари
Димить Дніпр, мов степ в пожарі,
В пил веслом розбит;
А шляхами, долинами
Гнеться земля під стопами
Комонів копит.

Ржуть комони, стогнуть сплави...
Гей, куди ви, діти Слави,
Куди, Олег-богатир?

Перед вами Чорне морє —
Чорне море, чорне горє
Іспитали Аскольд, Дір.

Не журися: м'яко в морі,
Світ сокола — па просторі!
Бач, Влахерни, Царгород!
Сонце к вежам луч потисло,
В грудях тьохло, в очах блисло —
В танець, в тапець, руський род!

Стерлись, пирхли палікари —
Двори в згарі, церкви в згарі.
Одчиняйте воротà!
Буйні крила у сокола —
Згостить села доокола,
Не ужаснесь Олег Льва.

Плач в Софійській, як в день суду,
На колінах здвиги люду,
Дзвони виють в небо стон.
Гості в мурах. Гей, отроки!
Срібло, золото, паволоки
Несіть в окуп і поклон!

По кровавім попелищі
Сум ся стелить, вітер свище
В недогарків граць.
А па білім копі грає
Віщий Олег і взимає
Од гречина даць.

І за себе, за Ігбрю
Прийняв клятву договора.
Щит свій злотокрил
В вторій світа цар-столиці
Силов стріли блискавиці
К воротам прибив.

ХРЕЩЕНІЄ ВЕЛИКОЇ КНЯГИНІ ОЛЬГИ

Повійте, вітри, розбийте хмари,
Степи, покрийтеся цвітами —
Княгиня Ольга спішить з бояри
До Царгорода, до Мами *.

Давно одреклась она поганства,
Перуна, Лади, Купала,
Давно в Києві для християнства
Она дім божий создала **.

І стиха милость віри Христовой
В серці гарячим кормила,
За просвіт Русі темпой, суровою
Журбу безсонну журила.

І зажелала печальна мати,
Зорею неба огріта,
Купелі хрестной і благодаті
Божой для руського світа.

Заграйте, води, проспінесь, моря,
Береги, крийтеся коврами —
Двигнулась Ольга, красна, як зоря,
До Цареграда з дівами.

А в Цареграді Багрянородний
Костянтин з дворськими читає,
І патріархи, і клір народний
Гостю в воротах вітають.

* Обитель св. Мами була місцем для торгівельників руських, укладами на перебуваніє призначеним. Віроятно, в тій обителі озарялись руські люди першими лучами св. Євангелія.

** Церков св. Ілії-пророка.

В пебу подобнім Софійським храмі
Заграли дзвони, взгрімїли,
Розлялись світа злїотом, звїздами,
Осанни пісні запїли...

МОГИЛА СВЯТОСЛАВА *

Над річкою над Опором
Долина зацвила.
Бїля річки на долипі
Самотня могила.

Над могилов Бескид гордий,
Недвижимо чає
І, мов дитя, раменами
Курган обпімає.

А одвічні ліси-бори
Вершки пахиляють
І могилу, мов старецьку
Матір, осїняють.

Тихо, глухо доокола,
Як в дворищах суму.
Рек би-сь, що там душі спують
Таїнственну думу.

* Могила Святослава паходиться за 3/4 милї за містечком Сколе при цісарській дорозі, на правім березі Опору, у стїп величавого Зелемся — одної з найвищих гір округу Стрийського. Поле тєє, по пишній день Святослав'є званєє, уживаєсь лиш яко пасовисько, і для того колись хащям совершенно заростє, а могилу саму води чимраз бїльше зносять — так що колись і слїду її не стане.

Лиш хвилями слізков кане
Грустная ялиця,
Мов-то плаче, вічно плаче
Над гробом вдовиця.

І часами вітрець дупе
Од Востока, юга —
І могилу обцілує,
Мов друг вірний друга.

Чиї ж кості в тім ізгнанні
Судьба повалила?
Серед глуші, серед суму
Чия ж то могила?

Ішли старці з Верховини,
Ялину ламали,
На могилу на самотню
Галуззя метали.

«Чом ви, старці сідоглаві,
Чом, милії друзі,
На сей курган завалений
Мечете галуззя?»

«Давно тому, давно дуже,
На зелені свята
Убив в бою на тім полі
В погоні брат брата.

Ой брат брата — Святослава,
Руськоє орлятко,
Ледве що лиш замкнув очі
Ярослав, їх татко.

Ой брат брата рідпенського
З калепого ружжя...
Тому ж то ми па могилу
Мечемо галуззя,

Щоби звірі не порили
Княжеського гробу;
Щоби діти пам'ятали
Каїнську злобу!»

СМЕРТЬ КНЯЗЯ РОМАНА ПІД ЗАВИХОСТОМ
В ЛІТО 1205
(Історичеська дума)

Хто се із руських в лядській преділи
Жене стрілою на чолі полків,
Садить по Віслі орлиними крили
І в землі Пяста оперся стопів?

На его бровах грізна висить хмара,
З-під брів сверкають блискавиці дві,
Лице паліє, мов вечірня зоря,
І меч двосічний дзвепить при бедрі.

То орел Русі, грізний лев Галича,
Молня Бескидів, буй-тур на врага,
Люта рись в гніві, но слабих засіча —
То наш Мстиславич, Роман 'му ім'я.

Куди ж, Романе!? Куди, невдержимий,
Несеш неосхлий ще з крові булат?
Чи ти світ тісний, чи Галич не милий?
Іль еще-сь в лучі побід не багат?

Вернись щасливий, не кӯси судьбиці:
Для побратимів вредний всякий бой!
Русь незмірима не жаждна землиці,
В церквах довольпо краси-золотой.

Литва ти орс, Київ — Русі слава —
Золоті верхи згинає тобі;
Перед тобою половців чорнява,
Трепеща, скрилась під шатра свої.

Ти врага-тестя, Рюрика дерзкого,
З первопрестола в монахи постриг,
І вдруг на голос союзника свого
В поміч державі гречеській достиг.

На твоїх дворах притулку шукає
Цар Царгорода, кроткий Алексей,
Тобі Рим думний вінець посилає
І меч двосічний десниці твоєї.

О, вернись, княже! Гінці пле княгиня —
Якась тривога серце їй давить.
На однім полі і гріб, і святиня...
Теряє славу, хто слави не сит!

Бездільні слова! Ні землі, ні злота
Роман бажає — його мєсть несе:
Доки не змиєсь Мозгави срамота,
Кінь его ратний в бою не спічне.

У Сандомир'я приперла дружина;
А в Сандомирі Єлена-вдова
Вітає гостя і свого сина —
Юного Лешка — вручає, грустна.

«Іди, Романе, племіннику милий,
Одбий краківський Казимира стол.
Ах, в нім красуєсь Владислав гордивий,
Хищний наїзник, союзник крамол!

Двиглись, герою, спіши, орле княжий!
Суть і у тебе літорослі дві...
Тяжко вдовиці нести удар вражий,
Горе скитальцям княжим в чужині!» —

Рекла... А небо кровію заплило,
Поблідли лиця, мов білений плат.
Роман не знає, що небо судило,
Він лише знає в руках свій булат!

І шибнув туром в малопольські бори,
Зойкнула земля під його стопов!
На небі — луко, в огні села, двори,
По Віслі пасма — то попід, то кров.

Но Пяста думні і свободні діти,
Хотя й домашній терзає їх спор,
Врага наїздів не звикли терпіти;
Але Романа ужасний прапór!..

В Кракові сумно. Владислав стягає
Рицарство краю в злотострійний вал;
Мчить долі Віслов, до границь¹взмагає,
І в Завихості грізним станом став.

Двиглись засічі, табір совітує.
Владислав тишком шле взрок за лунов,
Мов лев, що плазом на звіра чатує,
Хотя рве жили гарячая кров.

Пригасла зоря. Но глянь: понад ліси
Взпоситься в воздух клубами туман,
З туманів в сонці блищать сталльні списи,
І прапор руський... Га, ведь то Роман!

Куди тя доля, Романе, Романе,
Куди тя лих в кілька друг песе?
Далеко вірпі твої галичани,
А лях стріл тисяч ко тобі жене.

Вернись, небачний! Глянь, уж ворог чає,
Уже лев скаче па свою добич...
Дармо! Мстиславич тривоги не знає,
Докіль опитний еше в руках меч!

Сверкли желіза — а з очей Романа
Блисли дві молпі... но гаснуть уже;
Потоки крові тисла серця рана.
В перівнім бою дружина паде...

Завили сурми, зойкнули Бескиди,
А з-за Бескидів супесь море хмар,
В хмарах грім грає, а за громом всліди
Б'є в тип Галича ужасний удар!..

КНЯГИНЯ РОМАНОВА
(Рік 1206)

Під Завихостом скрегочуть ворони,
А понад Галич гуде.
З Галича в Київ несуть зойки дзвони:
«Роман, ай Роман паде!»
Грустно на Русі. Лиш чадь Олегова
Плеще в долоні, до танцю готова;
Ай она кличе на пир вороги —
Біжи, Романова, біжи!

Тихо в Печерській молитву мир сіє,
Святець скінчив парастас.
Но серед Лаври недобре щось віє,
В уголі — мира ужас!
Монах там ломить затвори святині —
Рюрик то, — мече каптуром о стіпи,
Меч непаситний полоще од ржі.
Біжи, Романова, біжи!

В Києві гамор, ронот в Чернігові,
Острить дружина суу сталь:
«В Червепь, на Галич, гей, діти дніпрові, —
Романа-щипу не жаль!»
Слишиш сей поклик? Кпягине, кпягине!
Верж же з колиски весь пух з-під дитини,
Камінь їй в ложе і горе стели —
Біжи, Романова, біжи!

Під Микулином зібралася хмара,
З хмаров орлове в рядах:
Рюрик київський, синове Ігоря,
Дикий половець і лях.
Сверкли желіза — ой долé-недоле!
Цвіти Волині, Бескида соколи
Конають — зсікли їх враги.
Біжи, Романова, біжи!

Праві упали, а злоба біснує.
Слиш, як журчить заговор?
Гордий Кормилич по дворах ся снує,
Тче зміглавий прапór.
Яволод, Філіп, Судислав — бояри —
Враз з Доброславом взгнітають пожари,
Сіють ненависть на твої сини.
Біжи, Романова, біжи!

В Галичі душно, волнують площаді.
Встань, повалена, о встань!
Суму, і горя, і жертви, і зради
Чорна потребує гортань.
Уж і о княж-двір б'ють волни піпою,
Уж в заговорі отроки з товпою;
А під вороти косять враги..
Біжи, Ромапова, біжи!

Ближиться північ, зчорніли облоки,
В княж-дворі світло горить.
В думпій світлиці під Юрій отроки
Щедро вином поїть.
Дядько Мирослав комони сідлає,
Одіж готова — кормилиця чає.
Скрий, Ромапова, під гупю шовки,
Біжи з діточками, біжи!..

Ранком в Подолі мчать бистрі комони,
Сквапно минають село.
Сонце прoderлось з востока ослони —
В чорну хмару зайшло.
Сплила княгині зіниця соколя:
«Даньку, Васильку! Кривава вам доля!»
Цить, Ромапова, — не зміниш судьби, —
Біжи в Володимир, біжи!

А в Володимирі думають бояри,
В думу княгиня паде,
Сипа Данила вручає і в дари
Сльозу печальну кладе..
Тихо в городі. Но глянь, над городом
Чорная птиця грає хороводом.
Ай, она доброй не шле ворожби!
Біжи, Романова, біжи!

Рук ненаситних цёпамий не зв'яжє
Золотокований стол.
Слиш, уже бачність голосить на стражі
Віщий граждан колокол?
Уж Ігорович і тин облягає,
Послом видачі дітей твоих жадає.
В граді тривога. Прощай — і в світі
Біжи, Романова, біжи!

Котиться Вісла, за Віслов тин сяє
В світлім стариннім вінці.
В тині п'ястович ізгнанці вітає,
Слізка 'му мчить по лиці.
Дармо, княгине, — сльоза не допоможе:
Польща вихрує, студене [там] ложе,
Ніт твоим орлятам [завітної] скали.
Біжи, Романова, біжи!

На Святослава холодній могилі
Хрест, мов самотня вдова.
На нім сокола не спочинуть крила,
Нічна там вис сова.
І сум, і горе в'ючать житні болі —
Минай, княгине, сей образ недолі,
Діти маленькі ним не тривожі.
Біжи, Романова, біжи!

Ляха і угра тобі ще в пространі
Зсіяти слізьми не раз.
Сліз ти не стане і путі не стане,
Світ білий щезне із глаз.
Струями крові Дністр-батько подише,
Нім кінь орлята твої виколише
В мєсть і во славу нашої отчини...
Біжи, Романова, біжи!

СВЯТОУБИЙСТВО КНЯЗЕЙ ІГОРЕВИЧЕЙ
В ГАЛИЧІ
(Історичеська дума)

Ай, Новгорóде, ти буй-Новгорóде,
Тяжко на тебе плаче Русі мати!
Вітр-бо степовий — дух твоєї свободи,
А бояр воля — безуздна лошадь.

Плаче, ой плаче: бо вітр сей розносить
Джуму по Русі ужасну, бліду,
Що до кровавой висільниці просить,
Відьми — до тапцю, па свадьбу — нужду.

Немало і горя, і суму немало
Спало на Галич про князей роздор.
Грози не стало, святовбийств не стало —
Треба їх дати для пекла в позор!

І глянь: не чуда — се Романа діти
З власной престольной біжать отчини.
Галич прогнав їх на всі чотири світи
І звів в престоли Ігоря сини.

І вп'ять біснує — чи бачите, браття,
Як там бояри взгнітають огонь,
І, па ся вдівши угорське плаття,
Скачуть, і дують, і дзвонять в боронь?

Дармо кріпляться богатиря чада,
Бездільно впало сотні голов.
Зрада пре зраду — і вп'ять нова зрада
Красну Русь мече врагам на полов...

Під Звениградом чи то хмари рвуться,
Чи валять бори на затяжний тип?

Ні, то з руськими угри, ляхи б'ються,
Беруть три орли путивельські в шліп.

І в Галич тягнуть, і дзвонять в кайдани.
А понад Галич пекло вінці в'є.
В Галичі страстей шумлять урагани,
Чорная рада в тин три палі б'є.

Де-с, Євфросино, Осмомисла доню,
Ігоря вірна нещаспа жено?
О, крийся в землю, щоб око в просонню
Сукровицею павік не зайшло!..

Возходить сонце мир благословляти,
Русь поцілуєм воззвати на труд.
Глянуло — зблідло і скрило лапті:
Круки на полях князей очі п'ють.

Скрило лапті і не засвітило
Більше на Галич лучами небес.
В Галичі сталося студено, унило,
Грустно, і сумно, і темно до днесь.

УЖАС НА РУСІ ПРИ ЗБЛИЖЕНІЇ МОНГОЛІВ
В ЛІТІ 1224

«Ой зле, сусіде! Горе нам, горе!
Сонце вже три дні в кровавім морі
Бродить з полудня, а в дворці луні
Слідно віддавна могили три.

То гінці лиха! Ой зле, сусіде!
Спадуть на землю ужасні біди;
Ой біди, біди спадуть на мир,
Князям готуєсь кровавий пир!

Недармо пріють так сагайдаки,
Недармо виють вночі собаки:
Над Руссю висить тяженний бич,
Заплаче Київ, зойкпе Галич.

Ай, нам казалось, думало, сніло,
Що ся мир-зілля в Русі розвило,
Що крам шовковий розклав купець,
Здудніли в горах турми овець;

Що окрив ангел крилом землицю,
Отерла мати слізну зрішицю,
Діва в дівочі вколисалась сні,
За плуг хватили Русі сини,

Їмети скували па леміш стрілку,
Скотар взяв знову в 'руки сопілку,
Дні Ярослав вернули назад,
І Осмомисла загостив лад...

А тут, о, гляньте, горе пам, горе!
Тьми гайворопів лишають бори,
Крякають, в'ються, б'ють до села —
Они жир вітрять, буде біда!»

Так гомоніло по Русі стиха,
Сусід сусіду не таїв лиха.
І в Десятинній, кажуть, що знов
Пречиста діва плакала кров.

І бачте, бачте! Луко в степов'ї!
Біжать половці, залляні кров'ю,
Женуть останки коней, скота
В Русь, на гостинний берег Дніпра.

Пред ними Котян, за ним тривога,
Як бліда відьма лиховорога,
Розносить вихром по землі вість
За чернь пезвісну, за страшну прість.

Снуються гіпці межі князями,
Сум розстеляєсь між городами;
По цілій Русі і вшир, і вдаль
Заводить Котян зойки і жаль:

«Ай, Русе красна! Горе ти, горе!
Ай, з-за Кавказу прорвалось море —
Через ущелля льодових скал
Втислось — зламало половців вал!

Ай, і волпує в нашім степов'ї!
Береги Доцу заллялись кров'ю;
Незнапа світу таурмен глуш
В пемовлят серці топить оруж.

І полки наші розбиті в бою,
Цвіт половецький стятий косою;
Кончаков Юрій уже лежить,
І Коб'якович Данило спить.

А діви наші — ай, горе, горе! —
В полоп забрали, женуть за море;
Старці, каліки стинають впень,
[Дрібнії] діти мечуть в огонь.

Ай, лихо, Русе! Лихо, сусіди!
Суйда по п'ятах жене нам всліді
І чернь до ваших веде преділ,
Щоб в злотоверхім Києві усіл!»

І шибли зойки вкруг небесами!
А в Русь гостинну валить товпами,
Як стривожéна птиця степ'я,
Вся половецька буйна земля.

І воздрижали Дніпра пороги
Первий раз ля́чно од їх розмоги;
Вздимают-сь води на страшпу ірість,
І фаля фалі подає вість.

І тихо стало в руській землиці,
І сумпо, глухо... Мов по голоспиці
Ударив сильно вражий обух —
Онiмив мову, умертвив дух.

Тільки на крилах небес оболока —
Од Волги, Дону до волп Вислоки,
Од устя златобережного Дніпра
[Аж] до варяг гранітного хребта,

Крізь незміриму руськую паву,
Свобідну, красну і величаву —
Супеться сумпо упилий глас:
«Ай горе, горе! Ужас, ужас!»

ВІЧЕ В КИЄВІ

Где-сь, Мстиславичу, князю Мстиславе!?
Чи видиш степ'я луко кроваве?
Отчина в крайності — где-сь, Мстиславичу,
Герою руський в руськім Галичу?
Твоя груди стальна тривоги не знає,
За лик і плем'я врагів не питає;

З тобою господь, пред тобою страх,
Коломан в тюрмі, укорепий лях,—
Где-сь, Мстиславичу!?

Русе! Не глядай орла по гаю,
Він попід сонце б'є воздухами;
Давпо Мстиславич шибнув по краю
Любов дворити межі князями,
Опоясати тебе, святую,
Твердою руських сердець стіною
І на незвісну тьму вражих хмар
Нечайний грома панести удар.
Ай, Мстиславичу!

Яспо в Києві: в триста святинях
Палають свічі; мир па колінах —
Тисяча тисяч рук ся возносять,
О поміч бога в тривозі просять.
А на площадах товпа ся снує,
Неводом ходить, сумно тоскує,
Кождої хвилі чертає щот
І до Галицьких глядить ворот:
Где-сь, Мстиславичу?..

Прибули гості! Ясніші в столиці,
В великокняжій теремній світлиці,
Три сонця Русі — троє Мстислави,
Й всі зоряниці руської слави
З думними тяжку думу думають
І на Мстислава з Галича взирають.
Меч обнажили, цілують хрест:
Смерть іль побіда — а врагам мечь!
Ай, Мстиславичу!

А над Києвом реве небесами,
Як грім здушений підземного стону,

Сумпо-поважно, тяжкими болтами
Звук таїнственный вічевого дзвону.
А в струях грому дрожащей погоні
Сунеться голос на звуків урон,
Мов зойк дитини в надморській гудьбі.
Мов життя болізнъ в предсмертельнім огні:
«Ай, Мстиславичу!»

Двиглись потоки. Чи то хмаролому
Линули волни ко морю Чорному?
Чи птиці темряву спудили, соколи?
Ні, то Русь тягне на вічево поле!
А межі Руссю, як буйні орлове,
Садять на конях хоробрі князьове.
А між князями — незламний степ'ян,
Тесть Мстиславича, сив голуб Котяп.
Ай, Мстиславичу!

Умовк вічевий. Зіллялись потоки,
Но ще волнує море широке
І сильно мече кип'ячов пінів.
Аж старий Мстислав поведе руков —
І тихо стало, мов на молню громи;
Тихне природа, покоров ведома,
Щоб ся сильніше двигнули на бой,
Наколь землею затрясе цілою.
Ай, Мстиславичу!

І грім ударив з неба Галича —
Грянуло слово з уст Мстиславича:
«Браття! Дружино! Русе велика!
Під твої стіни сунесь чернь дика,
Дзвенить весело в желізні пута.
Уж половецька земля закута,
Уже водою святого Дніпра
Поїть — о, сором! — наїзник коня.
Горе нам, горе!

А ти ждеш мирно, низложивши лати,
Док' твоїх князей по кравій площаді,
Узяв за ноги до кінського грива,
Ізвлече ворог за стіни Києва;
А тобі, пута вложивши на шию,
Пригне до землі свободную вию,
Щоби-сь за сонце, за світ позабив,
Свободним вітром груди не поїв.
Горе нам, горе!

Русе велика! Где суть багатірі,
Що з землі твоєї гнали вовки сірі,
Що ізстребляли врагів чорні хмари,
Глуш печенігів, турки й болгари,
Що Чорне море засівали лодями
І Царгорода трясали вежами?
Уж ли у тебе піт сипів і стріл
Засіч ти взлести новий з вражих тіл?
Горе нам, горе!..»

Не дорік Мстислав, бо вихром завилю,
Блисла щіть сталі; чрез поле широке
Двиглась чорнява, мов море вскипіло,
А з моря голос б'є в небес оболочи:
«Веди пас, князю, веди на зустрічу,
Нехай зділаєм Русі засічу!
За Дніпр, в полівці, на море, на суш —
Куди ти воля,— на таурмен глуш!
Ай, Мстиславичу!»

ЗДВИГ

Гей, на вершинах огні, огні —
Світ Володимира в здвиг стає.
Враг під стінами, мріють мовні,
Таурмен з Дніпра воду п'є.

Гей по долинах цвіти, цвіті —
Рута зелена, буйний мак.
Руська то краса, Русі діти
Тягнуть [тривожно] в степ'я шлях.

Стогне святая під стопами,
Мов то ся двигли скали, ліс;
Зоря сверкає воздухами,
Небо одблисло щеттю спис.

В пасмах чотирих тьмаво, тьмаво
Од стін чотирих до Дніпра,
До Славутиці-отця право
Рушила руська вся земля.

О зажди, Дніпре, хвильку, хвильку,
Най обцілують тя сини,
І погуляють в чайках мильку,
І уколишуть очі в сні.

Согни хребет твій низько, низько —
Тріє Мстислави стають в лодь! —
І грими далі різко, різко:
Ще-сь не побідний, ще-сь свобод!

Де Половецьке тягнесь поле,
Там, де варязький єсть острів,
Стрітиш Галича рать, соколи,
І попрощаєш твоих синів.

СТИЧКА НА ПОЛОВЕЦЬКИМ ПОЛІ

У Хортиці * на остої
Лежить людей тьма.
При остої руські вої
Взрок пурять в степ'я.

Домажирич із Галича
Вість приносить в стан:
«Недалеко враг, добича,
Криє'го туман.

Ведь передня страж ся спусе
Монгольських громад,
І по степ'ю скот рабує
Наїзничий гад.

Закалені стрільці зроду —
Не уступлять пам;
Дпесь у броду пили воду —
Я їх видів сам».

Розгоріло, закипіло
В князях молодих
«В ім'я боже! — рік Данило **. —
Гей за мною в спіх!»

Чи Бескида скали рвуться?
Чи море гуде?
Чи по степ'ю вихри б'ються?
Чи відьму несе?

* Хортиця — ріка степовая, впадаюча в Дніпр.

** Данило — князь володимирський, послі галицький, ударив первий на монголів.

Ні Бескида скали рвуться,
Ні море гуде,
Ні по степ'ю вихри б'ються —
Русь врага жене.

Вітром впали, обскочили,
Мов орлове з хмар,
Ізрубали, скот одбили,
В стан пригнали в дар.

БИТВА НАД КАЛКОЮ

Ой не дзвени ми, вірний торбане,
В розгульні звуки, видзвони,
Но задзвени ми, скільки сил стане,
В підземні, гробові стони.

Ой-бо не прийде на пир веселий
Днесь тобі гості взивати,
Но тобі прийде темний, тяженний
З совами сум сумувати.

Бо понад Руссю вноситься хмара,
Грозою пекла надута.
В хмарі хохочесь блідая мара
І дзвонить в желізнi пута.

А понад хмару меч пломенистий
Простерсь над світлим востоком
І сукровицю на захід тьмистий
Точить широким потоком.

О горе, горе! Ведь то меч гніва,
Божого гніва, — внемліте!

Страшна то гроба, по справедлива:
Се гряде вишній платити.

Платити Русі чорпов неволю,
Огнем, желізом, хвороби
За вїй пороки, за своєволю,
За окаянства і злоби;

За сліпу дикість страстей бішених,
За вражу князей ісконну,
За пеістовство рук закалених,
За гнойність сластей бездонну;

За діла мерзкі темних совітів,
За каїшські скривавлення,
За богохульність ложних обітів,
За клятвOPERеступлення;

За бояр гордих смуги, крамоли,
За дружин буйність надмінну,
За Новгород, Пскова сваволю,
Галича злобу бішепу;

За всі наїзди врагів рокові,
Визвані в зависть адською,
За всю проллятою невинною крові
Чорну бездонну струю.

О горе, горе! Сунеться хмара,
Грозою пекла надута.
В хмарі хохочесь блідая мара
І дзвонить в желізні пута.

А понад хмару меч племенистий
Простерсь над світлим востоком
І сукровицю на запад тьмистий
Точить широким потоком...

Де ж ти, Мстиславе, руський соколе,
Галича орле високий?
В преділи Русі тягнуть монголи,
За ними крові потоки:

Ти взріс на хмарах, тобі не диво
Грозом метати о скали,
Клювати, ламати ціпів огниво.
Де ж ти, Мстиславе Удалий!?

То не білес розлялось море
І сум голосить волнами,
І не предвічні двиглися бори —
То Русь погнала степами.

І не три зорі — то три Мстислави,
В золотій збруї і латах,
А межі ними — богатир слави,
Що підпер стіпи в Карпатах.

І ведь не мовля покрай туману
Мерехтить, грає весело,—
То краса Русі, чадо Ромапа,
Орля буйное — Данило...

Слиш — загуділо гомоном встеклим
В степ'ю над Калки водами!
Ай, то грудь руська стерлася з пеклом,
З таурмен дикими тьмами!

Завили сурми, свисло колчання,
Взгрімili мечі, булати,
Заржали коні, зойкли конання —
Світ глухне в клекоті раті.

Од стріл калених біл день темніє,
В пил збили землю копита,
Од грудей жару воздух жаріє,
З крові б'є луко край світа.

Повій, вітре, повій
Понад Калку здроєм,
Розвій, вітре, розвій
Мрак над лютим боем.

«Повію, повію,
Щоб земля здрожала,
Однак не розвію,
Що судьба наслала».

Вийшло сонце з хмари,
Землю освітило...
Рубає татари
Молодий Данило.

За ним три Мстислави,
Русі богатірі,
Простирають лави,
Женуть вовки сірі.

Свисли стріли вповні —
Сонце потемніло;
Спис заблисли мовні —
За очі захопило.

Свищать стріли, свищать,
Валом падуть тіла;
Блищать списи, блищать,
Кров на них скипіла.

Грає Чорне морє,
Б'є пінов о скали;
Шумить бою горе,
Трупи Калку зняли.

Мстиславе, Мстиславе,
Герою Далича!
Все поле криваве —
Паде Русі січа.

Мстислав не питає —
Актазом в коліна
Бродить в крові, стинає
Впень вражого сина.

Мстиславе, Мстиславе,
Князю Чернігова!
Падуть цвіту лави,
Лягла твоих полова.

Вже і сина твого
Кров поїть загопи,
Орла молодого
Топчуть груди комони.

Мстислав з Чернігова
Взніс до неба очі —
Мачугов монгола
Обіруч друхоче.

Рисем рве в около,
Мстить любого сина.
Суйда грянув в чоло:
Паде герой-глина.

Свищуть стріли, свищуть,
Валом кладуть тіла;
Блищуть списи, блищуть,
Кров на них скипіла.

І семеро князей
Лежить уже в крові.
Трусить Котяп сизий,
Зять 'му зморщив брови.

Свищуть стріли, свищуть —
Уже стріл не стало;
Блищуть списи, блищуть —
І спис уже мало.

Тисяч сурм завило,
Русь — колчан в десницю!
Рубає Данило,
Крає сум землицю.

Даниле, Даниле,
Юний льве Романа!
Дармо пуриш сили,
Дармо плине рапа.

Дармо пуриш сили —
Не зможеш татара:
Половці змінили,
А татарів — хмара!

Данило не чує —
Молнев одчайдуші
Мечесь і свідрує
Осередок глуші.

Віс вітр Сахари,
В'яне земля в зною.
Рубають татари,
Схне цвіт під косою.

Застелене поле —
Горе з^емлю вкрило.
Вершинять монголи,
В погонь мчить Дацило.

Спіняйте, збирайте
З розсипку дружишу!
Враг силу змагає,
Впень січе калину.

Хмаров б'ють татари...
Пирхли волипяпи;
Мстислав проти хмари
Мечесь з галичапи.

Мстиславе, Мстиславе,
Орле на Галичі!
Не проможеш лави —
Русь ціла в утечі.

Мстислав не зважає —
Туром в бою гонить,
Судьбу визиває,
Кров з ран десять ронить.

Мстиславе, Мстиславе,
Паде сонце в море!
Все тіло криваве —
Не розженеш горе!

Він не чує рани,
Він не слишить слова...
Пирхли галичани,
Пірвали Мстислава...

Сіє ангел росу
З небесного двор'я,
Розплітає косу
Вечірняя зоря.

Ой нема на полі
Кому росу пити —
Ой стяли монголи,
Стяли Русі цвіти!

Остапок, в пустарях
Розсипаний; нині,
А вколо в чагарях
Вовк голодний висі.

Висі вовк грозою,
З Калки кровцю лиже...
Но хто ж над Калкою
В ніч окопи ріже?

Чи то ви, кияни?
Ти, Старий Мстиславе!
Вам одним не зпане
Бігство з поля слави!

Над Києвом смуга —
Гляньте, багатирі!
Плаче мила друга,
Виють волци сірі.

Дармо трітиш слова —
Мстислав в смерті строю.
І дружба готова
Пасти в лютім бою...

Вийшло сонце зрана,
Понад Калку гляпе:
Супе глуш погапа —
Рубають кияни.

Лютиться, біспус
Чернь остервепіла.
Мстислав десяткує —
Тіл лежить могила.

Ой бездільно, враже,
Скрижечеш зубами:
Тут старий на стражі
З Києва синами.

Хан стягає лави,
Мисль єго — обмапа.
Мстиславе, Мстиславе,
Не вір словам хана!

Ай, завірив, правий,
Пристапи кияни...
Смієсь звір лукавий
І дзвенить в кайдани.

На березі правім вершечо́к і бори,
 Під вершком хати́на мала.
 Близ вершка на рі́пі купце́ькі табори,
 В таборах свята тишина.

Андрій Первозва́пний Христа там голосить
 І сіє любові сівбу.
 Скі́пчив, і на плечі хрест бо́жий возпосить,
 І тихо ступає вгору́.

І ста́пув па вершкy, і гляну́в в око́ли,
 І слі́зний розсі́яв пото́к;
 І хрест сві́тозари́й вмі́сть серця́-престо́лу
 В свята́ю землі́цю за́ток.

Зацві́ла, свята́я, і цві́те дони́пі,
 Куди йшла Андрі́я сто́па.
 Но хрестик тяжезни́й дви́жить па дити́ні,
 Що зре́клась ко́лись-то хреста́.

За́мрі́ло, за́бли́сло кра́й шля́ху з доли́ни:
 Три збро́йні, три бра́ття же́нуть —
 Кий, Ще́к і Труво́р, і жмі́пка дру́жини.
 І пра́во па та́бір іду́ть.

Обсі́ли, розби́ли — і да́й же між бо́ри:
 Одві́шпу ду́бину валя́ть,
 І до́ми на вершкy возпо́сять, і дво́ри,
 І сті́ни го́рода ру́б'ять.

А ста́р пере́возчик спі́ває, му́ркоче,
 Ге́й, пі́сню, незві́спу вже́ нам.
 І го́сті, і свої́х од ра́на до но́чі
 То сям пере́вози́ть, то та́м...

Два віки минуло. Надплили рікою
Буй-Аскольд з варяги і Дір —
Чужинці з-за моря, витязі підбою;
Підбили Городець і мир.

Підбили, підбили і дзвонять в кайдани —
В незвісний на Русі ще дзвон.
Вздумілись пороги, проснулись аймани,
В Бескидах б'ють хмари ворон.

А геній печально скрижаль розгинає
І точить криваву сльозу,
І в крові жертвенній све рильце мачає,
І в книгу складає святу.

Суть біля Городчика одвічні скали,
А в скалах печери розлом.
Там геній скриває завіта скрижалі
З кривавим завіта рильцом.

І пише «Нестор» огненною рукою,
І б'є світозарпу печать.
І взносяться в воздух утрешьові звізди,
Щоб вічно над градом зорять.

Ай, з сівера блисло — і молні помчали
До моря, до тверді Карпат.
По гніздах орлята проснулись, вздрожали.
То Олег підніс свій булат!

І Дніпром пустився правитель словином,
Варяго-рус богатир,
І гостем притворно завітав під типом —
І впали буй-Аскольд і Дір.

І глянув князь Олег на верхи, доліни,
Завіту усотрив печать —
І блиснув булатом, і рік до дружини:
«Се руських градів юпа мати!..»

Не звідаєш, брате, за назву города,
Де руський взеліяв булат,
Де геній ся молить за блага народу?
То Київ, ах, Київ паш — свят.

Од Вісли до Дону, од ляхів до чуді,
По Таур і преділи Карпат
Цвіте, будто мила милому на груді,
Вишневий насіяний сад.

Ай сад, мов рай-диво, широкий, як море,
Розкішний, як батько Бескид;
А тихий і милий, як медові бори,
Веселий, принадний, як світ.

З его побережжя вокола мир дише,
Цвіточки мед точать і вонь.
А легіт тепленький листочком колише,
Гостинов повіват болонь.

В загонах плуг ходить, а в травах іграють
Вартуги овечок, скота,
І тур-однорожець лугами гуляє,
І диких комонів стада.

А воздухом орли аж носять і пчоли,
І птички дрібненький дзвінок,
І голуб, і чайка, і бистрі соколи,
І голос завітних думок.

Ай сад, а в садочку барвіпочок сіє
Невіста, біленька, як гусь...
Друзя! Чи вам з радості серце не мліє?
Та ж я вам говорю про Русь!

Про Русь, про білявку із личком рожевим,
В зіпиці з сип'явобв небес,
Про золотокошу, з чолом задумчивим,—
І ви ли не ропите слез!?

Садом серединов, мов пояс зніздочний,
Сріберная струя блищить.
На струях колишесь човен зажиточний,
В човні перевозчик сидить.

Сидить, і кермує, і пісню муркоче,
Гей, пісню, пезвісну вже нам.
І гості, і своїх од рана до ночі
То сям перевозить, то там.

Біля перевозу вершечок і бори,
Під вершком хатина мала.
Близ хати на ріні купецькі табори,
В таборах свята тишина.

А струя поважно щось править про бої,
Про кровцю, про пир і про сум,
Іль шепче стихенька про орли про свої,
Про [кріпость] лебединих дум.

Знакома ти струя, сей свідок одвічний
Недолі і долі руслан:
Се Дніпр-Славутиця — Дунай наш вторичний,
Нового завіта Йордан.

Се Дніпр, се пап! батько,
пап! пеступ-вірниченько,
Хрепчатик і віри огопъ,
Се струя, де миє Русь-діва личеенько,—
І ти ли не плещеш в долопъ!?

ВСПОМИНИ

І

Сиджу раз в затіппі копаристой липи —
Столітньою бабусі, що зчаства, бувало,
Татарви і турків видала розсипи
І некло погапе, що к ним приставало.

За хвилю дрімота мене, старовіпу,
Обійме, в сон зложить, примруживши очі,
І, мов ту безсильну малую дитину,
Уносить в Морфея преділи урочі.

Як в калейдоскопі, снуються, зміняють
То краю образи, то прошлих літ дії;
Померли, воколо до чину ставають
За долю і волю мечти і падії.

Нараз я там бачу під стріхов хатину,
Садок і обійстя, що звуть «На пісках»,
І всю, так молодшу, як старшу родину,
І мудрого діда в садку при пчолàх.

Помню, як під осінь вірла випускаю,
Орел піднімає-сь ген к небу поволі.
А дідо мій кличе: «Держись, Николаю!
Орел тя до Львова уносить до школи».

І бач — везе Орлик, старий коничейко,
До шкіл, до латинських, пахоля цікаве.
В душі молоденькій співа соловейко,
Що тьму розгаляє лиш світло яскраве.

II

Мипають добй, рік уходить по року;
Щохвилі втискаєсь новое вражіння
І, мов золотистий луч сонця з востоку,
В душу мою жлобить пове впечатління.

І так розвивались понятій громади,
Незпаного світа тайни, чуда, дива,
Вселенной природа, естеств міріади,
Всього сотворіння безлічпі огнива.

Крім того багатства, шкіл вищих пауки,
Що мислить логічно і правильно вчили
І мислі скріпляли, роздалися звуки,
Що в серці шляхетні чувства розбудили.

Почуття братерства, взаємной любові,
Охота до жертви за братнюю долю,
Готовність проляти за ню струю крові,
Життя положити за народу волю.

Помню, як хвилево в подібнім настрою,
Завозвапий мріями ошоломлених,
Чувством я склонявся за Польщу до бою,
Но розум спізнався на лисах барвлених.

Бо скоро-м побачив, що панська «воля»,
Якої добиватись панове хотіли,
Для руського люду — лиш крайня недоля,—
Помрака опала, руки здеревіли...

.

В стінах семіпарських алумнів громада
З Дністра, Сяну, Буга і Пруту допливів...
Ся буйна і плодом багата розсада
Людовою просвіти, пляхетних поривів

Помежи собою на круги ся ділить —
Все після напряду, що в крузі проводить.
Тож скорше товариш молодший ся звірить
Такому, що з ним ся свим поглядом годить.

Так, отже, вступив я в кружок вільподумних,
Що Русі Червоною відродження ждали
І вслід українських мужів бистроумних
Народ заумерлий збудити, ся брали —

Подвигами будь-то на полі словеснім,
Будь заходом щирим около просвіти,—
І Русі пороки з дозволом небесним —
Рабство, лінь, невіжу — старались лічити.

Тим пірваний прудом, почав я співати,
Почав Маркіяна ступати я слідом.
Хоть перший пескладний яли висмівати
Стишок мій посмертний — «Слезу...»,
то я, свідом

І вчинку мого, і «Русалки...» цілі,
Не звернув з дороги єще неубитой.
По ній же вороги, мов безроги, рили,
Як звикло бувало в Речі Посполитой.

Начальство струсило, здало вище справу —
До Юра самого,— узнавши конечним,
Щоби «загрожену спасати державу»,
Дозір поліцейський над так небезпечним

Птапком, що задумав, мабуть, та́му класти
Самовладству польської товариської мови,
І бесіди руської в Галицькій області
Слабі осмілився скріпляти основи.

Но вже і у Юра почало світати —
Бо, хоть поліцейський дозір-полишено,
Узпапо вигпапням мене не карати
І даже не рукополагати рішено.

В сам празник великий святого Івана
Владика в пресвітерський чип посвятив
Мене і двох щирих другів Маркіяна
І пає на апостольську путь благословив.

Прийшов день розлуки... Розпрощались други,
Зложивши присягу прикладно все жить,
Буть браттям молодшим всігда на услуги,
Плекать рідну мову, Русь щиро любить.

Мене зразу в Вовків під Львовом післали.
Но ледве три літа я там перебив —
В верховині Скільській мпі Славсько надали,
І там я мій мужеський вік пережив.

IV

Минали дні... Тямлю, як літ-то чимало
По верхах Бескиду я скалу орав,
А зерно по зерні, що в землю-сь поклало,
Все вихор, заледве зійшло, обгортав.

Безнадійна сівба? Диво непонятне:
По верхах Бескиду, по стромих скалах,
Помимо тих вихрів — колосся видатне!
А жниво багате, мов в буйних ланах!

Бо вімець і лях тут ко́стьолів не клали
І церков лишали в спокою святім,
Дітей чужим богам іще не павчали —
То ж люди тут ладом водились давним:

Стерегли своє, не бажая чужого,
В Верховині прадідний бачили рай;
В ній жили, мов люди віку золотого,
В простоті так чистій, як гірський ручай.

Куди тут лиш глянеш — живі вчуєш звуки:
Тут шепіт, тут шум, там маржини відзив,
Тут посвисти вихрів, там громів відгуки,
Тут италій щебет, там флюярку і спів.

Сей спів безкопечний, бо піснь то людова,
Що люд пев небесного пана славить,
Бо пев — чи весела, чи смутна основа —
Все чисті, як сонце, чувства заявить.

Нев мати дитині до сну приспівує,
Краси їй у бога і долечки просить.
Хлопчиці, що зручно в флюярочку дує,
І дівці при марзі піснь весь день уносить.

Легінь про кохану пісеньки складає,
Пісеньков голубка за голубом тужить,
Гуде піснев хата, як скрипка в ній грає,
Пугар — як весело в товаристві кружить.

При кожній роботі одвітна пісенька —
Чи то в сінокоси, чи в час самих жнив —
Снується по черзі; спершу лиш стихенька,
Потім голосніше, як би-сь дух скріпив.

Ніхто там не знає тих-то пісней творців;
Они пливають істно з душі всього люду
Живущих устами, після древніх взорців,
Мов струя безмежна безмежного пруду.

В тім слів і зворотів, образів і цвіту
Ніким не вичерпаєм цюрку словеснім
Черпають мні лучилось. Чи-м черпав досита
В такім живій мови словарі чудеснім?

Дарма! Хоть я черпав — всігда-м черпав в сита.
А сли коли в ситі яка крапля скрилась,
Заледве сплинула з Верховин корита
В долину — все в хвилях дністрових
топилась.

Лише раз достигла живій крапля мови,
Сльозами скріплена, сплинуть з Верховин
І на Маркіяна ложе погробове
Зложить незабудку на вічний вспомиш.

V

Затьмилось. А тиша кругом залягає.
Сам ворон лиш кряче, віщуючи жир.
А небо пожаром з сторін всіх лунає —
Голодні взивають голодних на пир.

Жадаючи волі, прав, землі, науки,
«Опікунства» кришать незносний тягар,
До опору рвуться, беруть зброю в руки
І волі підносять кровавий штандар.

Диви! Як-то в країв австрійських столицях
М'ятежить за рівність і волю народ!
Хоть цвіт его гине в боях і в'язницях,—
На гробах їх сходить луч ясний свобод.

І Галич ликує, бо панщина па́де,
Бо свободний в хаті батьків селянин;
І в суді мандатор вже більші не засяде
Ні то в справах спірних, ні скоро злочіп

Повинной жде кари. Днесь суди цісарські:
Чи пан завипив, чи голодний мужик —
Все рівні вкладають кари — не варварські,
Ї яким, бувало, мандатор привик.

Нові вже громадські заводять устави
Під властей державних зичливим надзором,
А люд привикає до самоуправи,
Громада майпом свим газдує не в сором.

Церкви дерев'яні, покриті скрізь мхами,
Щезають поволі; натомість ся вносять
Храми величаві і школи сотками,
Котрі по всій руській землиці голосять,

Що Русь до просвіти веде свої діти
Під впливом додатнім своїх панотців,
Щоби раз назавше тьму преодоліти —
Прозрівши, позбутись ворожих богів.

Дім народний Русь сему в доказ будує;
Штуці й науці, словесному труду,
Торгівлі і промислу дім сей жертвує —
В пожиток і користь проснутого люду.

В окремих кімнатах, під надзором строгим,
Основано музей для цінних книжок.
Відкрито і бурсу школярам убогим,
В пользу товариства «Бесіди» — кружок.

Старинностям руським призна́чилося місце,
І руськая сцена знайшла тут покров,
Живописній штуці відкрито огнище,
Для хору і пісней притулок готов.

Не менше музика і слово живое
Все в Народнім домі знаходять приют,
Сли то поединчо, чи вдвоє, чи втрое
Світ звуків і мислей в дарунку несуть

Чи будь-то на вічах і народних справах,
Чи в честь о край Руський мужів
заслужених,
Чи то па вечірках, танцях і забавах,
Чи то на викладах осіб дуже вчених.

Є там, попри пиячу, і школа середня,
В котрих-то по-руськи наук уділяють.
Є також святиня, по Юру передня,
Но тую ще здвору і звнутрі кінчають.

Не бракле і в Домі народнім печатні,
Щоби світом слово живе розходилося,
Щоб мови удалі і мислі удатні
Просвіті служили і не загирилися.

Так «Галицька зоря» і «Вістник», «Неділя»,
«Мета», «Вечорниці» і «Галичанин»,
«Батьківщина», «Слово» і «Листок з Поділля»,
«Наука» і «Діло», «Письмо з Буковин'»,

Так всякого цвіту словесное зілля,
Пов'язане складно, по Русі розходить,
В проходство і школу загляне щохвилі,
Тепленько промовить, чувства теплі зродить.

Пізніше під стріху сільську загляне —
Побудить і власне достоїнство скріпить.
А хоча місцями змарніє і зв'яне —
Що з матерев злучить, вже більш не
розлучить...

Бач, двигалась Русь в розмаїтій напрямі,
Щораз багатіла на полі паук
І в людських умілостей кождім одламі.
Лиш в більше занедбаній галузі штук

Осталась все, з браку покрову, пазаді,
Рівно педостаток грошових засобів;
І шишкар вельможний став їй на заваді
Торгівлю і промисл подвигнути з гробів.

Но вредні занори які-то спиняли
Змагання культурні і поступу цвіт,
Загальний просвітній паклін повздержали
Соромцими штучки ледве з десятих літ.

І як же ж не брати уділу в тім руху
Мені, що-м на зорях вже піснев учив
Любити сей нарід, що, здавен в послуху,
З чола піт кривавий ледве осушив.

Так «Вістник» і пісні почав я складати,
І повістей кілька з верховинських гір.
А щоб до словесних робіт загрівати,
Я клав інший підпис під кождий утвір.

Бо-м думав, що пісні Дротарів і Йорів —
З уваги на письма у знаках моїх
І імені власнім — народ сам до творів
Запише поетів молодших, нових,

Котрі своїй музи первенців на волю
Пускають з умислу під назвов чужов,
Щоби, сли не знайдуть вподоби у полі,
Не брати їх дальше під власний покров.

Дарма, моя штучка не здурить нікого!
Дротаря і Йора, спізнали сейчас.
Тому-то «дротарських» і «йорських» не много
Утворів, що взпестись хотіли в Парнас.

А молодіж наша горнулась охотно
До діл, щоб відродження Русі дожить.
Лиш недруги папі дивились маркотно,
Шукаючи способу ріст сей убить.

VI

Богдане, Богдане! Бач, Галич ликує,
Бо «Слово» твоє новий вік голосить.
Богдане, Богдане! Бач, Галич сумує,
Бо «Слово» твоє лиш біду приносить.

.

Диви, як то возклик на соймі у Львові —
Що «Русі немає!» — весь край обідив!
Молодіжкі сотні до бою готові,
Козацький підняли прапór. Так віджив

На галицькій землі знов дух України
Під впливом «вшехпольських» соймових
ухвал,

Що кажуть, якими ще Длугош «русіни»
Ляхами — лиш руського роду — назвав.

Відразу постало сторонництв четверо:
«Старі» — святоюрці, привикші к поклонам,
Що перед старóстов згинаються в зеро
І за святоюрським ідуть сліпо дзвоном;

Они ще і керму до сих пір держали,
Бо кир Спиридон на чолі їх стояв,—
Єму директиву впрост з Відня давали,
А дальші укази до кліру віп слав.

Сторонництво друге, українців зване,
В ідеях Шевченка спасеніє зрить,
А в них твій ідеал віджив, Маркіяне:
Ділять, як любов лиш до люду велить!

Сторонників того ж в молодіжі много,
Їх народолобцями зчаства зовуть.
Хоть голод і холод — засаду всі строго
Держать і до просвіти люду ся рвуть.

А третя частина, Богдапе,— твоя —
Постала у Відні Раєвського впливом,
Паролем соймовим, що «Русі нема»;
Зросла в таку силу, що сталась огнивом

Панславистів руху, котрі наміряли
Всі ріки слов'янські в одно русло злити,—
А «Словом» і «рублем» вже приготовляли
[Цареві і] Галич з часом [підкорити].

В четвертім таборі знаходим «русіни»:
Євсебій з Черкасів, і Фома з Полян,
І краківський Зиблик, котрих, мов на кпини,
Ляхи все ставляли «на взір» русинам.

А тих одверженців не злічиш сотками.
Они, як [царату ті], що «рублі» беруть,
Держаться поляків за хвости зубами
І... тим, що упаде з-під хвоста, живуть...

Літописи Нестора мож' завірити,
Що здавеп слов'яни між собов ся друкь,
А сли раз порядок хотять вже вчинити,
Всігда ся о поміч к чужим удають.

Так колись бувало в старім Новгороді,
Де нарід спорящий варягам віддав
Всю власть, щоб в борбах горожан' і незгоді
Управи противний табір пе дістав.

Відай, новгородці ще пас пе павчили...
Вражда-бо, ненависть у Львові змагались:
З українцем «юрці» більш не говорили,
А ляхомап з москалофілом тачались.

Не в крові — в болоті, яким перекипці
Всілякого роду, щоб совість придавить,
Обкидують власне гніздо па всі кінці,
Аби 'го так сили, як честі позбавить.

Ляхи тріумфують з роздору па Русі;
Бо люд тратить віру в успішний провід —
А лях свими грішми, штучки і покуси
Веде 'го, як осла, до тапцю па лід.

Доноси до Відня ідуть кождой днини
На «русских» і «руських» державних врагів,
А супроти «юрців» знайдено провини
Проти святой віри, латинських ксьондзів.

Їм зроблено закид, що пруть до царату,
Бо вже православні порядки заводять,
Що вірність до трону і до маєстату —
То чиста облуда, котров лиш уводять

Міродайні сфери, в яких ще облеспо
І вірність до римського папи удають...
Такими-то діли поляки нечеспо
Нужденним клеветником всей Русі стають.

В замірі, щоб німці дали їм окремо
Довіріє повне, в соймі обізвались:
«К тобі стоїм, пане, й стояти будемо!» —
Такими підхлібними слови вкрадались

Помежи гофрати, в найвищі уряди,
В фотелі міністрів і в двірський округ,
І всюди старались вбивать без пощади
Так руськую церков, верстат, склеп і плуг.

Бач, свого паміру діпняли поляки,
Бо даже владики утратили віру.
Тому ж не дивуймось, що слів «гайдамаки»,
«Москва» і «молголи» ужито до кліру.

Но гніт, під яким скоро Русь застогнала,
Хвилю засади самих «юрців» звихнув,
Бо жоцпа їх справа з Москов не в'язала —
Аж скуток повстання справу подвигнув.

Повстання поляків успіха не мало.
Ще гірше московське правління гнобить
Їх стало — а в Галицькі Русі шукало
Способних завзятих людей, щоб вводить

Устрій новий в церкві, уряді і школі.
Так чисто царизму впроваджено лад.
Но лях, хоть зазнав там рабства всякі болі,
Нічого не вчився — не цофнув назад

Своїх злих замислів: щоби Русь убити
І Галицьку землю давнім польським ладом
Так «радов повітовов» «ущасливити»,
Як польсько-цісарським владіти урядом.

VII

Таких-то «порядків» не хтів я терпіти,
І смирно коритись також не гадав.
Однак, мні ходило, щоби мої діти
Вреду не понесли. Тому-м задумав

Покинути гори, податись в Сучаву,
Де руському слову не клали ще там,
І звідти послідню послати заяву,
Що Галич — всей Русі лиш часть і одлам —

Кошче потребує єдинства і згоди,
Бо народну школу поляки вбивають
І певилічими наносять нам шкоди,
Коли вже дітвору «расієгѣа» павчають.

Дарма! Не пойняли моего зазиву
Ні браття, ці други. Бо, пишучи трудним
«Папрусским языком», не збудив пориву
До єдності внешнею — і стався лиш
блудним,

Хоть злудним, свідоцтвом відступства від
всього

Напряму й змагань сорок осьмих літ.
Дарма! Не прийнято поради старого,
Котрий ідеалів своїх не змінив.

Замовкнути пристало... Будучність покаже,
Куди поведуть нас роздору борби.
Мені не діждатись. Необав-бо вкаже
Небесний косар на гробові горби.

Бач — виджу могилу, а вколо неї много
Могил, так давніших, як ще і порожніх.
Дивлюся, котра з них для мене самого...
В тім буджусь!.. «Дідусю, є двох подорожніх

До тебе! — моя впучка каже. — Папове
В справунках поважних твоєї ради ждуть».
Стрепенувшись, очі протерши і брови,
До гостей підходжу, і бачу, як рвуть

Собі з рук мій листок «Друзьям моим» в куспі.
Спрашаю: «Чим можу служити панам?»
На то первий каже: «Мені треба люшні
До воза». А другий: «Мені пужно к Вам

Подібнеє діло: мпi колесо злетіло».
«Куди Вам дорога, — питаю, — іде?» —
Того, що о люшню просив мя несміло.
«В Україну жар моє серце несе,

Щоби па Шевченка грiб цвітку покласти». —
«А Ваша куди путь веде, господин?» —
«В Москву златоверху і в Київ почасти.
Там хочу зложити мій щирий поклін

Всім тим, що нас сильно взяли в охорони;
Тут знов замишляю зложить одним трудом
Києво-печерським світилам поклони
І ближче пізнатись з українським людом».

«Ледве тут, панове, у мене знайдете
Коліс або люшні до ваших возів,
Но без погублених легко-сь обійдете,
Если за порадов підете мих слів:

Спряжіть ваші коні до воза одного,
А колесо, люшню зладите в сей час,—
Поїдете скорше, як брат коло свого
Брата, крізь Україну, де наш Тарас,

Курганом прикритий, лежить близ Полтави;
А звідтам пустіться в далекий, ще світ —
В Москву златоверху і матушку слави,
Що будить подив у самих вже воріт.

А скоро, здорові, повернете з путі —
Зволіть здати справу прилюдно о всім.
Мені же пишпіль, бо хотів би-м почути,
Чи погляди ваші годяться з моїм».

Поїхали разом — і так повернули...
Мені не зволили здать справи про путь.
Знакомі же кажуть, що спірів забули,
Так що їх Пиладом і Орестом звать.

Сучава, в липні 1884 р.

Байки

ПЛУГ І БОРОПА

Над потоком луг,
А на лузі Плуг.
А сестриця Боропа
Обід єму випесла
І сперлася на чепиги,
Наїжила зуби з пихи,
Задерла піс догори
І ну ж ся свари:
«То-сь ми газда, ай, ай, ай!
Поборікав такий край!
Поклав скиби, якби двер,
Щоби медвідь в пих занер.
Заложуся, дармоїде,
Аж тут одпо зерно зійде,
Межи тим пирієм,
Що-сь попоров рияком!
А дується, як сова,—
Ніби то він голова,
А я хвіст.
Чи то газді робить взріст?
Я то, я то, знають люди,
Де ся рушу — красно всюди:
Розчесано, заправлено
І з пирію вичищено,

Заділяно рівпо, гладко,—
Чи правда, челядко?
О, де мій зуб лиш переліз,
Там нива, як ліс.
І годуй же ще, голоту!
Тфу! на таку роботу!»
А Плут поважно із боку:
«Нівроку, нівроку!
Но, сестричко, стій, не плюй:
Маєш цілець — попробуй».
В тім цікава Боропа
Здубоніла, як коза:
«Ну та що! Ну та що!
Може, брешу, скаже хто?»
І верглася, мов бабєць,
На цілець.
І по траві, до мураві —
Гиц, гиц, гиц!
А челядка в один стих
На цілий рот в сміх.
Бо як земля настала,
То Боропа не орала,
І орати не буде!
Чи не правда, люди?

РІЙ І ТРУТЕНЬ

Раз ся Пчоли вироїли,
Но, бідні, без Матки;
Однак вірно позносили
Добиток і статки,
Що дістали в віні
По своїй родині,—
Все зовсім
В новий дім.

Й зачали робити:
То хатку ліпити,
То збирати мідь,
То пилок на плід;
І щиро, і вірно,
Як Пчолам примірно.
Но сумно без Матки!
Хоть були достатки, —
Не мож було ладу
Завести в громаду,
Газдівство розвести
І черву нанести.
То ж ся Пчілки пожурили,
Трохи крила опустили.
І сям, і там
По сусідах
Стали посилати,
Цариці питати.

Сусіди-біди
Ругаються тому,
І ще по крийому
З їх гіркого лиха
Радуються стиха.
Сумує рій,
Хоть молодий,
Бо праця є,
А сил не стає.

Аж раз Трутець-повага
Висадився в ясний день
На перегру, сив'яга,
І занюхав свіжий пенъ.
І ну ж — в очко до роя:
«Помагай біг вам, друзя!

Як живете, бідпята?
Чи в достатках вам хата?»

А Пчоли
Поволі —
Зум-зум-зум!
Дум-дум-дум! —
Спереду і ззаду
Зачали параду:
Трутня на стелицю
Ведуть, як парицю;
І дай же надвір
Гостя величаву
Голосити славу
На цілий мир!

Сусіди зачули —
Здумілись, загули
І ну ж собі до діри,
Та й зад догори:
«Хи-хи-хи! Ха-ха-ха!
А пек, пек, цураха!
Кумцю, кумцю, подивіть,
В якій славі дармоїд!..»

Не дармо в полі і пустий вітр віє...
І мою байку хтось порозуміє.

КІНЬ І ПЕС

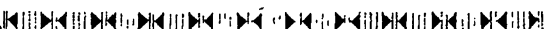
Біг раз Пес через овес
І подибав Коя.
«Що тут дієш без колес
Не вночі, лише за дня?
Бачу, пасти забаглось
Мосці паничеві!
Але діло не вдалось,—
Каже Пес Копеві,—
Бо за мшов іде стрілець:
Як побачить тебе —
Спитає мя накінець,
Чий овес і чие
Поле се, що ти 'го спас».
На те Коник Псові:
«Я лиш скраю, і то раз
Добрався к вівсові.
Але ти, Псе, і твій пан,
Дик, медвідь, птах, коти,
Кожне збіжжя, кожний лап
Толочать вдень, вночі».
Відповівши Псові, Кінь
Хвіст вгору спинає,
Іскри б'є о тверду рінь,
В село улітає.

· Славсько, 1869 р.

ПЕРЕКЛАДИ

З латинської

Вергілій

[УРИВОК З «ЕНЕЇДИ»]

1. Всі умовкли і очі цікаво в нього вліпили.
А Еней з високого ковра так зачинає:

— Горесну болізню мені велику обновляти,
клягине,

5. Про Троянів власть і оплакаєме царство,
Що розорив данаєць, про нужд і бідствій
огроми.

Їх же бачив я і сам дізнавав на велико!
Хто розказує се — іль мірмідонів, долопів,
Іль твердого Улісса воїн,— воздержатись
в силі

Од сліз!? А глянь — уже ніч росоносна
ся супе

10. І упадаючі звізди до спу принадно
взивають.

Но скоро жарієш про нашу довідатись
долю

І вкратці слишати Трої послідні труди —
Хотя й серце і згадки лякаєсь, і в жалю
ся корчить,—

Начну:

Ізнурені борбов, прокляті судьбою

15. На врем'я толіких літ, созидають данайці
Воеводи, божественним іскуством Мінерви,

Мов гору, великана-коня і вставляють
З обтесаних бальків ялиці. Се — ніби дар ребра
про щасливий
Поворот домів. Так поголоска розпесла.
20. І затворяють слишком тайно в боки сліпії
На долю ізбраних мужів і наповняють
Огром печери і черевища, оскільки
возможно,
Вооруженими вої...

З російської

Микола Щербина

ДЗЕРКАЛО ДУШІ

Як в тихій годипі па яспій вод гладі
 Лицюються дерев прибережних вершапи,
І безмежний звід чеба, і звід міріади,
 І кораблів вітрила, мачтів великани —

Не так же і душі, коль ей дна повпота
 Супокійна і чиста — без страстей і горя,
Доступна вищих чувств і мислей красота?
 Не все ли в ній рисує-сь, як на лиці моря?

Що ж, але тоді бачиш, як бур урагани
 Грудь моря розорють в борозли глибокі —
І дзеркало чисте обляжуть тумани,
 Й волн пінна килячка внесе ілу стоки.

Якая ж в душі гадка па дні мутних сластей
 Іль яке чувство світле здібно уронитись?
Що в ній, волнуемій безумієм страстей,
 Що може в ній святого тоді одразитись?

З польської

Іозеф Коженъовський

ПІСНЬ ОПРИШКІВ

Гей, браття опришки! Долийте горілки,
До ватри прикиньте ще дров;
Настрійте ми горло голосом сопілки,
А я вам співати готов.

Безпечні-сьмо, доки земля єсть зелена
І листям вкривається ліс —
По гущах і корчах, де соспа звалена,
В галуззях не знайде нас біс.

Як птицям свирішим, так в скалах нам діри,
Спимо там спокійно до зізд;
Як сумрак найде геть на люди, на звіри,
Ми з наших вилазимо гнізд.

Барани з полонин дадуть нам печені,
Горілка на злую є страсть,
А грошей насиплють проїжджих кишені,
Поцілуй гуцулка пам дасть.

Бакуну принесем з угорської границі,
Дігнати нас трудно конем;
Одежі дістанем з [корчмарської] крамниці,
[Корчмаря] до дверей приб'єм.

Де гори і бори, яруги скалисті,
Для наших там кріпость і дім;
Не страшний нам мадяр, як маєм що їсти,
Сльота нам не страшна і грім.

Веселімся, браття, ще докіля можем —
Недовго нам жити дадуть:
Як спіги нас зрадять — голови положим,
Їе будем співати вже тут..

В невідомого автора

ВОПРОС

Мамка мене била,
Що-м Яся любила.
А як мамчиное
Тато личко ссе,
Чому ж 'го за тое
Мамунця не б'є?
І мечусь робочо,
І роблю охоче,
Однак мя «ледащо»
Зове щогодини —
І бог знає за що.
Бідна ж я дівчина!
Скажіть мені, прошу,
Чому я се зношу,
Посестри, конечно?
Чи я загіршила,
Що-м мого сердечно
Ясунця любила!?

З чеської

Франтішек-Ладислав Челаковський

ІЗВІСТІЄ

— А що тото, моя доню, що тото,
Що ти личко червонее — ось тото?
— Любого-м ся — чи ж не сором? —
встидала:
Зобачив мя, що-м прядучи дрімала.
Тому ж тото, моя мамко, тому то.

— А що ж то є, моя доню, що то є,
Що ти ся не зчервоніли обое?
— Ачей же ми не поглянув на обі —
Вергли-сьмо лиш одним очком по собі.
Тото ж то є, моя мамко, тото є.

ВЗРІСТ

— Нащо ти ся, доню, твориш
Та на Івасепька?
Таж він тебе зтяжка візьме,
Бо-сь му ще маленька.

— За взріст ви ся не журіте,
Золота мамейко,
Таже ж я му сього року
Вгнала по сердейко.

А як ся лиш трошки випну
І на пальцях стапу,
То легонько аж до личка
По цмочок дістапу.

З хорватської

Петар Прерадович

СМЕРТЬ

Над всі сили найстрашніша сило!
Ти — єдина постійність в світі,
Запад миру, сліз його точило,
Правда, пасаджена на всі віки,
Одвічного ладу тайний слог,
Меч, сікущ руками творчеськими,
Власть верховна всюди і над всіми.
Над тобов хіба лиш тільки бог.

Незмінність тче тобі прапори;
Всю твердь неба, всі гумен смітища,
Тепінь моря, верхоблачні гори,
Черв і чоловіка-боговіща —
Все займає твого серпа миг.
Всі створення суть тобі рабами,
Всі простори світу — кладбищами,
Всюди дише твій в всебутті дих.

Сред Вселенной мчиш і обалєш
Вік ей тайний в времена німії;
Розоренням буття сотвориєш
Путь новий, без світла, без надії.
Все, що спить під сінію гробов,
І що в хвилі нинішній буває,

Що в будущій хвилі бути має —
Було, єсть і буде твій полов.

Відколи природа вік свій снує,
Все і тінь твоя крізь ню морочить:
Де ей підро, кільце яке клює,
Де живот яка ей болізнъ точить,
Там і сніта снітиться твоя.
Животворного лица ей зоря
Налицюєсь темно — і зпов змора
Всього плода ей гризе життя.

Над всім миром світу ти розвила
Чорний шатер твого панування,
Під ним рве-сь в папорі людська сила.
В стонах одчаянних удержання
Б'є з тобою всяк до гробу бій,
Ах, і борєсь довше чи коротше,
Да напослід же зложить оружжя
І життям сплатить ти гарач твій.

По твоїй пеумолимій груді
Пізнавають тя Адама діти.
Людський зойк, відколи плачуть люди,
Писк живин наколь розчав квилити —
Слаб чи силен, всяк природи глас
В'ячить к тобі, милості благая.
Ти же, грізна, від скали твердшая,
Не умилосердилась до нас.

Мирно, хладно чрез віки ступаєш
Стезю звання, де тя небо звало.
Тут звізду одвічну затираєш,
Там іскру, що ледве блисла мало;
Тут розсадиш главу, світлий дім
Сили духа, судьбу світу всьому,

Там черв'ячка, спіту педозриму,
Неізвісту в безіменні, свім.

Неодмінна од пащада в світі,
Неодмінна кудя людей, віри,
Всюди та же — грізна по вся віки,
А в тій грозі неперемінной міри
Вовік всюди пред тобою страх,
Вокол тебе мерва, розвалини,
Уди, трупи, кості і падлини,
За тобов же пепел сам і прах.

Що ж ти всть, коли ти так — строгою?
Що з породу, сли черв в нім спяє?
Нащо жизні, сли болить тобою?
Пощо світ весь? Відь, він бути має
Жатвою твоею — весь, зовсім!
Хто би знав на се одвіт подати?
Хто би рік, що силен склад пізнати
Твій між створами і їх творцем!?

Єстество твоє недостижимість криє.
В мислей морі дух — мов сред глибини
Нуток туманіющ — ледве о нім мріє
І, слідя тобі кінця, правил, причини,
Лиш домисел найде...

З німецької

Христіан-Фюрхтеготт Геллерт

РЕТЕЛЬНІСТЬ

На гладкій дорозі коло Лондина
Напав опришок путника самого.
«Ах,— рече бідний до безлюдина,—
Що я вам випен? Не чипіть ми злого!

Я все охотно поділив би з вами,
Но днесь не маю. Я спішу до міста —
Там ся належить мені репських триста.
Завтра тут прийду і, хоть сам в потребі,
Поділюсь з вами — клянусь богом в небі!»

«Згода! — відповів тот. — Ти клявся на бога —
Я ти вірю. Ступай, щаслива дорога!»
Путник весело поскочив до міста,
Но уже за хвильку вертає ꞑ залозі:
«Ах, папцю, гляньте: я там репських триста,
А може, більше знайшов на дорозі.

То, певно, ваші, ви їх загубили,
Я вам звертаю, лиш одно вас прошу:
Би-сьте од клятви мене свободили,
Нехай на собі гнів божий не ношу».

«Се гроші не мої! — рік здумілий збій.—
І сам з них пожиткуй, бо-сь прав, братку
мій».

Так часто і безлюдка груди
Промкне ретельність без облуди.

З турецької

З невідомого автора

МОЛИТВА ДЯУРА

Високий боже мій! Смиренно тя взиваю,
Услиш мене і дай, о що ти благаю.

Я грішен, грішен весь,
Но тебе, боже, молю днесь.

І поскорю до святой Лаври чудотворной
Да мя спасеш з моєю певолі чорной.

О господи, услиши мя:
Спаси, спаси — взиваю тя!

Куда повернусь, боже, буду тя благати.
Я — християнин, дяур. Османка мні — не
мати.

Близ Святгорода я рожден,
Давно судьбою тут вержен.

Дай, господи, о дай мені, нужденну,—
На небо, землю молю тя і всю вселенну,—
Даби-м хоть би на скон, даби-м
Вернув, вернув в Єрусалим!

ПРИМІТКИ

Посмертних публікацій творчої спадщини М. Устияповича усього три, та й то у колективних збірниках. Це «Твори Маркіяна Шапкевича, Якова Головацького, Николи Устияповича, Антона Могилянського» (Львів, 1906), «Твори Николи Устияповича і Антона Могилянського» (Львів, 1913) та «Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.» (Київ, 1965).

Видання 1913 року є повторенням попереднього (1906), лише без творів М. Шапкевича і Я. Головацького та з позначними доповненнями поза розділами поезії. Обидва ці видання некритичні, у них багато видавничої сваволі.

Упорядники антології «Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.» спиралися в основному на вказані прижиттєві й посмертні книги творів М. Устияповича, рідше на першодруки, а тому мимоволі припустилися численних помилок.

Пропоповане видання поетичної спадщини М. Устияповича найповніше. До нього, зокрема, увійшли твори, які після публікації ніде не передруковувалися. Немало поезій подається вперше.

В основу видання покладено автографи й першодруки. При тому дотримується відповідна конфігурація рядків.

Правопис М. Устияповича дещо осучаснено, проте

основні особливості творів (лексичні, фразеологічні, синтаксичні) зберігаються.

Авторські примітки, задля цілісного сприйняття поезій, залишаються під текстами; всі інші виносяться в «примітковий» розділ.

Складні для сьогоденного читача фрази, окремі назви, імена пояснюються в загальних примітках. У кінці книги додамо словник малозрозумілих слів.

ЛІРИКА

Прелюбезному другу нашому Руслану-Маркіяну Шашкевичу в день імені його.— Вперше надруковано в альмапасі Івана Головацького «Вінок русинам на обжипки», Відень, 1847, ч. II, с. 125, під заголовком «Побратимові в день імені його». У публікації змінено також початок твору, окремі словесні форми («довго», «співав» на «долго», «співал» і т. п.).

Подається за автографом: відділ рукописів Львівської бібліотеки ім. В. С. Стефаника АН УРСР (далі — ЛБ), фонд «Народного дому», п. 12, од. зб. 94, арк. 76.

Під присвятою, крім автора, підписалися ще близькі товариші М. Шашкевича (1811—1843) по Львівській семінарії — С. Плешкевич, С. Верб'яцький, К. Шепега, М. Ромаповський та інші.

Це один із найраніших українських сонетів.

Наддністрянця.— Вперше надруковано у «Вінку русинам на обжипки», ч. II, с. 126—127.

Подається за автографом: ЛБ, фонд Я. Головацького, п. 54, од. зб. 784.

Твір зберігся також у двох копіях Якова Головацького (1814—1888). У першій бракує шостої строфи, зате у ній вказана дата твору — 1836: ЛБ, фонд М. Шашкевича, п. 1, од. зб. 32. Ця копія виникла відразу після оригіналу. Другу копію Я. Головацький

виготовив, очевидно, для «Вінка русипам на обжинки». Вопа зберігається там, де автограф.

Наддністранка — опoетизовацій образ Галичини.

Дністер-Славотиця. — «Славотиця, Славутиця — павище друге ріки Дніпра, взято із «Слова о полку Ігоря» (зрівн. польське *slawetny*). Півець тут бере его в значенні «со славою текущий» і придає'го Дністрові». (Примітка у першодруку).

Лада — у давніх слов'ян — богиня злагоди, любові й весілля.

Згадка — до Мелані. — Вперше надруковано у «Вінку русипам на обжинки», ч. II, с. 128—129, під назвою «Гей, гей, милий боже!».

Подається за автографом. ЛБ, фонд М. Шашкевича, п. 1, од. зб. 32. У кінці вірша Я. Головацький зазначив: «Автограф Николая Леопольфовича Устияновича с 1836 г.».

Другий, пізніший автограф зберігається разом із копією Я. Головацького, зробленою, мабуть, для «Вінка русипам на обжинки»: ЛБ, архів Я. Головацького, п. 54, од. зб. 784. Тут, як і в першодруку, твір має назву початкового рядка — «Гей, гей, милий боже!», яка зрештою, у передруках, дійшла до наших днів.

Ми віддали перевагу першому автографові, бо не маємо певності, чи назва «Гей, гей, милий боже!» не підказана М. Устияновичу Я. Головацьким, тим більше, що тексти обох автографів ідентичні.

Хто така Меланя, якій присвячено «згадку», невідомо. У примітці до видання творів М. Устияновича й А. Могилянського 1913 року сказано, що це дружина поета. Але, по-перше, коли писалася «згадка», поет ще не був одружений; по-друге, його дружина звалася інакше: Ганна Петрівна Плешкевич.

Осінь. — Вперше надруковано у «Вінку русипам на обжинки», ч. II, с. 123—124.

Вірш підписано псевдонімом: *Николай з Николаєва*. В кінці аркуша — позначка Я. Головацького: «Автограф Николая Устиановича с 1830-ых годов». Безпосередньо під віршем Я. Головацький вказав точну дату: 1836.

За життя автора вірш «Осінь» було перекладено російською мовою («Поэзия славян. Сборник лучших поэтических произведений славянских народов». СПб., 1871, с. 206—207; переклад М. Гербеля).

«Komu gwiazdka świeciła w rowieciu...». — Друкується вперше.

Автограф зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (далі — ІЛ), фонд 100, од. зб. 281.

Купюра — авторська.

В кінці твору хтось (Я. Головацький?) дописав: «*Mikołaj Ustyjanowicz, 1836*».

Переклад В. Лучука — спеціально для цього видавця.

Згадка за Маркіяна Шашковича во вичную его память. — Уперше видаю окремою брошурою паралельно українською і польською мовами у Львові 1848 року. Рік на брошурі не вказаний, але він відомий із тогочасних свідчень. Газета «Зоря галицька», 1848, № 7, зокрема, повідомляла, що 2 травня того року цей вірш було продекламовано на засіданні «Головної руської ради» в присутності трьохсот чоловік.

...діва Дністрянка; ...Галича пенька — Галичина.

...цвіт-красу давненьку, що днесь в «сестричній» яліє короні. — Мається на увазі краса Галичини, гнобленої в ті часи австрійською коропою.

Дума матері руської. — Вперше надруковано у львівській газеті «Зоря галицька», 1848, № 10, с. 42—43. Підписано псевдонімом: *Николай з Николаєва*.

Цим віршем, але під пазвою «Руськая думка», відкривалася збірка «Поезії Николая Устияповича», Львів, 1860.

У російському перекладі, що з'явився за життя автора, вірш отримав пазву «Дума» («Поэзия славян...»). СПб., 1871, с. 206; переклад М. Гербеля).

Д о п е р е м и ш л я н. — Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1848, № 12, с. 53. Підпис: Никола з Николаева.

Перемишль у першій половині ХІХ ст. був одним із центрів українського культурного життя.

Володар — перемишльський князь Володар (Володимир) Ростиславич (?—1124). У 1099 році він розбив під Перемишлем угорських завойовників, а в 1101 році — військо польських феодалів, чим зміцнив незалежність Галицької Русі.

Іван — Снігурський Іван (1784—1847) — український церковний діяч, із 1818 року перемишльський єпископ. Виступав проти полонізації українського населення Галичини.

Роман — князь Роман Мстиславич (?—1205), який у 1199 році об'єднав галицькі та волинські землі у могутнє Галицько-Волинське князівство зі столицею Галич.

...Трембовлі розломи — руїни міста Требовля на Тернопільщині. (Див. також наступну примітку).

Василько — трембовляпський князь Василько Ростиславич (?—1124), брат Володаря Ростиславича. У 1097 році київський князь Святополк Ізяславич і володимир-волинський — Давид Ігорович підступно осліпили Василька, однак захопити його володіння їм не вдалося.

...Льва кротка гордії хороми... з тина позирають. — Йдеться про палац міста Львова, названого так його засновником, князем Давидом Галицьким (1201—1264), на честь сина Льва.

Богдан — Богдан Хмельницький.

Владимирко — великий київський кийзь Володимир Святославич (? — 1015), який здійснив кілька успішних походів проти польських князів, що прагнули заволодіти частиною східнослов'янської території.

До «Зорі галицької». — Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1848, № 14, с. 57—58. Підписано псевдонімом: *Никола з Николаєва*.

«Зоря галицька» — перша українська газета. Виходила у Львові в 1848—1857 рр. На початку існування була досить прогресивною, потім у ній запанували штучне «язичіє» і клерикальний дух.

Даниїла трон — мається на увазі місто Галич, де колись правив Галицько-Волинським князівством Данило Галицький.

Уголіно. — У виданні творів поета 1913 р. дається таке пояснення: «почальник міста Пізи в Італії; переможений противниками, вкинений був з двома синами і впуками до темниці і там умер голодною смертю (р. 1288)».

...молодці славной Віндобони — революційна молодь Відня 1848 року.

Ракузани — австрійці.

Верхови пець. — Уперше надруковано у віденському тижневику «Отечественный сборник», 1853, № 34, с. 135.

Цією оригінальною поезією М. Устиянович замінив пісню «Червоний плащ...» («Czerwony płaszcz...») у своєму перекладі поеми польського письменника Юзефа Коженевського «Карпатські горці» («Karpackie góry», 1840). Переклад здійснений 1848 р. латиською транскрипцією.

У нашому виданні вірш подається за іншим, окремим автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 33—33 зв. Рукопис із 1849-го чи 1850 року,

але має пізпіші авторські правки олівцем — очевидно, з часу підготовки до друку.

Поезія «Верховинець» принесла М. Устияновичу велику популярність. Цьому в значній мірі посприяв М. Лисенко, який здійснив обробку однієї з мелодій до неї. Сьогодні відомо кілька народнопісенних варіантів Устияновичевого «Верховиця».

...коби пирс хребет із від — ...щоб скресли (й спливали) гірські води.

Ві́стка з чужини. — Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1849, № 14, с. 83—84. Підписано псевдонімом: Никола з Николаєва.

Зберігся початок автографу поезії (вісім, з половиною строф; окремі рядки пошкоджені): ІЛ, ф. 100, од. зб. 280.

Подасться твір за першодруком, але із звіркою початку за вказаним автографом.

Кра́ся. — Вперше надруковано без підпису у редакції М. Устияновичем львівській газеті «Галичоруський вісник», 1849, № 29, с. 122.

Ми другою клягьби пам'ять пережили... — Мова про панщину, скасування в Галичині у 1848 році. Кра́ся (восселка), таким чином, має у вірші символічне значення.

Бджілка. — Друкується вперше.

Автограф — ІЛ, фонд 100, од. зб. 281 — міститься на окремому аркуші, без заголовка, без кінцевого підпису, тому немає певності, що він повний.

Вірш написано десь у кінці 1840-х років.

Ту́га. — Вперше надруковано в газеті «Галичоруський вісник», 1850, № 15; с. 60, без назви й підпису. Назва «Ту́га» уперше зустрічається в збірці «Поезії Николая Устияновича».

У книзі «Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.» під віршем стоїть дата — «19 лютого 1850 року», яка узятя з приміток видання «Твори Ни-

коли Устияновича і Антона Могилянського». Насправді це дата газети, де твір опубліковано: 7(19) лютого 1850 року.

У вірші відбилися пастрої після поразки європейської революції 1848—1849 років.

Лебедєва піснь. — Друкується вперше.

Автограф: ІЛ, фонд 100, од. зб. 279.

Вірш недокінчений. Далі в автографі — покреслені рядки.

Окремими образами — символічної гуслі, вікової плісняви («плісні»), іржі («ржі»), — а також загальним стилем вірш дуже близький до паступного твору, що свідчить про одночасність написання. З пастрою, проте, можна судити, що «Лебедєва (тобто «лебедина». — *М. Ш.*) піснь» раніше: поет після революції 1848 року не бачив жодного «просвітку», аж початок будови Народного дому у Львові викликав у нього тимчасове піднесення.

Народний дім. — Уперше надруковано в збірнику «Зоря галицька яко альбум на год 1860», Львів, 1860, с. 35—37, із правописними змінами видавця, Б. Дідицького. Вірш, проте, написаний раніше — очевидно, з нагоди урочистого закладення у Львові 18 жовтня 1851 року паріжного каменя під споруду Народного дому. «До важних культурних здобутків Галицької Русі, осягнених у 1848 році, — писав І. Франко, — належить основання кафедри руської мови і літератури на Львівському університеті і дарування розвалин збомбардованого університету русинам міста Львова на основання інституції Народного дому» (І. Франко. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Львів, 1910, с. 128).

Поезія М. Устияновича подається за першодруком. Через відсутність автографа її, на жаль, не всюди можна очистити від «правок» Б. Дідицького. 1878 року в «Газеті школьній» останні вісімнадцять рядків

поезії надруковано як окремий вірш під назвою «Було — минуло».

Львова город — місто Львів. f

Вислока — права притока Вісли, бере початок у Карпатах.

До давніх содругів. — Уперше надруковано у віденській газеті «Вестник для русинов Австрийской державы», 1852, № 16, с. 64, із підписом «Наум». Більше ця поезія ніде не з'являлася.

Схиляючись у творі до штучного «язичія» (не без того, що вірш зазнав редакційного втручання), М. Устиянович висловлював щирий жаль за «давніми содругами» — очевидно, по гуртку «Руська трійця». Це помітно і в наступних творах.

Життя послідня тоска. — Вперше надруковано у віденському тижневику «Отечественный сборник», 1853, № 16, с. 63—64, за підписом: НН... Назва у публікації: «Послідня життя тоска».

Подасться за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 51—52 зв.

Поезія написана в 1852-му чи на початку 1853 року. Зачином і загальним настроям вона споріднена з наступним твором, що випик у кінці 1853 року.

Новий рік, 1854. — Вперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 1, с. 1—2. Підписано псевдонімом: Дротар.

Цей вірш відомий також під пізнішою редакційною назвою «Бажання Русі».

Одвіт мпогим. — Уперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 3, с. 11.

Це відгук М. Устияновича на спроби реакційного галицького москвофільства («єреїв чужих муз») типу історика Демиса Зубрицького, який називав українську мову «мовою свинопасів», перешкодити роз-

биткові пової української культури, перевести все письменство на питуєне «язичіє».

«По гробах гробів ходим ми...» — Уперше надруковано як закінчення статті М. Устияновича «Скала пад Бубиццями» у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 4, с. 15.

Х о р а. — Вперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 7, с. 25. Підписано псевдонімом: Дротар.

Ч и м п р о в и н и л и м и? — Вперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 11, с. 43, під назвою «Ізвиненіє» і з підписом: Дротар.

Назва «Чим провинили ми?», під якою вірш друкувався у всіх видавчих творів поета, походить від другої публікації — у збірці «Поезії Николая Устияновича» (1860). Ця зміна, очевидно, авторська.

Н о в и й р і к. — Уперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1855, № 2, с. 17—18. Підписано криптонімом: Н. У.

Починаючи від збірки «Поезії Николая Устияновича» (1860), вірш друкувався під назвою «До неї — безпадійної». Заголовок, напевно, змінив Б. Дідицький, бо через кілька сторінок він назвав «Новим роком» Устияновичеву поезію «До Нового року. 1857». Твір «Новий рік» поділений у збірці на три сонети: «Добрий день!», «Добрий вечір!» і «Добраніч!».

Д о Н о в о г о р о к у. 1857. — Уперше надруковано у віденському виданні «Сборник», 1857, № 4, с. 1—2.

Еден (Едем) — біблійно-міфічний рай, де пібито жили «перші люди» — Адам і Єва. Тут вжито у значенні добро, щастя.

Х л і б о р о б. — Уперше надруковано у віденському виданні «Сборник», 1857, № 2, с. 9, але без передостанньої строфи.

Подається за першодруком, із додатком указаної

строфи з другої публікації — в «Поезіях Ніколая Устияновича».

До речі, ця передостання строфа один раз друкувалася як окремий вірш під назвою «Десять пальців» (Ластівка, Львів, 1874, № 4, с. 30).

На підставі ідилічної поезії «Хлібороб» Іван Франко написав однойменну сатиру (у циклі «Оси», 1893), а Павло Думка, у зв'язку з цим, присвятив Франкові гостросоціальний вірш «Гей, хто на світі кращу долю має?» (1898).

Б а т к и.— Вперше надруковано у видавці: «Перемиський. Месяцеслов на год 1859». Підписано астрономом: ***. Відтоді вірш не передруковувався.

К о л и б е л ь Р у с і.— Вперше надруковано у львівському тижневику «Вечерниці», 1862, № 5, с. 33, під назвою «Слов'янська колибель». Відповідно до назви там змінено Устияновичеве звертання «Гей, Русе, Русе!..» (пост писав «Русьо») на «Гей, Славо, Славо!..».

Подаємо вірш за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 176. На початку автографа — помітка Я. Головацького про місце публікації твору.

Ж е с т о к а я л а с к а в і с т ь.— Уперше надруковано у видавці «Науковий збірник, издаваемый литературным обществом Галицко-русской матери», Львів, 1865, вип. IV, с. 221—222. Підпис: Николай Устиянович. Більше твір не передруковувався.

Мова твору, можна сказати з певністю, наближена до «язичія» редактором Б. Дідицьким.

(С и н р у с ь к о ї м а т е р і).— Вперше надруковано у книзі М. С. Возняка «У століття «Зорі Маркіяна Шашкевича», ч. II, Львів, 1936, с. 257. За свідченням публікатора, автограф поезії містився на звороті послання «(О. Івану) Наумовичу», написаного в Сучаві у липні 1881 року. Над коментованою поезією вказувалося: «Изменникам-подлецам». Чи таки не Івана

Наумовича мав на увазі М. Устиянович — запеклого ренегата, прислужника австрійського цісаря і платного агента російського царизму? Іван Фрапко влучно «охрестив» цього реакційного культурного діяча Наумом Безумовичем.

Вірш подається за першодруком. Заголовок — упорядника.

«Ва п да з Ва п ь ко м не про ж и е...» — Вперше надруковано в сатиричному львівському двотижневнику «Зеркало», 1882, № 23, с. 181, редактором якого був син поета, Коршило Устиянович (1839—1903). Підписано криптонімом: Н. з Н. Відтодівір не передруковувався.

Сопвпучки. — Вперше надруковано у «Записках Наукового товариства імені Шевченка», 1911, т. 104, с. 106.

ЕПІКА

Путь на по л о п и н у. — Повністю друкується вперше. Досі були відомі лише три уривки поеми: 1) від рядка: «Хто ся на світі в путь вибирає...» до: «...І піде далі в путь — до могили» (Сборник, Відесь, 1859, № 5, с. 33—34; назва публікації: «Дорога життя»); 2) від рядка: «Хто спорить по труда пивах...» до: «...Щибай перли чуда!» (Галичо-руський вісник, Львів, 1850, № 4, с. 16; назва публікації: «Чари»); 3) від рядка: «Но слиш? — подуло...» до: «...Мов восходящій світа царіці» (Сборник, 1859, № 24, с. 190—192; назва публікації: «Всхід сонця в горах»).

Подається за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 278. Чотири строфи у квадратних дужках подаються за першодруком відповідного уривка (того, що дістав назву «Чари»). Очевидно, поет дописав їх, коли подавав уривок до газети.

В автографі поеми збереглися помітки Я. Головацького.

Треба гадати, що на час публікації уривка в «Галичо-руському віснику», тобто в 1850 році, твір був завершений.

Ширше див.: Шалата М. Й. Про поему М. Устияновича «Путь на полопину». — Рад. літературознавство, 1986, № 4, с. 63—66.

Де од «Да будет!...» Адама сини... — Означає: «Де від початку світу люди...»

Дзюба — персонаж із українського фольклору. Пісня «Козак коля папував, Дзюба воду брала» була опублікована в календарі «Pielgrzym Lwowski» на 1822 рік. У 1827 році її передрукував (з деякими змінами за іншим списком) М. Максимович — «Малороссийские песни» і вона пішла «гуляти по Україні».

Поворот чумака. — Вперше надруковано в газеті «Галичо-руський вісник», 1850, № 10, с. 40, — без підпису, як і більшість матеріалів М. Устияновича, у цьому, редагованому ним виданні. Відтоді твір не передруковувався і був бібліографічно невідомий.

Сюжетно і в художньому відношенні ця балада подібна до пізнішого твору поста «Рескрутка».

Сирота. — Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1851, № 88, с. 731—732, без підпису. Більше твір піде не з'являвся.

Верховини — тут у значенні: Карпати.

Прокляття матері. — Вперше надруковано у відепському тижневику «Отечественный сборник», 1853, № 39, с. 153—156; № 40, с. 157—160.

Подається за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 26—31.

Пещера дитини. — Вперше надруковано у відепському тижневику «Сборник», 1859, № 21, с. 161—163. Твір знаний також під пізнішою редакційною назвою «Лихо дитині».

У виданні «Твори Николи Устияновича і Антона Могилянського» (Львів, 1913) до цього твору дається

така примітка: «В сій поезії розказана правдива подія, яка склалася в р. 1859 з сипом священика Ік. з Розгірча. Син той ходив до школи в віддалесім о півтретя милі місті Стрию, а вибравшися в снігову завірюху додому па різдво, замерз о чверть милі за містом, під хрестом при цісарській дорозі коло села Дуліб».

К а з к а. — Вперше надруковано у видаппі «Перемышляни. Месяцеслов на год 1859». Перемышль, 1859, с. 70—72, без підпису. Більше твір підс не з'являвся.

Р е к р у т к а. — Вперше надруковано у видаппі «Зоря галицька яко альбум на год 1860», Львів, 1860, с. 37—39.

«Твій друг упав в бою... під Мадженти мурами». — У квітні—липпі 1859 року на території Італії велася австро-італо-французька війна. 4 червня відбулася велика битва біля міста Мадженти, педалеко від Мілапа, у якій цісарська австрійська армія зазнала поразки.

Похід на Царгород. 907. — Уперше надруковано у львівському тижпсвику «Вечерпиці», 1863, № 8, с. 58.

Незабаром — у видаппі «Науковий сборник...», Львів, 1865, вип. IV, с. 219—220, — твір було передруковано під пазвою «Поход Руси на Царгород 907 года».

Подається за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 276. Там же (од. зб. 277) зберігається й неповпий чорповик поезії. На ньому поет запотував такі дапі: «Олег віщий. Тиверці — пад Дністром. Дуліби — пад Бугом. Хорвати — в Карпатах. Поляни. Деревляни. Сівер'яни. Радимичі. Словени. Дреговичі. Полочапи. Леон і Александр — гречеські царі, 907».

Свої історичні поезії М. Устиянович писав під сильним враженням літописів у кінці 1850-х — першій половині 1860-х років. Оскільки в автографах вони не датовані, а декілька публікацій тут не можуть

служити критерієм, подаємо їх за хронологією описуваних історичних подій. Це своєрідний віршований літопис М. Устияновича.

Олег (дата народження невідома — дата смерті у літописах двояка: або 912-й, або 922 рік) — давньоруський князь.

Влахерни — палата візантійських імператорів і церква при ній. До наших днів не збереглася.

Стерлись, пирхли палікари — стали до битви й прогнали грецькі наймані війська.

Не ужасне-сь Олег Льва. — Лев VI Філософ (886—912) — візантійський імператор (у літописі також — Лсон).

Плач в Софійській... — Софійська церква була головною у Візантії.

Хрещеніє великої княгині Ольги. — Друкується вперше.

Автограф: ІЛ, фонд 100, од. зб. 276.

За літописом («Повість минулих літ»), велика київська княгиня Ольга (бл. 890—969) прийняла християнство у Царгороді в 955 році. Насправді це було восени 957 року.

У літописі церква не «св. Мами», як у вірші, а «св. Мамонта». Тут, за договором князя Олега з греками із 907 року, дійсно була резиденція руських гостей у Візантії.

Багрянородний Костянтин — тогочасний візантійський імператор, син Лева VI Філософа. Залишив працю «Про церемонії візантійського двору», де докладно описується перебування княгині Ольги у Царгороді.

Софійський храм. — Див. останню примітку до попередньої поезії.

Могила Святослава. — Вперше надруковано у виданні «Науковий зборник, издаваемый литературным обществом Галицко-русской матицы», Львів, 1865, вип. IV, с. 220—221.

Могила, про яку йдеться у вірші, й досі стоїть у Карпатах, поблизу міста Сколе.

Смерть князя Романа під Завихостом в літо 1205. — Вперше надруковано у видапні «Зоря галицька яко альбум на год 1860», Львів, 1860, с. 29—32. На першій сторінці публікації чи то автор, чи то видавець «альбума» Б. Дідицький зауважив: «Сія дума, як і паступаюча друга «Ужас на Русі...» (див. її у нашому видапні. — *М. III.*) — паписана ведля оповідання наших старинних літописів. Для точного урозуміння всіх упоминаємих тут приключеній і істипних собитій одсилаєм почт[енних] читателів до III-ї часті Д. Зубрицького «Истории Галичско-русского княжества», Львов, 1855 г.».

Роман Мстиславич (?—1205) — спочатку повгородський (1168—1169), потім володимирський (з 1170-го), а пакіпєць галицько-волипський (з 1199-го) князь. Описом його князювання починається «Галицько-Волипський літопис».

Все життя Роман Мстиславич провів у війпах і не знав поразок, тому був страпний ворогам. Коли йшов на Польщу, заявив: «Або поляків подолаю і підкорю, або сам не вернусь!» Збулося друге. Князь був убитий 19 червня 1205 року під містом Завихост на Віслі (недалеко від Сандомира), коли виїхав на розвідку з невеликою дружиною.

Земля Пяста — Польща. Пясти — династія польських князів і королів (бл. 960—1079 і 1295—1370), засновником якої, за легендою, був селянин Пяст.

Ти врага-тєстя, Рюрика дерзкого, з первопрєстола в монахи постриг... — Першою дружиною Романа Мстиславича була дочка київського князя Рюрика Ростиславича (?—1212) Предслава. Вигнана Романом, Предслава, а з нею і її підступний батько, змушені були податися в монастир. Після того, як Роман загинув, Рюрик, скинувши монашу рясу, рушив із руським і

половецьким військом па Галич, але, як сказано в літописі, «не досягнув пічого».

А в Сандожирі Блена-вдова... — Мова йде про двоюрідну тітку Ромапа Мстиславича Олену Ростиславну, яка була другою дружиною польського князя Казимира II Справедливого (1138—1194). Після смерті Казимира краківський престол мав зайняти його син Лешко (Білий), але владу перехопив хитрий Владислав III Топкопогий (Лясконогий; між 1161 і 1167—1231). У поході проти Владислава й загинув Роман.

Суть і у тебе лігорослі дві... — Маються па увазі малолітні сини Ромапа Мстиславича — Данило і Василько. Першому па час смерті батька було чотири, другому — два роки.

Княгinya Романова. — Вперше надруковано у львівській газеті «Слово», 1862, № 17.

Подається за автографом: ЛБ, фонд 100, од. зб. 280.

Княгиня Романова — мається па увазі друга дружина Ромапа Мстиславича Анна.

...чадь Олегова — пащадки черпігівського і повгород-сіверського князя Олега Святославича (середина XI століття — 1115), так звапа династія Ольговичів, з якої, зокрема, походив герой «Слова о полку Ігоревім» Ігор Святославич (1151—1202). Ольговичі, в свою чергу, були відгалуженням великого князівського роду Рюриків.

«Ольгович» Рюрик Ростиславич (див. примітку до попереднього вірша) після смерті Ромапа Мстиславича вирішив захопити Галич і розправитися з його сім'єю — другою Романовою дружиною і малолітніми синами Данилом і Васильком. У вірші змальовано тривожний момент утечі від цієї розправи.

В Червёнь, на Галич!.. — Східну Галичину колись називали Червоною Руссю (інакше — Галицька Русь).

Святоубийство князей Ігоревичей в Галичі. — Цей варіант друкується вперше.

Автограф: ІЛ, фонд 100, од. зб: 279. (Остапня строфа — чорнова). Там же зберігається недокіпчений варіант поезії: ІЛ, фонд 100, од. зб. 277.

Ще один варіант опубліковано у виданні «Науковий збірник, издаваемый литературным обществом Галицко-русской матицы», Львів, 1865, вип. IV, с. 223—224. Він має назву «Чорная Галича злоба (Історическая дума за годи 1206 і слід.)».

Відьми — до танцю, на свадьбу — пужду. — У недокіпченому рукописному варіанті поезії, а також у публікації «Чорная Галича злоба», після цього стоять такі дві строфи (подаємо за варіантним автографом, який, до речі, на тім обривається):

Ай, діти Олега і ви — Мопомаха,
Тяжко ваш прадід в могилі скорбить:
Меч-бо песитий угрина і ляха,
Обпажен вами, Русь краспу томить.

Ой скорбить тяжко, бо Галич волнує,—
Волпи же пишком ваш палець песе,—
Ігоря чадам огиди паль кує,
До крайпой злоби галичач веде.

Чорная рада в тин три палі б'є. — у «Галицько-Волинському літописі» під 1210 роком записано: Князів же, що були схоплені, — Ромапа, Святослава, Ростислава Ігоревичів, — угри хотіли ото вести до короля. Але галичачи просили їх, щоб вопи їх повісили задля помсти. І угри, переконапі бувши великими дарами, згодилися. Князі Ігоревичі оддапі були на повішення місяця вересня».

Євфросина — дочка галицького князя Ярослава Осмомисла, дружина князя Ігоря. Знапа зі «Слова о полку Ігоревім» як Ярославна.

Ужас на Русі при зближенії монголів в л[іто] 1224. — Вперше надруковано у виданні «Зоря галицька яко альбум на год 1860», с. 32—35.

Зберігся фрагмент автографа — починаючи з рядка «Розпосить вихром по Русі вість...» і закінчуючи рядком «І фаля фалі подає вість»: ІЛ, фонд 100, од. зб. 274. Віп дещо відмінний ^у порівнянні з відповідною частиною в публікації, але ці відміни не завжди кращі.

У вірші М. Устияновича дата «зближєнія монголів» до Русі вказана неправильно, в заголовку повинно стояти: «...в л[іто] 1223»:

*...Дні Ярослава вернули назад, і Осмомисла заго-
стив лад.*— Маються на увазі часи розквіту могут-
ності Русі за київського князя Ярослава Мудрого
(978—1054) і галицького князя Ярослава Осмисла
(? — 1187).

Десятинна — перша кам'яна церква в Києві, збу-
довапа руськими й візантійськими майстрами в 989—
996 роках. Назва походить від того, що князь Во-
лодимир Святославич (? — 1015) виділив на бу-
дову десятину доходів. Церкву зруйнували ординці
Батия 1240 року.

Котля — половецький хан Котля Сутойович, тесть
давньоруського князя Мстислава Мстиславича Уда-
лого (? — 1228). Разом із руськими князями брав
участь у поході на татаро-монголів у 1223 році.

...таурмен глуш.— Спершу на Русі татар називали
таурменами. Дослівно даний вислів означає: «тьма
татар».

*Кончаков Юрій лежить, і Коб'якович Данило
спить...*— Мова йде про половецьких ханів, які, по-
родичавшись із руськими князями, прийняли хре-
щення.

У згадапому фрагменті автографа це місце звучить
інакше:

Кончаков ярий в крові лежить,
І Коб'якович в могилі спить...

[Дрібні] діти мечуть в огонь...— Подаємо цей ря-

док за фрагментом автографа, бо в публікації твору тут бракує логіки: «Сироти, діти мечуть в огонь...»

Віче в Києві.— Друкується вперше.

Автограф: ІЛ, фонд 100, од. зб. 274.

Где-сь, Мстиславичу, князю Мстиславе!? — звертання до Мстислава Мстиславича Удалого, який у 1219—1227 роках княжив у Галичі. За ініціативою Удалого, 1223 року удільні руські князі виступили проти татаро-монгольської навали.

Коломан — син угорського короля Андрія II (бл. 1176—1235).

...товпа ся спуге, неводом ходить... — Тобто — ходять блудом, немов у тумані.

Три сонця Русі — трое Мстислави... — Під 1223 роком у «Галицько-Волинському літописі» повідомляється: «Тоді-бо Мстислав Романович був [князем] у Києві, а Мстислав [Святославич] у Козельську і в Чернігові, а Мстислав Мстиславич [Удалий] у Галичі,— це ж були старійшини в Руській землі».

Здвиг.— Уперше надруковано в журналі «Жовтень», 1985, № 11, с. 12.

Подається за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 274.

Здвиг.— Сучасний словник пояснює це слово як «скупчення, патовп». Але в даному разі — це масовий виступ (рушення).

...мріють мовні — ...спалахують блискавки.

Небо одблисло щеттю спис. — Означає: «Небо заблищало од щетини списів».

В пасмах чотирих тьмаво... — Чотирма незлічепими колонами...

Ще-сь не побідний... — Тобто: «ти ще не переможений...»

Стичка на Половецькім полі.— Вперше надруковано в журналі «Жовтень», 1985, № 11, с. 12—13.

Подається за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 275.

Аркуші автографів розрізнені і змішані з аркушами твору «Битва пад Калкою».

Домажирич із Галича вість приносить в стан...— Вірш оснований на відомості «Галицько-Волинського літопису», датованій квітнем 1223 року.

Битва пад Калкою. — Вперше надруковано в журналі «Жовтень», 1985, № 11, с. 13—15.

Твір складається з двох автографів М. Устияновича під такою назвою: ІЛ, фонд 100, од. зб. 276 (перша частина) і 275 (друга частина). В автографі першої частини — «Ой не дзвени ми, вірний торбане...» — бракує трьох останніх строф. Подаємо їх за чорповиками цієї поезії, яких збереглося два: ІЛ, фонд 100, од. зб. 275. Під цим же помером зберігається й подокіпчений варіант першої частини, який починається словами «Не дзвени ми, мій торбане...». Аркуші усіх цих рукописів розрізнені й понумеровані досить довільно.

За всі паїзди врагів рокові, визвані в зависть адську...— Тобто за пакликання у князівських міжусобицях ворогів на руську землю.

...богатыр слави, що підпер стіни в Карпатах. — Мається на увазі Мстислав Удалий.

...чадо Романа... Данило — син Романа Мстиславича, князь Данило Галицький (1201—1264).

Спис заблесли мовні — заблищали блискавиці списів.

Актаз — улюблений кінь Мстислава Удалого, подарований ним близько 1225 року зятеві, князю Данилові Галицькому.

Пирхли волиняни... — упали волиняни.

Ти, Старий Мстиславе!? — Київський князь Мстислав Романович мав кличку Старий.

Над Києвом смуга — гляньте, богатырі! *Плаче мила друга, виють волци сірі.*— Із цією строфою співзвучна остання строфа якогось поетичного фрагмен-

та М. Устияновича — мабуть, із ще одного варіанта вірша «Битва над Калкою»:

Води вскипіли шумно, думно,
Руський весело пливе цвіт.
Лиш серед цвіту грустно, сумно
Один печерський сидить дід.

І гуслів сестрицю чувств вірпую —
Строїть в пустинних вихрів дзвон.
І сіє на порогів струю,
Мов з-під могили віщий стоп.
Бо над Києвом смуга, смуга,
Над Черніговом — чорний плат.
Плаче повіста, друга, друга.
Мати ридає красних чад...

Цей фрагмент зберігається там же, де й аркуші з коментованим твором.

Київ. — Друкується вперше.

Автограф міститься на розрізнених, довільно пумерованих аркушах: ІІ, фонд 100, од. зб. 276.

Це одна з найраніших на західноукраїнських землях літературних присвят Києву.

На березі правім вершечок... — Йдеться про вершок гори, пагорба.

Андрій Первозваний Христа там голосить... — Легенду про апостола Андрія, який нібито поблагословив горби, де пізніше виник Київ, М. Устиянович запозичив із «Повісті минулих літ».

В святую землю заток... — Варіант в автографі: «На вершку, над Дніпром заток...»

Городець — містечко проти Києва, на лівому березі Дніпра.

...све рильце — ...своє перо.

...свідок одвічний недолі і долі руслан — тобто свідок недолі і долі русичів.

Вспомини. — Вперше надруковано у «Записках Наукового товариства імені Шевченка», 1911, т. 104, с. 107—119.

Одночасно тут побачили світ лірична поезія «Сон впучки» та байка «Кінь і Пес». Усі ці твори, як зазначено у вступній статті до публікації, подано за копіями сина М. Устияновича, теж Миколи. Дочка поета, Марія Устиянович, та її чоловік, Сидір Бобикевич, бачили оригінал «Вспоминів». За свідченням Марії, Микола Устиянович-молодший «змінив» дещо, переписуючи оригінал, з огляду на прокураторію.

Байки

Плуг і Боропа.— Вперше надруковано у віденському виданні «Домова школка», 1854, № 7, с. 25. Підпис: Дротар.

Рій і Трутець.— Уперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1855, № 32, с. 481.

Кінь і Пес.— Уперше надруковано у «Записках Наукового товариства імені Шевченка», 1911, т. 104, с. 107.

Подається за нернодруком, липи без цифрової нумерації строф, яка у творі явно «перериває» думки.

ПЕРЕКЛАДИ

З латинської

Вергілій

[Уривок з «Енеїди»].— Друкується вперше.

Автограф — ІЛ, фонд 100, од. зб. 281.

Є це початок «другої книги» знаменитої поеми Вергілія (70 — 19 рр. до н. е.) «Енеїда». Чи переклав М. Устиянович більше — невідомо.

Данаєць — грек.

Мірмідонці, долопи — племена давньої грецької області Фессалія.

Улісс — латинська форма імені Одиссея, міфічного царя острова Ітаки.

Мінерва — у римській міфології — богиня мудрості (у греків — Афіна; спітет — Паллада), покровителька ремесла й науки.

З російської

Микола Щербина

Дзеркало душі.— Вперше надруковано у віденському тижневикі «Отечественный сборник», 1853, № 30, с. 117, без прізвища автора, лише з позначкою «Підля російського» під заголовком. Перекладач підписаний криптопімом — ...ъ.

Подається за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 25. Тут під заголовком указапо: «З російського.— Щербина».

Щербина Микола Федорович (1821—1869) — російський поет. На початку 40-х років навчався у Харківському університеті, потім деякий час жив в Одесі.

З польської

Юзеф Коженьовський

Піснь опришків.— Уперше надруковано у «Додатках до «Перемишлянина» на рік 1850», Перемишль, 1850, с. 46—47.

Є це пісня із перекладеної М. Устияновичем у 1848 році драми Ю. Коженьовського «Карпатські горці» (див. примітку до ліричної поезії «Верховинець»).

Подається за першодруком, оскільки саме цей варіант — мабуть, відредагований самим Устияновичем — відомий як народна пісня.

Тут публікуємо первісний варіант, яким він вийшов з-під пера перекладача «Карпатських горців»:

Гей, браття опришки! Долийте до чарки,
На ватру довержте ще дров.

Настрійте ми горло віддзвоном фуюрки,
Весело співаймо си знов.

Безпечні-смо, доки землиця в мураві
І листям ся криє ще ліс;
За зломом колоди, в галуззі, в гущаві,
В хащі не іме нас і біс.

Як птиці дропавій, пам скали — господи,
Спокійно спимо там до звізд.
Як піч ся пасуне па люди, па скоти,
Ми з наших спускаємся гнізд.

З полонии пам вівці додають печені,
На журбу з сивухи єсть масть;
А путників грошей достарчать кишені,
А цмочка гупулка пам дасть.

Бакупу принесем з угорської граиці,
Стражників пов'яжем пачвір.
Одежі дістанем з жидівської крампиці,
А жида прикуем до двір.

Де гори і бори, до яри і ями,
Там тин для опришка і дім.
Не чортом нам німець, сли голод не з нами;
Не страшна нам плюта і грім.

Гуляймо си, браття, допоки живемо —
А жити нам годі сто літ:
Як сніги нас зрадять — па шнурку

заснемо,

Співати пі пити нам піт!

(ЛБ, фонд А. Петрушевича,
од. зб. 238, арк. 42—42 зв.)

1861 року у Львові вийшла поема маловідомого автора Миколи Лисикевича (1835—1883) «Співак з Полісся», на якій виразно позначився вплив «Пісні опришків». Маємо на увазі «співанку» «Гей, браття ватажки!..», яка у поемі теж «укладена» в опришківські уста.

Народний варіант перекладної поезії М. Устияновича див. у кн.: «Пісні літературного походження», К., 1978, с. 137.

Коженівський Юзеф (1797—1863) — польський прозаїк, драматург і педагог. Навчався на Україні. Був викладачем Київського університету (1834—1838), директором Харківської гімназії (1838—1846). Драму «Карпатські горці» написав у 1840 році.

З невідомого автора

В о п р о с.— Уперше надруковано у відеському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 6, с. 23.

Подасться за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 31 зв. Під заголовком указано: «З польської рукописі». Перекладач підписаний псевдонімом: Дротар.

Переклад друкувався й під українізованим редакторським заголовком: «Запитання».

З чеської

Франтішек-Ладислав Челаковський

Ізвістів.— Вперше надруковано в газеті «Галичоруський вісник», 1849, № 6, с. 24. Під заголовком зазначено: «З чеського, через Челаковського». Підпис перекладача відсутній.

У пізніших виданнях твір отримував редакторські назви «Одповідь», «Звістка».

Челаковський Франтішек-Ладислав (1799—1852) — чеський поет і фольклорист, відомий слов'янський культурний діяч часів романтизму.

В з р і с т.— Уперше надруковано в газеті «Галичоруський вісник», 1849, № 7, с. 28. Під заголовком зазначено: «З чеського, од Челаковського». Підпис перекладача відсутній.

Пізніше цей вірш був передрукований під редакторською назвою «Не журіться».

З хорватської

Петар Прерадович

Смерть.— Уперше надруковано в літературному збірнику «Галичанин», 1863, кп. 1, вип. 3—4, с. 1—2. Під заголовком зазначено: «Дума Петра Прерадовича, з хорватського». В кінці — підпис перекладача: Н. Устиянович.

Поддається за першодруком, але без кінцевих аж надто ідеалістичних одинадцяти рядків.

Прерадович Петар (1818—1872) — хорватський поет і перекладач. Його лірика, а також драма «Кралевиц Марко» (1852) відзначаються глибоким фольклоризмом, патріотичними мотивами.

З німецької

Христіан-Фюрхтеготт Геллерт

Ретельність.— Уперше надруковано в «Читапці руській для нижчої гімназії», Львів, 1866, частина 2, с. 54—55, під назвою «Праведний».

Поддається за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 32—32 зв. Під заголовком указано: «З Геллерта». В кінці підпис: Устиянович.

Геллерт Христіан-Фюрхтеготт (1715—1769) — німецький письменник, «бюргерський просвітитель».

Лондин — Лондон.

З турецької

З невідомого автора •

Молитва дяура. Вперше надруковано у виданні «Науковий збірник...», Львів, 1865, вип. 4, с. 224. Під заголовком указано: «Із турецького». В кінці підпис перекладача: Николай Л. Устиянович.

Дяур — іновірець.

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ

Баку́п — сорт тютюпу.
Ба́льок — дерев'яна балка, колода.
Ба́чно — обережно, уважно.
Бді́піє — пильність.
Бе́рдо — скеля.
Бзі́на — бузок.
Биль — билипа, стеблина.
Бігме́ — їй-богу.
Болóнь — майдан.
Болт — удар при хитаппі (напр., удар дзво-
ну).
Бо́рше — швидше.
Бро́їти — робити якусь шкоду.
Бу́сьок — лелека.

Вандрува́ти — мандрувати.
Варту́га — отара.
Ве́для — на основі, на підставі.
Велелі́потà — велична краса.
Ве́ргнути (вергті́) — кинути.
Взрок — погляд.
Відàв — мабуть, видно.
Ві́діскàння — віднайдення.
Ві́тій — красномовець.

Вóнний — пахучий.
Вонь — запах, аромат.
Впрéки — наперекір.
Встéклий — розлучений, оскажений.
Всягдé — всюди.
Ву́рда — варений певитриманий сир.

Га́вра — барліг.
Га́рач — данина.
Гістьба́ — мандрівка.
Глипі́ти — хпикати.
Гмах — дім, будівля.
Голосні́ця — горлянка.
Гості́пець — битий шлях.
Груз — розвалина, руїна.
Гудьба́ — гул, шум.

Джума́ — чума.
Дзига́рок — годинник.
Ді́вий — дикий.
Дога́пяти — дорікати.
Дора́з — водпочас.
Дость — досить.
Дре́вле — давно, у древності.
Дри́глі — холодець.
Дрі́б — вівці.
Дропа́вий — дикий, хижий.
Дуга́ — веселка, райдуга.
Ду́мпий — княжий радник.
Дус — чорт.

Єжелі́тний — щорічний.

Жа́ріти — горіти бажанням.
Жегна́ти — хрестити, благословити.
Же-м — що я, оскільки я.

Же́нтіця — сироватка.
Же́рдка — жердина; вішала для одягу,
прикріплена до стелі.
Жи́вина — живе створіння (звірі, птаство,
комашня).

За́вісіти — залежати (від когось, чогось).
Зага́нка — загадка.
За́не́рти — залісти.
Западо́вець — західний вітер.
За́рва — азарт, захоплення.
За́рінок — берег річки, вкритий галькою.
За́сі́ча — захист.
Збі́й — розбійник.
Збро́чепий — просяклий (кров'ю).
Зга́ну́ти — згадати.
Зго́нений — утомлений.
Згу́да — зваба; намовляння на сварку.
Здрі́й — легіт; дрібні хвиляки на воді.
Здубо́ніти — затупотіти.
Зе́ро — нуль.
Зну́ре́пий — зморений, виснажений.
Зрі́ні́ця — зіниця.
Зці́плий — скутий.

І́дь — отрута.

Ка́гла — отвір димової труби, що закриваєть-
ся для затримання тепла.
Керва́ — кров.
Керні́ця — криниця.
Керті́на — земля, яку вирив кріт.
Кі́льо — кілограм.
Кови́ріти — нидіти.
Ко́льці — колючки.
Ко́міть — стрімголов.

Кр а с я — веселка, райдуга.
Кр е с а н я — гуцульський капелюх.
Кр і ї й — таємний.
Кр о т к и й — добрий, сердечний, лагідний.
К у да — пелепа, темне покривало.

Л а п і т и — щоки (в ширшому значенні —
обличчя).

Л е д а — кожний, всякий.

Л і с к а — ліщина (ліщиновий ціпок); ворота.

Л о д я — човен.

Л о т р — розбійник.

Л у к о — дуга; паленіючий обрій.

М а л ж е п с т в о — подружжя.

М а п а — карта (географічна).

М а ч у г а — палиця, довбня; булава.

М и — мепі.

М і л о с т ь — любов.

М і з і л ь п и й — мізинний (палець).

М о в н я, м о л н я — блискавка.

М у — йому.

М я — мепе.

Н а в і д в о р о т — павпаки.

Н а в о л ю — доволі.

Н а к о л ь — коли.

Н а с у с т р і т ь — павстріч.

Н а ч в і р — начетверо; навхрест.

Н е х а т и — покидати, залишати.

Н і п а — натовп, юрба.

Н і м — поки, заки.

Н і т — нема.

Н о р я — джерело.

Н у т а — нота; мелодія.

Н я н ь о — батько.

Об'єс — миттю, раптово.
Об'ярува́ти — закінчити весняні роботи.
Оби́й — той.
Опо́ка — кам'яна брила.
Опо́па — пута, кайдани.
Оски́пути — пропустися; опам'ятатися.

Па́волока — доро́га орнаментована тканина.
Па́рів — неглибокий рів.
Пау́чна — павутина.
Пережегпа́тись — перехреститись.
Пи́рпути — тріснути.
Пі́ддя — на підставі, на основі чогось.
Пі́дря — горище.
Пі́япе́тко — чашка для пиття.
Пла́тка — вузька дошка.
Плю́та — негода.
Побори́ка́ти — сяк-так поорати (покопати)
землю.
Пова́дити — посварити.
Повітовщíни — діалектизми.
Пожо́га — пожежа.
Позлі́тка — позолочений папір.
Полові́ця — половина.
Поспо́ли — разом, спільно.
Поста́в — шматок матерії.
Пото́кмити (сто́кмити) — полагодити.
Похóдня — смолоскип; блискавка.
Праду́ха — аромат.
Причикну́ти — задрімати.
Прі́мкнутись — бігти щодуху.
Прі́сть — напасть.
Прощо́ — чому, чого.
Пу́дити — гнати; лякати.
Пуста́р — пустир.

Рабо́тати — рабствува́ти.
Ра́м'я — рамено.
Ре́нський — австрійська монета.
Речине́ць — визначений час (термін).
Ри́льце — перо.
Розли́чні — різні, розмаїті.

Свидува́тий — недозрілий.
Сви́рк — дика чагарникова рослина.
Сви́друва́ти — свердли́ти.
Си́ — собі.
Си́гла — гора.
Сква́р — палюща спека.
Скле́за, склезь — стрімка скеля.
Скуто́чний — помічний, пожитковий.
Сло́в'їн — слов'янин.
Слі́пи — очі (зневажливо).
Сніти́тися — пліснявіти, братися куколем.
Сопі́вка — сопілка.
Спо́лу — спільно.
Спо́ри́ти — спішити.
Спрéдку — спереду.
Спрі́ток — сховок, запас.
Спу́за — гарячий попіл.
Спусті́зна — опустіле місце.
Ство́ри — живі істоти, створіння.
Степ'я́н — степовик.
Сте́ртися — зійтися в битві.
Сто́рцом — сторч, стійма.
Стро́ма — круча.
Стро́мий — стрімкий.
Су́йда — зайда.
Су́ровіти — суворішати.

Тако́й — таки.
Та́ма — гребля, перешкода.

Твар — обличчя.

Твix — твоїх.

Тéпiнь — глибiнь.

Ти — тобі.

Трiбувáти — пробувати.

Тúрма — отара, стадо.

Тя — тебе.

Ужiвка — мотузка.

Уль — вулик.

Фáля — хвиля (на воді).

Хóрий — хворий.

Цілéць — цілина.

Цмóчок — поцілунок.

Цофнути — відступитися, податися пазад.

Чагáр — густі кущові зарості.

Черéс — шкіряний пояс.

Чертувáти — креслити, малювати

Чимбóрше — чимшвидше.

Шiбпути — гайнути, полинути.

Шишáк — старовинний військовий шолом
із кулькою на гострому вершку.

Шпóни — пазури.

Шувáр — очерет.

Щибáти — збивати (росу із трави, плоди із
дерева).

Язя — яга.

Яліти — в'янути.

Яр — весна; ранній.

Яспiдний — злющий.

120 825/21

З М І С Т

Будитель пародного духу. <i>Шалата Михайло</i>	17
--	----

ЛІРИКА

Прелюбезному другу нашому Руслапу- Маркіяну Шашкевичу в день імені його	48
Надпістрянка	49
Згадка — до Мелані	50
✓ Осінь	51
«Кому gwiazdka świeciła w powieściu...»	52
«Той, кому з малецтва зоряниця». Пе- реклад <i>Лучука Володимира</i>	54
Згадка за Маркіяна Шашкевича во вічну ого пам'ять	55
Дума матері руської	60
До перемишлян	60
До «Зорі галицької»	61
✓ Верховинець	65
Жебрак	66
Вістка з чужини	67
Крася	69
[Бджілка]	71
Туга	72
Лебедева піснь	73

Народний дім	74
До давніх содругів	77
Життя послідня тоска	78
Новий рік, 1854	81
Одвіт многим	83
«По гробах гробів ходим ми»	84
Хора	84
Чим провишили ми?	86
Старість — не радість	86
Старість — юність	88
Невинність	89
А. — Б.	89
Новий рік	90
До Нового року 1857	92
Хлібороб	93
В день Нового року — до неї	94
Братки	95
«Відпа»	96
Земський рай	97
Судьба	98
Колибель Русі	99
Жестокая ласкавість	100
[Син руської матері]	102
«Ванда з Вапком по прожиз»	102
Сон внучки	103

ЕПІКА

✓ Путь на полонину	106
Поворот чумака	118
Сирота	119
Проклятво матері (Балада)	123
Пещена дитина	131
Казка	133
І старому придасться школа (Народная казка)	136

✓ Рекрутка	145
Похід на Царгород (907)	147
Хрещеніє великої княгині Ольги	149
Могила Святослава	150
Смерть князя Романа під Завихостом в літо 1205 (Історичеська дума)	152
Княгиня Ромапова (Рік 1206)	155
(Історичеська дума) Святоубийство кня- зей Ігоревичей в Галичі	159
Ужас на Русі при зближенії монголів в л[іто] 1224	160
Віче в Києві	163
Здвиг	167
Стічка на Половецьким полі	168
Битва пад Калкою	169
Київ	178
Вспомини	182

Б а й к и

Плуг і Боропа	198
Рій і Трутень	199
Кінь і Пес	202

ПЕРЕКЛАДИ

З латинської	
<i>Вергілій</i> . [Уривок з «Енеїди»]	204
З російської	
<i>Микола Щербина</i> . Дзеркало душі	206
З польської	
✓ <i>Юзеф Коженювський</i> . Піснь опришків	207
<i>З невідомого автора</i> . Вопрос	209
З чеської	
<i>Франтішек-Ладислав Челаковський</i> . Ізвіс- тіє	210

Варіст	211
З хорватської	
<i>Петар Прерадович. Смерть</i>	212
З німецької	
<i>Христіан-Фюрхтеготт Геллерт. Ретельність</i>	215
З турецької	
<i>З невідомого автора. Молитва дяура</i>	216
Примітки	217
Пояснення слів	246

«Библиотека поэта».

Николай Леопольдович Устиянович

СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель

Михаил Иосифович Шалата

Київ, «Радянський письменник», 1987

(На українському мові)

На форзацах використано фото:

Бульвар уздовж річки Полтави у Львові

(середина XIX ст.) Літографія К. Ауера

Селище Славськ, де багато років жив і працював поет

Редактор О. В. Лупій

Художник М. П. Вуєк

Художній редактор Н. В. М'яковська

Технічний редактор Л. Д. Макарчук

Коректор С. І. Слабошевська

Інформ. бланк № 2362

Здапо на виробництво 03. 06. 87. Підписано до друку 03. 09. 87. Формат 70×90^{1/32}. Папір друкарський № 1. Гарнітура звичайна нова. Високий друк. 9,95 ум.-друк. арк., 10,1 ум. фарб.-відб., 10,32 обл.-вид. арк. Тираж 2000 пр. Зам. 853-7. Ціна в оправі 1 крб. 20 к. Видавництво «Радянський письменник», 252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52. Львівська книжкова фабрика «Атлас», 290005, Львів-5, вул. Зелена, 20.

Устиянович М. Л.

У80 Поезії / Редкол.: І. Ф. Драч та ін.; Упоряд., вступ. ст. та приміт. М. Й. Шалати.— К.: Рад. письменник, 1987. 255 с.— (Б-ка поета).

Книга Николая Устияновича (1811—1885) — первое самое полное издание видного западноукраинского поэта XIX столетия, организатора «собора русских ученых» во время революционных событий 1848 года во Львове, автора известной в народе песни «Верховина».

У 4702590100-152
М223(04)-87 БЗ.22.26.87

84Ук1-5

